Amy Leach

ÖYLE ŞEYLER Kİ

Monokl
Edebiyat

MonoKL Edebiyat

Yapıtın Özgün Adı: *Things That Are*
Öyle Şeyler Ki: Bitkiler, Yıldızlar ve Hayvanlarla Karşılaşmalar

© Amy Leach, 2012
© Monokl Yayınları, 2013

Bu kitabın yayın hakları AnatoliaLit Ajans aracılığıyla alınmıştır.

Sertifika Numarası: 22834

ISBN: 978-605-5159-49-8

Birinci Basım: 2016 Ekim
Editör: Ezgi Yıldırım - Pınar Umman
Düzelti: Ayşegül Ergül Aslan
Çeviri: Ebru Alp
Kapak Deseni ve Uygulama: Zeynep Ünal
Baskı Hazırlık: MonoKL

Baskı: Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
Haramidere - İstanbul
Sertifika Numarası: 12027
Tel: 0212 412 17 77

MonoKL Yayınları
Uğur Mumcu Mah. Serçe Sok. No:33 D:3
Kartal - İstanbul
e-posta: editor@monokl.net
www.monoklkitap.com

ÖYLE ŞEYLER Kİ: BİTKİLER, YILDIZLAR VE HAYVANLARLA KARŞILAŞMALAR

Amy Leach

Çeviren:
Ebru Alp

Monokl
Edebiyat

Yazar Hakkında, Amy Leach Teksas'ta büyümüştür. Iowa Üniversitesi'nde kurmaca olmayan yaratıcı yazı alanında Güzel Sanatlar yüksek lisans eğitimini tamamlamış ve çalışmaları çeşitli edebiyat dergilerinde yayımlanmıştır. Whiting Yazarlar Ödülü ve Rona Jaffe Vakfı Ödülü'ne layık görülmüştür. Öğretmenlik ve koro piyanistliği yaptığı Chicago'da yaşamaktadır.

Buradaki denemelerin daha önceki versiyonları aşağıdaki dergi ve kitaplarda yayımlanmıştır:

Orion Magazine – "Nefis Ormandaki Radikal Ayılar", "Kâhin" ve "Bezelye Çılgınlığı"
Tin House – "Vahşi Kim Bilir Ne"
The Massachusetts Review – "Tanrı" ve "Safari"
Pushcart Prize XXXV – "Tanrı"
Ecotone – "Hayvanlara Duyuru" ve "Parılda Pırıl Pırıl"
The Los Angeles Review – "Aşk"
A Public Space – "Eşek Yarışı", "Uç Uç, Benim Küçük Bal Arım", "Yuvarlak Yerküre Meselesi", "Uçacaksınız" ve "Lütfen Denizhıyarına Bağırmayın"
Best American Essays 2009 – "Uç Uç, Benim Küçük Bal Arım"
Gettysburg Review – "Keçiler ve Mazide Kalan Keçiler", "Tehlikeyle Düşüp Kalkmak" ve "Yetenek"
The Not-Book – "O Eski Keyif"
The Iowa Review – "Nehrin Üç Yerleşik Karakteri Çalıp Kaçtığı Kısım", "Merdivenler", "Rahatsız", "Ağaçlar Ağaç Olmayı Düşlediğinde" ve "Trappistler"
Identity Theory – "Ötleğen Ziyafeti"

MATTHEW'E

İÇİNDEKİLER

Eşek Yarışı 13

I. YERKÜRENİN ŞEYLERİ

Trappistler 17
Nehrin Üç Yerleşik Karakteri Çalıp Kaçtığı Kısım 18
Keçiler ve Mazide Kalan Keçiler 24
Yetenek 30
Ötleğen Ziyafeti 36
Bezelye Çılgınlığı 40
Nefis Ormandaki Radikal Ayılar 46
Tehlikeyle Düşüp Kalkmak 51
Aptal Nilüferler 56
Şaşkınlığın Şarabı 63
Ağaçlar Ağaç Olmayı Düşlediğinde 67
Aşk 69
Lütfen Denizhıyarına Bağırmayın 79
Uçacaksınız 86
Tanrı 91
Hayvanlara Duyuru 93

II. GÖKYÜZÜNÜN ŞEYLERİ

O Eski Keyif 101
Safari 105
Merdivenler 114
Uç Uç, Benim Küçük Bal Arım 116
Parılda Pırıl Pırıl 123
Vahşi Kim Bilir Ne 128
Rahatsız 137
Kâhin 139
Son Söz: Yuvarlak Yerküre Meselesi 143
Tuhaf Hayvanlar ve Olaylar Sözlüğü 149
Teşekkür 157

Var olan her şey, hiç olmaktan eşit ölçüde uzaktır.
—JOHN DONNE

Benim onların hiç bilmediği zevklerim olduğu kadar, onların da benim muhtemelen ortak olamayacağım birtakım zevkleri olduğunu düşünmek beni çok memnun ediyordu.

—JOHN KEATS
Halk dansçıları hakkındaki yazısından

Eşek Yarışı

Bir fethe çıkarken çoğu zaman, yapmamız gerekenler bir gemi inşa etmek, hayırsever bir kadın bulmak, kaba saba bir mürettebat toplamak ve ışıl ışıl parlayan miğferler giymekten ibarettir. Benim mensup olduğum tür, bu dört basit adımla uzak toprakları, denizleri, uyduları ve molekülleri fethetti. Gene de, binlerce yıl sonra bile, Yarın'ı fethetme şansına sahip olamadık. Yarın'ın peşinde tekrar tekrar seferlere çıkıp, Yarın'ın öncüllerini keşfettiğimizle kaldık. Bu, Ispanya'yı hiç terk etmemeye benzeyen, yinelenen bir düş kırıklığı.

Bazı şeyler söz konusu olduğunda, belki de bu şeyleri fethetmenin tek yolu onları ortadan kaldırmaktır. Keşke Yerküre dönmeseydi, o zaman kafamızı karıştıracak bir Yarın da olmazdı. Sadece Bugün ile Bu Gece olur, bunlar Peru gibi, hareket etmeden durur ve atlasın üzerinde ayan beyan gösterilebilirdi. O zaman bunların her birinde sömürgeler kurabilir, canımız istediğinde bir ileri bir geri seyahat edebilirdik. Günler ve geceler üzerimize kapanmazdı; biz onların üzerine kapanırdık.

Bir şeyin dönmesini nasıl durdurabilirsiniz? Bir dua çarkının dönmesini engellemek için, onu çarkı döndüren kişiden uzaklaştırırsınız. Kişi artık ritmik olarak çarka eliyle temas edemediğinde, çark yavaşlayacak ve duracaktır. Ama eğer

Yerküre bir dua çarkı ise, üzerine minyatür semboller gibi mıhlanıp kaldığımız bir dua çarkıdır bu. Yapabileceğimiz tek şey, çarkı çeviren kişiye, Yerküre'yi döndürmeyi ve bütün belirsiz yarınları yaratmayı durdursun diye bağırarak yalvarmaktır.

Ama bizler çığırtkan ve emperyal ruh hâllerine sahip olmakla birlikte, tahminci ruh hâline de sahibiz. Fetihler konusundaki iyi sicilimize rağmen, elimizde atlasları olmayan birkaç şey kalmıştır hâlâ; yarın gibi, yağmur gibi, tanrılar gibi, eşekler gibi. İşte kumar oynamanın güzel tarafı da bu –ne kadar belirsiz, o kadar iyi. Kentucky At Yarışı'nda yabani eşekler üzerine bahse girmek, safkan atlar üzerine bahse girmekten bile daha eğlencelidir: Tuzlalardan gelen yabani eşeklerde "erken orta tempo" veya "taktiksel hızlanma", hatta "ileri atılma" gibi eski âdetler yoktur. Bir eşek yarışında baştan sona hüsrandan başka şeye yer yoktur. Tanrılar üzerine bahse girmek daha bile iyidir; insanı Thelonious Monk'ın on parmağı üzerine bahis koymuş gibi hissettirir –acaba şimdi hangi parmak hangi tuşa basacak!

Bu gece, yani yarından önceki son gece, dışarısı yıldızlarla dolu ve ben fetih ruhunda değilim. Gelin de bu fırsatı beraber kaçıralım. Gelin birkaç tahmin oyunu oynayalım. Kuzey Işıkları'nın o okunaksız elektrik yeşili el yazısını yüksek sesle okuyalım; gelecek on bin yıl içinde hangi yıldızın süpernovaya döneceği üzerine tahminlerde bulunalım. Daha sonra "Epistrophy"nin bir kaydını dinleyelim. Ben sol başparmağı üzerine bahse girerim, siz de istediğiniz parmağı seçersiniz; birbirimizden kazandığımız paralarla da ben size yağmur satın alırım, siz de bana kar satın alırsınız ve böylelikle gün ışığının, çimenlerin, yoncanın ve enfes deve dikenlerinin tadını çıkarırız.

I.
YERKÜRENİN ŞEYLERİ

Trappistler[1]

"Ben bir Trappistim, tıpkı ağaçlar gibi," diye düşündü zambak; kendisini esintiye bıraktı ama yine de ona tek kelime bile etmedi. "Ben bir Trappistim, tıpkı zambak gibi," diye düşündü dere; inci gibi parlak turuncu balıklarla dolup taştı ama onlarla sohbet etmek istemedi. "Bizler Trappistiz, tıpkı dere gibi," diye düşündü yağmur damlaları, bulutların tatlı suyuyla göleti doldururken veya düşmüş bir kirazın suyuna karışırken yahut da toz toprak içinde hareketsiz dururken; hiçbir yerde kendilerini tanıtma gereği görmediler. "Ben bir Trappistim, tıpkı yağmur gibi," diye düşündü ağaç; suskun yağmurun, ılık yapraklarından toprağa süzüldüğünü hissetti; ıslak kuşlar geri döndü, ağaç ise hiç konuşmadı. "Ben bir Trappistim, tıpkı ağaçlar gibi," diye düşündü Trappist ormana doğru yürürken. Zambak, dere ve balıklar ve yağmur onu duygulandırdı; o ise hiçbir şey söylemedi

1 Adını Fransa'da bulunan *La Grand Trappe* Manastırı'ndan alan ve Katolik mezhebinden bir kola mensup olan Trappistler, Aziz Benedikt'in 6. yüzyılda yazılmış kurallarına harfiyen uyarak yaşarlar. Trappist rahipler sessizlik yemini etmemişseler de Aziz Benedikt'in kuralları gereği çok gerekmedikçe konuşmazlar. Boş yere konuşup gülmek insanın ibadete yoğunlaşmasını engelleyeceğinden sessiz kalmayı tercih ederler. Konuşmayı en aza indirmek için kendi aralarında basit bir işaret dili de geliştirmişlerdir. (ç.n.).

Nehrin Üç Yerleşik Karakteri Çalıp Kaçtığı Kısım

On yedinci yüzyılda, Papa Hazretleri kunduzların balık olduğuna hükmetti. Geriye dönüp bakıldığında bu, zoolojik olarak mantıksızca bir karardı; ama kunduzlar balığa dönüştürüldükleri için gücenmediler. Bunun yerine, bu yeni tanıma boyun eğmeyip mükemmel ve tipik balıklar olmama kararı aldılar. Tüylü bebekleri olan, hava soluyan ve su altında kendileri için koni şeklinde geniş kaleler inşa eden ilk ve olağanüstü balıklar oldular. Eğer Missouri Nehri'ni gezen Prens Maximilian onları Druidler[2] veya flamingolar olarak yeniden sınıflamakta ısrar etmiş olsaydı, kunduzlar dişlek Druidler ya da iri cüsseli kahverengi çalışkan flamingolar olmuş olurdu.

Kunduzların Papa tarafından adlarının değiştirilmesine verdiği tepki, önemli özelliklerinden ikisinin altını çizmektedir: nezaket ve uzlaşmazlık. Kunduzlar teslim olmazlar, ama nezaketlerinden de ödün vermezler. Soğuk ıslak suda yaşarlar, ama yağlı parkaları içinde sıcak ve kurudurlar. Eğer balık addedilirlerse, buna ağaç kesen balıklara dönüşerek karşılık verirler. Onlar ki kesici dişlidir, hiçbir papanın, hiçbir nehrin kuklası değildirler! Kunduzların yaşadığı nehir, kunduzun

2 Kelt çoktanrıcılığında genellikle Alpler'in kuzeyinde ve Britanya Adaları'nda var olan antik Kelt topluluklarındaki rahip sınıfıdır (ç.n.).

tabiatına aykırıdır aslında; kunduz Tek Bir Adres'te neslini sürdürmek isterken, nehir uzaklara doğru akıp gider. Kunduzdan daha aksi bir hayvan olsaydı, ormanda sopalarla tuhaf bir baraka inşa ederdi; kunduz kadar aksi olmayan bir hayvanı ise nehir sürükler, darmadağın eder, bir anıya dönüştürürdü.

Kunduzlar vinç gibi harıl harıl çalışırken, Ay rahatlıkla, ayağını değdirmeden üzerinde süzüldüğü suyu şereflendirir. Onların, gününü gün eden suyun ortasında, yalnız kısa kolları ve uzun dişleriyle kendilerine bir konak inşa etmek için göze aldıkları, daimî bir zahmetkeşliktir; ayı porsukları veya insanlar uğramadığı sürece, bütün gece kütükleri kemirip sürükler, bu kütüklerle mücadele ederler. Bu kavgacı yaratıklar geldiğinde ise kunduzlar kavga etmeyi sevmedikleri için barakalarına giden su altı tünellerine yüzerek barakaya tırmanır ve orada saklanırlar.

Kunduz yavruları doğduklarında ne batabilir ne de yüzebilirler; eğer kazara tünelden suya kayarlarsa, sızlanan minik şamandıralara benzerler. Fakat birkaç saat içinde, ön ayakları çenelerinin hizasında, koca, ördeksi ve güzel arka ayaklarını çırparak yüzebilirler. Bu parlak kahverengi yavrular bir ay boyunca tereyağı kadar yağlı sütü içtikten sonra, mayıs ayı itibarıyla çalışmaya başlar; onarım işlerine yardım etmek için ufak dalları su bendine yüzdürürler.

O andan sonra, kunduzokrasilerin uyguladığı periyodik nüfus kontrolü sırasında gereksiz bir kunduz olarak seçilmedikleri sürece, hiçbir zaman çalışmayı bırakmazlar. En uyumlu hayvanlar bile gölet başına sadece belli sayıda türdeşine tahammül edebilir. Kovulan kunduz, yer sıçanı gibi kendiliğinden herhangi bir çamur çukuruna öylece çökecek, derin düşüncelere dalacaktır. Onun aksine, kuzenleri, kardeşleri ve büyükanneleri her yıl dört yüz ağaç kemirecek, ağaçlar düşmeye başladığında onları yan yatıracak, gövdeleri çimen boyunca

sürüklemek için geri geri gidecek, kavaklarla, huş ağaçlarıyla ve piyano oturaklarıyla –ahşap olan her şeyle– boğuşacak, kütükten su kanalları kazacak, kütük yuvarlama yolları yapacak, ağaçları nehirden aşağıya doğru yüzdürecek ve onları su bendi yapmak üzere itip kakacak, su bendini her gece daha da genişletecek ve yükseltecek, bir sızıntı ortaya çıktığında onu onaracak, titrek kavakları yığarak ev yapacak, duvarları sıvamak için kıyıdan kucak dolusu çamurlu taş dökümtüsü getirecek, bir ayının çatıya burnunu sokma işlemi sonrası çatıyı tamir edecek, göletlerin altmış santim buzla kaplandığı, ocak ayındaki Fasulye Kralı Şenliği'nde yiyecekle dolu mükellef bir kilerleri olsun diye kiraz ağaçlarını suyun altına daldıracaklar.

Kunduzlar, yeniden düzenleme kabiliyetleriyle, suyu bir yerde toplayarak ve başka bir yerde, kuru tepecikler meydana getirerek dünyanın yaratılışını tekrarlar. Aslında muhtemelen ilk sefer de oradaydılar; o karışıklıkta araziyi düzenlemeye yardımcı olan, kara hayvanları için kuru toprakları yığan, yüzen hayvanlar için suların etrafını çevreleyen yardımcı ruhlar olarak. Onu bölüştürecek kunduzlar olmadan dünya nasıl da batalıkvari ve süngerimsi bir yer olurdu! O durumda su mığferleri ve su semenderlerinden başka hangi sakinleri cezbedebilirdik?

Ancak kunduzlar yeryüzünün coğrafi yapısını tesis etmiş olsalar bile o yapıya tabidirler. Nehrin hamisi buzul öyle feci bir biçimde eriyebilir ki nehir kunduzların su bendini altüst eder ve kunduz kolonisi, henüz Set Onarımı'nı harekete geçiremeden, afallamış şişko balıklar gibi apar topar denize sepetlenir. Ahtapotların okyanusta olması makul olsa da, kunduzlar, kaktüsler ve kalem üreticilerinin orada olmaları makul karşılanamaz. Okyanusa vardıklarında, kemirme reflekslerini tetikleyen su sesi herhâlde kunduzları delirterek dengelerini bozacaktır. Kunduzlar bir akıntının coşkun

fışırtısını duyar duymaz, gövdelerinin etrafında kuşaklar oymak için en yakın ağaçlara koşarlar; böylece ağaçlar büyük bir gürültüyle devrilir, sonra kunduzlar onları çenebaz nehre tıka basa doldururlar ki nehir sessizliğe boğulsun. Ama okyanus lakırdının bakir alanıdır ve dünyanın bütün ormanlarındaki ağaçlar bile onun şırıldayan, çalkalanan, çağlayan, gürleyen, geveze dalgalarının sesini kesmeye yetmez.

SOMON BALIKLARI YAŞLANDIĞINDA, uzun süre denizde yaşayıp deniz kurtlarına dönüştüğünde, bir nehrin yukarısına çekilip doğdukları yere, kendine has mantar ve zambak kokulu yuvalarına dönmeye karar verirler. Yollarını koklayarak bulurlar. Eğer siz mantarları ve zambakları eksiltir, yerine buğday lapası, sıcak şarap ve ağzı bira kokan, insan başlı atlar koyarsanız, balıklar doğdukları yeri nasıl bulacaklar? Memleketlerinin yanından geçip giderek bir ırmak kolunun yukarısına çıkmaya uğraşıp duracaklardır, ta ki nehri meydana getiren ufak, buz gibi su kaynağına ulaşana kadar.

Gelin ve damatlar bin dört yüz elli kilometrelik koridoru geçip mantarsı mihraba ulaşmak için haftalarca uğraşırlar. Oraya vardıklarında, kumun altına malzemelerini bırakırlar –donduğunda yedi bin siyah gözlü yumurtaya dönüşecek malzemeleri Bu harika balıkçıklar önce yumurtalarından, ardından da kendi kendilerine kazdıkları kumun altından çıkınca kuytularda saklanır, kendilerine bırakılan yumurta sarılarını yerler. Sonra bu miras tükenir; balıklar oldukları yerde yüzer ve sürüklenen kabuklu deniz hayvanlarını yutmak için ağızlarını açık tutar. Nehir yatağına bağlanmak için kendilerine küçük çapaların miras bırakılmadığı bu balıklar yüzgeçlerini kullanarak, hepsi de Hayır anlamına gelen, sonsuz çeşitlilikteki kulaç hareketleriyle,

nehrin akıntısına karşı koymaya çalışır. Bu his belki de doğuya giden bir buharlı trende aynı boylamda kalmaya çalışmak gibidir. Belki de size sonsuz sayıda elma fırlatılırken elinizde toplam sıfır elma bulundurmaya çalışmak gibidir.

Ağzı açık balıkçıklar bir buçuk yıl boyunca, her an bulundukları yere dönmek suretiyle, sağa sola yatmadan, öne veya arkaya devrilmeden ve akıntıya kapılan araba tekerleri gibi savrulup gitmeden durabilmek için bütün hidrodinamik kabiliyetlerini kullanarak akıntıya, birer lokmaya dönüştürdüğü bütün yaratıkları sendeletmenin, yalpalatmanın, kavisli boğazından aşağı yuvarlamanın gelenek olduğu bu etkili akıntıya karşı yüzerler.

Aykırı somon balıkları, bu bölgede kunduzlar gibi canlı canlı kızarır. Ayrıca da bir yere tutunabilmek için bıkmadan usanmadan, şatafatlı evler inşa etmeden, bütün bir kış, ilkbahar, yaz ve sonbahar boyunca narin yarı saydam yüzgeçlerini çırparak çalışırlar. İnatçılıkları onların çapasıdır. İnsan bu kadar ay sonra, çapanın kalıcı olacağını, Hayır'ın bildikleri tek kelime olduğunu, nehrin vektörüne sonsuza kadar karşı geleceklerini düşünüyor.

Daha sonra onların karşı koyma iradelerine başka bir şey karşı koyar. İradeleri devrilir ve suyun kendilerini alıp götürmesine izin verirler ve kayaların çalkalanan köpüklü merdivenlerinden aşağı ters yönde dökülür, baldırıkara otlarıyla kaplı bazaltik yamaçların arasındaki buz mavisi kum saatlerinin içinden hızla sürüklenir, vaktiyle fırlatılmış barış çubukları ve kravat iğnelerinin durduğu oluklu çamura atılır; suya çaprazlamasına düşüp yosun tutmuş ıslak akçaağaçların ve ıslak, yosun tutmuş porsuk ağaçlarının altından taşınır; sığ taşlıkların üzerinden akıtılır; miskin çobandeğneği otlarının, ince dalların, kıyıdaki soluk sarı misk otlarının ve küçük suteresi bahçelerinin çevresinde dolandırılır, en sonunda da muazzamsı ahtapot habitatına bırakılır.

BAZEN BIR VERANDADA haziran ayında bir kız, banjosunun tellerini tıngırdatmaya başlar ve hareketsiz geçen kısa bir süreden sonra, melodi kulak kıvrımlarından aşağıya, en derin duygu haznelerine ulaştığı sırada, müzik yoldan geçenlerle dans etmeye başlar. Sallanan bir çarşafın üzerindeki kuklalar gibi, sandalı olmayan oğlanlar gibi sallanır; rüzgâr görmüş yabani otlar gibi savrulur; ilginç saltarello dansları eşliğinde, yaylarının o kadar da paslanmadığını fark ederek oradan oraya yedigen bir şekilde zıplarlar.

Kafanızda kavak ağaçlarından korunaklı kaleler inşa etseniz bile, acıdan kıvranan doğa güçlerini zaptedip kendinize ait, yaşanabilir ve dingin bir gölete dönüştürmek için bütün bütün ormanlar devirseniz de, delice yuvarlanan akıntılara karşı koymak için maharetli yüzgeçlerinizi uzun süre çırpsanız da, çapalarınızı ve barınaklarınızı yerinden sökecek, ayaklarınızı yerden keserek sizi kendisiyle beraber alıp götürecek olan müzik vardır. Sonra da siz bir göçebe olursunuz; bir aylak olursunuz; bu müziğin azgın suları içine karılır, köpüklü şakaları içinde itilip kakılan bir oyuncağı olur, müziğin parlak mavi, yeşil çimenimsi veya kahverengi çamurumsu renklerini alırsınız; suya doygun, melankolik güneş ışığının aydınlattığı ve gümbürtüyle takırdayan taşların olduğu ağıtsı dibe doğru sürüklenirsiniz; porsuk ağacı yaprakları, ringa balıkları, kurbağa kemikleri gibi akıntının yakalayıp gelişigüzelleştirdiği diğer tuhaf şeylerle birlikte tekrar yüzeye yollanırsınız; durmadan değişen manzaralar –kıyıdaki çilli çocuklar, tavuk koroları, eli kulağında fırtına bulutları, yabani maydanozlara tüneyen haziran böcekleri– barındıran çetrefil sololarında dağılıp gidersiniz; ta ki müzik sizi alıp, boyutları ile şimdiye dek koruduğunuz olağanüstü uzaysal zekânızı anlamsız kılan bir yere dökene kadar.

Keçiler ve Mazide Kalan Keçiler

Ses dalgaları ne yazık ki dağılır. Eğer dağılmasalardı, Mesomedes'in melodilerini ve organistrum çalan Clunyli Odo'yu hâlâ duyabiliyor olurduk. Nesli tükenmiş toksodonların, çanaktan ziller takmış tarih öncesi atların ve gevrek sinekler çiğneyen ölü yarasaların seslerini duyardık. Geçmişteki keçilerin sesini duyabilirdik; eski İngiliz süt keçilerini, Bashan'ın damızlık yavrularını, susamış çizgili keçileri, yavruları için meleyen yerli Fin keçilerini, annelerine mızıldanan yavru Göingegetleri ve Paris'te *Jardin des Plantes*'ta yaşamak zorunda olmayı boğuk bir sesle protesto eden yabani dağ keçilerini. Geçmişin sesleriyle dolu olan bir dünya, geçmişin ışıklarıyla dolu gökyüzüne benzerdi. Dünya, hiçbir şeyin bir kereye mahsus olmadığı akla benzerdi.

Ama sesi mümkün kılan madde –hava– onu tüketir de. Yankı olmayan bir ortamda, insan kopup gitmiş geçmiş hakkında tahminlerde bulunmaya bırakılır; mesela ıslah edilmiş Macar keçilerinin ataları hakkında. Islah edilmemiş Macar keçileri neye benziyordu? Muhtemelen ıslah edilmemiş diğer keçiler gibiydiler –bitler, keneler, karasırgan ve yonca tohumlarıyla birlikte postlarına dolanmış başka kusurlara sahip ve boynuzlarıyla birbirlerine tos atmaya meyilli. Bir keçinin

boynuzlarına el koyarak ortak yaşamı kolaylaştırabilirsiniz; ama onlar olmadan keçinin tamamına el konması daha muhtemeldir. Bayılan keçilerin dışında da keçilerin birçoğu çalınmak için değildir.

Bayılan keçiler, genellikle koyun sürülerinin özel refakatçisi olmaya yarar. Kendilerine çıngırdamaya, çığlık atmaya, bağırmaya başlandığında, bayılan keçiler bir an depara kalkar ve sonra donakalıp tepetaklak olmuş sandalyeler gibi devrilirler. Bu, zayıf keçi sendromu ya da körlüğe ve omurilik parçalanmasına neden olan delibaş hastalığı değildir. Bayılan keçiler sadece birkaç saniyeliğine yuvarlanıp düşer, kasları kaskatı kesilir, bilinçleri tamamen açık, dehşete düşmüş biblolar gibidirler. Bu yüzden bir çakal büyük bir kayanın arkasından üstüne çullandığında keçi; hareketsiz, hazır ve nazır bir durumdadır ve pamuk şekerler sallana sallana uzaklaşabilir.

Hayat çok değişkendir. Daha az önce yumuşak olan, bir de bakmışsın taş olmuş. Bugün otlaktaki keçi, en peri isteklerini yerine getirmeye hazır, esnek ve sihirli bacaklarının üzerinde durur. Yarın bir hırıltı ya da bir dalın çatırtısını duyar, hassas bacakları demirden süngülere dönüşür, yere yuvarlanır ve hiçbir yere kıpırdayamaz. Tuzlu kurbağalar üzerinden atlar, devedikenleri başlarını sallar, gündüzsefaları el sallar ve gece kelebekleri yanından süzülür. Ah gri keçi, sihirli bacakların olmadan dileklerin neye yarar? Koyun olmanın avantajları vardır.

Keçi olmanın da bazen avantajları vardır. Fas'ta çimenler sararıp solunca, koyunlar yatay düşüncelere dalmış bir şekilde aptalca bocalar. *Çimen yok... Çimen yok.* Fakat keçiler yukarı bakar, ağaçlara tırmanmaya başlar. Yamuk, yumrulu kollarında, asılı duran meyvelerini yiyen on beş keçi olsa bile, argan ağacı güvenilirdir, çünkü kökleri toprağı derinden kavramıştır. Bereketi gökyüzünden beklemez: İklim kuraksa, gömülü

yağmuru –yüzeyde bitkisel hayatta gibi yatan çimenlerin tasavvur edemeyeceği çökelti gölcüklerini– bulana kadar köklerini uzatarak toprağın derinliklerine iner. Argan ağacı suyu içer, içer; bu sırada çimen bekler, bekler. Çimen suyu, koyunun çimeni beklediği gibi bekler.

Yünlügiller arasında keçiler, koyunlardan bir parça daha yaygındır. On altıncı yüzyılda, dünyayı dolanan kâşifler keçileri yanlarında götürür ve onları muhtelif adalara tohum gibi ekerlerdi. Akıllıca davranarak talihsiz öncüler olacak olan koyunları ya da tekçil[3] bir canlıyı dağıtmadılar. Sadece çalı yiyen cüce tavşanlar tropik bir adada daha bir haftada sıcak, kumlu ve açlıktan ötürü bulanık hayallere dalmış bir hâle gelirdi.

Fakat keçiler hepçildir: Dünya onların merasıdır. Onları bir adaya bıraktığınızda tüm enerjilerini reddetme ve pişmanlık için harcamayacaklardır; yiyecek yeni bir şey bulana kadar deneyeceklerdir, zira hayat en kötü yemeklerine bile yeterince çeşni katar. Onları fraklar, purolar, politik broşürler, legolar, banjolar, yoyolar ve kurbağa derisiyle dolu bir ahıra koyun; her şeyin tadına bakacaklardır, barınağın direklerinin bile. Karşılaştıkları şeyleri yutarak inceleyen ve çiğnediklerinden çok yutan köpekbalıklarının tersine, keçiler çiğneyerek inceler ve yuttuklarından çok çiğner.

Denizcilerin sonunda geri dönmesi öncü keçiler için ne fena! Ama ekmek ile biçmek arasında geçen zaman ne mükemmeldi! Her daim dertleşen koyunlarla aynı alanları paylaşarak, elinde kırpma makasları, süt kovaları ve neşterler olan insanlar tarafından kovalanarak, hiddetli kış havasında İskoç sınır

3 "Generalist" ve "specialist" terimleri ekolojik sınıflandırmada kullanılır. "Generalist" hayvanlar, her türlü koşula ayak uydurabilir, her türlü ortamda yaşayabilir. Ancak "specialist" hayvanlar yalnızca belli çevre koşullarında yaşamını devam ettirebilir. Bu metinde "generalist" terimi "hepçil" kelimesi ile, "specialist" terimi ise "tekçil" kelimesi ile karşılanmıştır [ed.n.].

köpekleri tarafından itilip kakılarak, kıstırılarak, ısırılarak ve havlamalara maruz kalarak süren ömürden ve bir o yana, bir bu yana sallanan fırtınalı bir gemide geçen onur kırıcı aylardan sonra küçük bir kayığa bindirilip, gönençli mavi bir akşamda kıyıya götürülüp orada bırakılmak, gemi yolculuğundan yorgun düşmüş bedenlerini sessiz kumsalda gece boyu dinlendirmek, sabah gözlerini lagün ışığına, yarı saydam sarı meyvelere, turkuaz kuş kanatlarına, çiyden ıslanmış zümrüt yeşili yapraklara açmak! Özgür olmak! Eğrelti otlu bir adada! Tatlı yağmur suyuyla ve başka keçilerle! Oh, şarap gibi bir hayat!

Eğrelti otlu bazı adalarda keçiler her yeri sardı, alevler kadar başarılı oldu (ateş de hepçildir). Örneğin, Pinta Adası keçiler gelip çanak eğreltilerine sardırmadan önce daha eğrelti otluydu, ki bu çanak eğreltilerini dev kaplumbağalar gölgelik olarak kullanagelmişti. Keçiler kaplumbağaların yiyeceklerini de yediğinden, nihayetinde Pinta kaplumbağaları burada tutunamadı. Yalnız George dışında hiçbiri. Yalnız George, Pinta Adası'nda otuz beş yıl kendi başına yaşadıktan sonra bir enstitüye nakledilip yaşayan bir aziz ilan edildi.

Başka adalardaki başka kaplumbağaların aynı şekilde ender, aynı şekilde kutsal ilan edilmesini önlemek için, bazı insanlar adalara dingo ithal edilmesini önermektedir. İşin kötüsü, dingolar keçileri bitirdikten sonra yerlileri yiyebilir, bu yüzden bu yabani köpekleri yiyecek timsahların yerleştirilmesi gerekecektir. Birileri kaçınılmaz olarak okyanusun ötesinden otuz tane su aygırını getirip her şeyi ezip geçmesi için adaya salıverene kadar, gitgide daha tehlikeli hayvanlar birbiri ardına adaya getirilecektir; kesin ama üzücü bir son. Bu ve başka zahmetli senaryoların üstesinden gelmek için başka bir çözüm vardır: silahlar. Bazı kaplumbağa savunucuları keçileri helikopterden silahla vururlar. Bu ses kaplumbağaları rahatsız

edecek gibi görünse bile onları hiç rahatsız etmez; böylesi masum canlılar silah sesini kapı sesinden ayırt edemezler.

Oysaki keçiler daha kuşkuluymuş gibi görünür, çünkü bu helikopter seanslarında her zaman yüzlercesi paçayı kurtarır. Bu kaçakların yerini belirlemek için bir keçi kapanla yakalanır ve radyo vericili bir tasma takıldıktan sonra diğerlerini bulması için çalılığa geri gönderilir, zira keçiler yalnız kalmaktan hoşlanmazlar. İki değil sadece bir keçiniz varsa, keçi sizin peşinizden ayrılmaz, arabanıza tırmanır, çitlerinizi kemirir, yangın merdivenine çıkar, dar tahtaların, atık su borusunun, çatının birinin üzerinden geçerek milyonlarca kez meler; sırf sizinle birlikte olmak, uzun, ağır kulaklarını size ovdurmak ve ensesini okşatmak için. Velhasılıkelam Vericili Keçi arkadaşlarını aramaya gider. Onları bulduğunda tasma, helikoptere haber verir ve bütün keçilerin ruhu vücutlarından ayrılır.

Başka bir yerde, insanlar bir İspanyol dağ keçisi olan Pirene keçisi gibi bazı türleri tekrar vücuda getirmek için uğraşıyor. (Dağ keçileri ip cambazları kadar kıvraktır, ama bir heyelanda kim ne kadar kıvrak olabilir ki?) Son Pirene keçisi, devrilen bir ağaç nedeniyle başı ezilmiş hâlde bulundu. Mazide kalan hiçbir keçinin canlanmayacağı eski bir klişedir, ama artık bu o kadar kesin değil, çünkü *quagga* zebrası için hiç kimsenin yapmadığını Pirene keçisi için yapan biri, Pirene keçisinin kulağını saklamayı akıl etti ve bir gün laboratuvar ortamında bu kulaktan Pirene keçileri dünyaya gelebilir.

ŞİMDİLİK Pirene keçileri bir kulakta ikamet ediyor. Olası bir dünyada ikamet ediyorlar, ki orada burunlarını yumuşak yosunlara değdirir, sulusepken kar soğuğunda olası reçine çiçekleri ve zafersarmaşığı yer, koyu kahverengi yünlerini uzatır,

sarsak sarsak yürüyüşleriyle olası insanları güldüren, kıpır kıpır üçüz yavrular dünyaya getirirler. Keçiler; Etrüsk sivri fareleri, yabani dağ koyunu, sarı yaban domuzcukları, şişman dövüşken dağ sıçanları, uyuklayan kızıl tüylü sincaplar, gül renginde çırçır balıkları, fındık fareleri ve ufak tefek horozbinası balıklarıyla dolu sığ sularda gezinen olası su samurları ile aynı dağı paylaşırlar. Bashan besi hayvanlarının geçmiş dünyada kapana kısıldığı gibi, bayılan keçilerin mevcut dünyada kapana kısıldığı gibi, Pirene keçileri de olası dünyada kısılıp kalmıştır. Hiçbir dünyadan dışarıya merdiven yoktur; her bir dünya kenarsızdır.

Derler ki eğer sürülerinizi tükenmiş bir araziden taze İspanyol katırtırnaklarıyla kaplı bir araziye yönlendirip dinlenmek üzere durursanız, koyunlar ne yaptığınıza dair en ufak bir fikirleri olmadan merak içinde öylece bir süre dikilirler. Fakat keçiler sere serpe uzanarak gezmek, dinlenmek, zıplamak ve geviş getirmek arasında çabucak gider gelir. Boynuzları önde birbirlerine doğru koşar; kavalın sesini büyülenmiş bir şekilde dinler; ağaç minesi ve yabani çalılıkların üzerinde hatır hatur bir şeyler yer ve içinde yaşadıkları mantıksız dünyada güneş batarken, sebepsiz, şefkatli bir uykuya dalmak için toplanırlar.

Yetenek

Güneş, asılı duran çiçek sepetinde yumurtasından çıkmış yavru çalıkuşlarının üzerinde, ipeksi yaprakların, dalgalanan çiçeklerin, simli yağmur damlalarının arasından parıldamakta ve topraktaki solucanları gün yüzüne çağırmaktadır. Bahar rüzgârları çalıkuşu yuvalarını sallayabilir, ama yuvalar sardunyalarla beraber sallanır. Ilık ve çiçekli güneş ışığında, yeni doğmuş çalıkuşları ayaklanmaya başlar. Onların ayaklanmaları sürekli olarak solucanlarla ödüllendirilir. Genç çalıkuşları için kışın geldiğinin tek belirtisi, geceleri çiçeklerin kapanmasıdır.

Şayet penguen yumurtaları sardunya sepetlerinde çatlıyor olsaydı, o zaman belki penguenler ayaklanmakta daha başarılı olabilirlerdi. Mevcut vaziyette imparator penguen yumurtasından çıktığında, iki kısa yüzgecini vücuduna bastırır ve karanlıkta, buzlar üzerindeki babasının ayakları üzerinde dertop bir vaziyette durur. Penguen, mütemadiyen karanlık geçen kış mevsiminin ortasında Antarktika'da doğar. Baba, yavrunun önünde dikilir; ama açlıktan ölmektedir; dört aydır hiçbir şey yememiştir. Okyanusun yüzlerce kilometre açıklarında, karanlık denizin yüzlerce metre altında anne iki aydır mürekkepbalığı ve balık avlamaktadır; şansı yaver gitmişse şimdi buzun üstünde yüzlerce kilometreyi geri yürümektedir ve şansı

yaver gitmişse kilo almıştır. Fakat çok hızlı yürüyemez, çünkü dizleri bükülmez.

Penguenlerin yumurtalarını denize yakın yerlere bırakmamalarının nedeni yaşadıkları kıtada eriyebilir kıyıların olmasıdır. Denize yakın duran yavru penguenin vay hâline! Bahar gelince penguen kıyıdan kopmuş bir buz kütlesi üzerinde sürüklenip gidebilir; yolunu kaybetmiş bu arazi, armut biçimli durağan pelüşü alır götürür. Bir dalganın yerini belirleyemezsiniz ya?

Eğer dişi penguen, yavrusu yumurtadan çıktıktan kısa bir süre sonra geri dönmezse, açlıktan ölmekte olan baba ayaklarını sürüyerek ya da karnının üzerinde karda kayarak denize doğru yol almak zorunda kalacaktır. Yumurtadan yeni çıkmış sarkık yavru, balıklardan ve çiçeklerden eşit derecede uzakta, buzun üstünde durur. Koloniye yiyecekle geri dönen başka bir anne ona yardım etmeyecektir; açlıktan çılgına dönmüş üç yavrunun kendisini kovalamaya başlaması durumunda anne penguen geride yalnızca öz yavrusu kalana dek diğer iki yavruyu beter bir şekilde kovalayacaktır. Dolayısıyla öz yavrular, gayrimeşru yavrulardan daha tombul olacaktır. Pışpışlanmayan gayrimeşru yavrularsa, yerkürenin en karanlık ve bıçak gibi saplanan kış soğuğunda kara gözlerini kapatıp çıplak buzun üzerinde dertop oturacaktır.

Fakat ebeveyni yanında olan yavrular bile zarar görmekten tamamen kurtulmuş değildir: Bazen erkek penguenler yumurtalar yerine kazara taşların üzerine kuluçkaya yatarlar, dolayısıyla dokuz hafta sonra ortada yavru falan yoktur. Hiçbir yavru penguen, bir taşı gagalayarak dışarı çıkamaz. Bu yüzden, eğer yumurtadan çıkmış bir yavru kısa bir süre için ebeveyninin ayağından ayrılıp etrafta dolaşırsa, hayal kırıklığına uğramış taş babaları, yavruları kendi ayaklarına yönlendirmeye

çalışarak kovalayabilir. Hayal kırıklığına uğradıysanız, hayal kırıklığına uğramış başka altı penguenle rekabet ediyorsanız ve sadece yavrulara el koymak için kullanabileceğiniz pençeli ayaklarınız varsa şefkatli olmak zordur. Bazen çok istenmekten başı dönmüş yavru penguen tekmelenir ve donarak ölmeye terk edilir. Buna rağmen hayalperest bir yetişkin hâlâ bu yavrunun ayağının üzerine çıkıp kendisinin olmasını hayal ederek buzun üzerinde yatan mahvolmuş yumuşak bedenine bir tekme atabilir.

Kuşların Antarktika kışında yaşamaya uygunluğu, gündüzsefalarının kaynar çamurda yaşamaya uygunluğuna denk olsa da, penguenler buzun üzerinde bir kışı dayanılır kılan bazı niteliklere sahiptir. Örneğin, ayakta durmayı kolaylaştıran güçlü bacaklar. Penguenler dört günlük kar fırtınalarına yıkılmadan ve yorgun düşmeden katlanabilirse, hayatlarının ilk yılını atlatabilirse –ki beşte ikisi bunu başaramaz– ve su gibi kaygan tüyler çıkarıp yıpranmış bir çanta gibi görünmekten kurtulabilirlerse ve ebeveynleri yavrular nihayet güçlendiği zaman mürekkepbalığı getirmeyi keser, böylece yavrular yeterince acıkıp kilometrelerce altın renkli uçuşan karı görülmemiş denizi bulmak için yalpalaya yalpalaya geçerse; o zaman, suya bir daldılar mı ayakta dikilmek dışında kanatlanan ve tekerlenen bir zarafetle yüzmek gibi yeteneklere de sahip olduklarını keşfederler.

DEVEKUŞU YUVALARININ DA penguen yuvalarından daha müsrif olduğu söylenemez: On iki tane cikcikleyen yumurta için kumda sadece bir çizik. (Yumurtalar yumurtadan çıkma gününü planlamak için cikciklerler.) Cikcikleyen on iki yumurta, oturduğu çizikte sırtlanlar ve babunlar tarafından

yenebilir, aslanlar oyun olsun diye onları yuvarlayabilir, Mısır akbabaları onları kırmak ve cikciklemeleri susturmak için üzerlerine taş düşürebilir.

Bazen devekuşları fırıl fırıl dönmeye ya da kumda ne yapacağını bilmez bir şekilde bir o yana bir bu yana koşturmaya başlar. Devekuşları hangi amaçla fırıl fırıl döner? Tek ayak üzerinde dönen bir kuşun karmaşık ruhunu kim anlayabilir? Diğer canlılardaki dönme dürtüsü hakkında biraz bir şeyler biliniyor; mesela kayıp insanlar hakkında. Kayıp insanlar ilmekler meydana getirerek dolanırlar; yalnız onlar bunu bilmez, çünkü yeterince büyük bir çember, bir çizgi gibi gelir; ayrıca, uçan ay, hareketli güveler ve yol boyunca önce doğuya, sonra batıya yatık çiçekler bir şeylerin tekrar ettiğine dair içgörüyü engeller. Fakat devekuşları da kayboldukları için mi döner? Fırıl fırıl dönmek, kaybolduklarında daha öteye –daha çok kaybolabilecekleri, kötü tepe canavarları arasında sonlanabilecek kadar öteye– gitmelerini engelleyen bir çeşit programlama mıdır? Yoksa devekuşları, fırıl fırıl dönen diğer birçokları gibi dünü unutmaya mı çalışmaktadır?

Her hâlükârda, fırıl fırıl dönmek yavruları tehlikeye sokar, çünkü devekuşu, yuvasını fırıl fırıl dönmek için bırakırsa, aslanlar yuvaya atlayabilir ve yumurtaları yuvarlayıp götürebilir; ilerleyen zamanda, yavrularına bakmak yerine fırıl fırıl dönmeye devam ederse de, başka bir devekuşu ailesi onları kaçırabilir. Fırıl fırıl dönmeyen devekuşları yüzlerce yavruyu biriktirebilir.

Hâl böyleyken, bir devekuşunun çoğu yavrusu yumurtadan çıkamaz, çıkanların pek azı uzun süre yaşar ve yaşayanların da pek azı annelerinin himayesinde kalır. Bir ebeveyn olarak, devekuşu kuş beyinlidir. Ve tabii ki, kanatlarını neşeyle çırpmasına rağmen asla uçamaz, çünkü çok ağırdır ve tüyleri

aerodinamik değil kabarıktır. Devekuşları iyi birer yük çekicisi de değildir, çünkü yorulduklarında külçe gibi oturup kalırlar.

Fakat devekuşu koşmaya başladığında, yanlarından geçtiği aslanlara, atlara, yük arabalarına ve sırtlanlara güler, çünkü kum üzerinde koşmak için uzun, pembe, tüfek gibi bacakları vardır.

KURBAĞALAR O KADAR GÜZELDİR Kİ dikkat çekmekten hoşlanmadıklarına ciddi ciddi inanmak zordur, ama birçok kurbağa uyuduğu zaman yaprakların ve kayaların arkasına gizlenmeye çalışır çünkü birbirini kurbağa zehri ile zehirlemek isteyen, onları boynun etrafına sarıldığında vebayı önleyen kurbağa külüne çevirmek üzere yakmak isteyen, hayret uyandırmak veya ağrıyan bir dişi uyuşturmak veya kalp kaslarını zehirleyip geçmişi unutmak için kurbağa emen insanlardan saklanmak ister.

Bu yüzden, Borneo'da gündüz vakti –birçok kurbağa uyuduğunda– ağaçtaki kurbağa hiç kimsenin onu görmeyeceği bir yerde yüzen deniz fasulyesi gibidir. Yerkürenin dört bir yanında uyuyan kurbağalar –çayır kurbağaları, çıngırak kurbağaları, cam kurbağaları, yaprak kurbağaları, ağaç kurbağaları ve Borneolu kurbağalar– yaprakların içinde görünmeden uyuyan deniz fasulyesi çeşitleri gibidir. Ama Borneo'da bir kurbağa türü uyandığında diğer kurbağalar gibi ağaçtan aşağı inip, güneş ayıları, sakallı domuzlar ve havlayan geyiklerin arasından çalılıklara geçip, sarmaşıkların zar zor boğduğu bir tropikal süpürge ağacına tırmanmaz. Çalılıkları umursamaz o, güneş ayılarını umursamaz: Bacaklarını gerer; perdeli, yumru uçlu parmaklarını açar; geniş, şemsiyeye benzer ellerini havada dümen gibi kullanarak süpürge ağacından süpürge ağacına süzülür.

Borneo'da gece, uçan yeşil kurbağaların geceye özgü yeteneklerine ışık tutan soluk yeşil parlak mantarlarla aydınlanır.

YENİ ZELANDA'DAKİ TAKAHE KUŞU, yumurta kırmak, balık yakalamak ve leş didiklemek için devasa bir gagaya sahiptir. Fakat Yeni Zelanda bataklıklarında yakalamak için balık, yumurta ve leşler olduğu kadar, takahe yumurtalarını yiyen kakımlar da vardır. Kakımlar Avrupa'dan gelince, takaheler dağlara gitmek için bataklıklardan ayrıldı ve çimenler hakkında bilgi edindi. Şimdi kendi başlarına fiyortların üzerindeki dağlarda, bakacağı kimse olmadan çöplenen bir basilisk gibi, güçlü gagalarıyla uzun ve tel tel çimen topakları yiyerek kendi başlarına yaşıyorlar. Takahe çöplenmeye başladığından beri keçileşti, çünkü çimen yemek bütün gün yemek zorunda olmak demektir.

Fakat takahelerin ezici gagası sadece yersiz değildir. Aynı zamanda bir sorundur: Vahşi olmakla birlikte parlak kırmızı ve çimendeki yaşam için iki kat görkemlidir. Takahe, gagasının çok kırmızı olduğunun farkında olmalı, çünkü bir doğan, takahenin üzerinde uçtuğunda, takahe yüzünü yere çevirir ya da gagasını kanadının altına saklar. Takahe uçmayı çok uzun zaman önce bırakmıştır, ama neyse ki hâlâ kanatları vardır. Uçmayı bırakmaya karar verdiysen bile kanatlarını saklaman akıllıca olur, çünkü bir gün diğer niteliklerin tehlikeli bir hâle gelirse onlara ihtiyacın olabilir. Dolayısıyla takahenin, penguenlerin yüzerken, devekuşlarının koşarken ve kurbağaların uçarken hissettiğine benzer bir şeyi hissetme şansı olmamasına rağmen, en azından doğanlar ona saldırmasın diye yeteneğini altına gizleyebileceği küçük bir kanadı var.

Ötleğen Ziyafeti

Su geniş;
Karşıya geçebilirim.[4]

Sanırım bir gün, aniden başka bir çağa, mesela Şövalyelik Çağı'na veya Bronz Devri'ne gönderileceğim. Tabii ki umudum, döneme ait giysiler içinde oraya varmak, ama zamane aydınlarına benzemek istemem, çünkü sadece gözlem yapmak isterim. Ama kronolojik olarak karmaşık kıyafetim ya da yetkinlik beklentileri yaratacak, başkalarını hatırlatan yüzüm sebebiyle muhtemelen orada bulunuşumu açıklamak zorunda kalacağım. Ondan sonra da çağımı açıklamam gerekecek, geçmişte "Gelecek" olarak da bilinen "Şimdi"yi. İşte bu yüzden büyük buluşlarımızı ve ilerlemeleri inceliyorum; sorulara hazırlıklı olmak için.

Öncelikle, modern kuş göçlerini anlamamız gerektiği görülüyor, çünkü kuşlar eskiden eylülde aya uçar ve baharda geri dönerdi. Şimdi, kuşların kışı neden ayda geçirdiği iyi bir sorudur, fakat kırlangıçları gümüşsü küreye doğru uçarken gören insanların

4 "The water is wide, I can not cross o'er/And neither have I wings to fly/give me a boat that can carry two" ("Su geniş, karşıya geçemem/Ve uçmak için kanatlarım yok/ikimizi taşıyacak bir sandal verin bana") şeklinde devam eden İngiliz halk şarkısına gönderme yapmaktadır (ç.n.).

fark ettiği tam da budur. Kuşlar günümüzde kışları genellikle Brezilya'ya veya Fas'a gider. Bu nedenle, geçmişin yorgun düşmüş kuşlarına, gelecek kuş kuşaklarının kısaltılmış uçuşlarla aynı işi gördüğünü açıklayarak faydalı olmayı umuyorum.

Yine de, küçük bir kuş, kış günlerini ayda geçiren kuşları hatırlatan bir göç becerisi sergiler: Ak yanaklı ötleğen kuşu Alaska'dan başlayarak, doğuda dört bin sekiz yüz kilometre öteye, Yeni İskoçya'ya uçar. Orada tırtıl ve yaprak arısıyla midesini tıka basa doldurur, onu bulunduğu daldan Atlantik Okyanusu'na uçuracak güçlü bir kuzeybatı rüzgârının gelmesini beklerken şişmanlar. Venezuela'ya doğru üç bin iki yüz kilometrelik okyanus ötesi uçuşu böylece başlar.

Fakat "şişman" kelimesi, yalnızca 10 santimetre uzunluğunda tayf şeklinde örülmüş tüyleri, içi boş kemikleri ve kalbi olan tek lokmalık bir kuş için büyük bir kelimedir. Ötleğenler kaz gibi etli butlu değildir. Başınızın üzerinde bir kaz olsa sizi yorar, boynunuza baskı yapar; fakat bir ötleğen kuşu, bir kiraz ya da bir kuruş gibi hiç fark edilmeden orada bir hafta geçirebilir. Kocaman kalpleriyle bile ötleğenler yaklaşık 10 gramdır, bu da ancak yüz tane ötleğenin bir kilo geldiği anlamına gelir!

Ötleğenler ilk üç aylarını, haziranda yumurtadan çıktıkları araziden bir acre (0,4 hektar) uzaklıkta kalıp, Alaska ve Newfoundland'in kuzeyindeki ladin ormanlarında böcek yiyerek geçirirler. Ama taşrada büyüyen bu ufacık canlar, bundan sonra bilinmeyen bir arazinin üzerinde, yine bilinmeyen bir toprağa doğru on bin beş yüz kilometrelik bir yolculuğa çıkmak üzere yerlerinde duramazlar. Rahatlık ötleğenlerin ilgisini çekmez; onları Ohio'da sıcak ve kurtlu bir kafese koysanız bile, eylül geldiğinde sekerek, eşeleyerek ve deliye dönmüş bir şekilde yüzlerini sabırsızlıkla Brezilya'ya dönerler. "İlle de Brezilya kurtları!"

Deniz kırlangıçları ve yelkovan kuşları da suyun üzerinde şaşırtıcı mesafeler kateder, fakat hem uçan hem yüzen kuşlar olarak, bütün okyanus onlar için mola yeridir. Yorulduklarında suyun üzerine konabilir ve kendilerine Balık Ziyafeti çekebilirler. Ak yanaklı ötleğenler yüzemez, çünkü ufacık pençemsi ayak parmakları suda bir işe yaramaz (iki elinizde çatalla havuzda yüzmeye bir çalışın bakalım). Suya değerlerse, birilerine Ötleğen Ziyafeti olurlar. Su geçirmez değildirler; suyun üzerinde yüzemezler; sırılsıklam olunca batarlar. Dolayısıyla Yeni İskoçya kıyısından Venezuela kıyısına uçmaya devam etmek zorundadırlar. Ara vermeden seksen ya da doksan saat uçarak! Hem de albatroslar gibi sakince süzülmezler; şöyle uçarlar:

Çırp çırp çırp Düş Çırp çırp çırp Düş Çırp çırp çırp

Çırpmıyorlarsa düşüyorlardır. Sık ve karmakarışık ladin ağaçlarının ve çalılıkların arasında o inanılmaz çevik Alaska sineklerini kovalamak için birebir olan kısa kanatlarıyla ötleğenler, güçlü ve canlı küçük havacılardır, ama dimdik uçamazlar. Daidalus, İkarus'a ötleğen kanatları yapmamıştır. Uzun uçuşlarda dakikada birçok kez hızla ileri atılır, kanatlarını geriye doğru kıvırır ve düşerler.

Yollarını yıldızlarla, yollarını güneşle, yollarını kafalarında manyetik olarak onları yönlendiren küçük kristallerle bulurlar. Nirengi noktalarıyla da yönlerini bulurlar; her yıl hatırladıkları nirengi noktalarıyla. Bu yüzden, hatırlayacağı bir şey olmayan genç kuşlar yanlışlıkla Minnetonka'ya uçabilir. Göç her zaman mükemmel gitmez, özellikle de ilk seferinde. Bazen

okyanus üzerinde uçan deneyimsiz ve gramlık kuşlar, rüzgârın onları yollarından çıkarmasıyla kendilerini İrlanda'da buluverir. Bu durumda bütün bu plan ne tuhaf görünür: Rahat çalılığını bırakacaksın, kalkıp dünyanın yarı yolunu uçacaksın ve gele gele yağmurların çiselediği Glashabeg'e varacaksın.

Venezuela kumsalında, ötleğenler kurtlardan topladıkları yağları eritmiş, tüy ve kemikten müteşekkil bir hâlde öylece yatar. Dört günlük uçuşlarının sonunda, sersemlemiş olarak kuma yayılırlar. İnsanlar yanlarına kadar gelebilir ve onlar bunu umursamaz; okyanusu henüz geçmişlerdir. Ama sonra üzerlerindeki kumu ve yorgunluğu silkeler, tüylerini kabartır, biraz örümcek yer ve kışı geçirmek için –ki Brezilya'da "yaz" olarak da bilinir– Brezilya'ya doğru, kalan iki bin beş yüz kilometrelik yollarına devam ederler. Birkaç İrlandalı başıboş dışında, modern ötleğenler her ne olursa olsun Yerküre'de kış geçirmezler. Biz kışı geçirir, yazı geçirir, kışı geçirir, yazı geçirirken, ötleğenler yazdan yaza, yazdan yaza uçar!

Bezelye Çılgınlığı

Tek bir zihniniz ya da tek bir tencereniz varsa, türlüye mahkûm olursunuz. Vikinglerden önce birçok insanın sadece tek bir tenceresi vardı, dolayısıyla bezelyelerini darılı, susamlı ve afyonlu Ärtsoppa denilen türlünün bir parçası olarak yiyorlardı. Ärtsoppa, bezelyeye sınıf atlatmıştır –aslında *herhangi* türden bir malzeme de, ambarları veya bebek çıngıraklarını doldurmaya yarayan bu yavan, kıkırdaksı ve kadim bezelyeye sınıf atlatabilirdi.

Gel gör ki, 1600'lü yıllarda, bezelyeler Hollanda çömlekleri gibi değerli hâle gelmişti. Birçok Hollandalı tohumcu şimdi bilinmezliğe karışsa da, bir zamanlar bezelyenin kalitesine karışmışlardı. Çıngırak bezelyeyi sulu ve yumuşak bir hâle getirdiler. Bezelyeler artık sadece açlık giderici değildi; bezelye yemek bir çılgınlıktı. Taze, narin yeşil bezelyeler uğruna danslardan sıvışılıyor, bezelyeler gece yarısı mutfak kilerlerinden çalınıyor, cepte gizlice kiliseye sokuluyor, çoğunlukla peksimet sertliğindeki hayatın ödüllerinden biri olarak düşünülüyordu.

Bezelyenin hayatı, ilk bakışta deli edici bir şeye aitmiş gibi görünmez. Genç bezelye bitkisi, her dört buçuk günde iki eşit küçük yaprak meydana getirmek için özenli bir rutine göre yaşar. Salı sabahı yaprak yaprak açtıysa, sonra cumartesi saba-

hı ve sonra perşembe sabahı yaprak yaprak açar. Bezelyelere yardımcı olan biri –bir keşiş ya da bir arı– arada onları ziyaret edebilir, ama genç bezelyeler mantarlar kadar özerk ve saatler kadar sorumluluk sahibidir.

Fakat özerkliğin mantarımtırak ruhu gibi gözüken şey, aslında kısalığın yanıltıcı istikrarından başkası değildir. Bezelyeler kaşığımsı yetişkinlere dönüşen saatimsi çocuklardır. Bir kere uzun uzuvlu hâle gelince titremeye başlarlar, çünkü kaldırabileceklerinden daha fazla kendiliğe sahiptirler. Sonra kafes gibi bir yüzey bulmak için çılgınca uzanan filizler uzatırlar; tıpkı kuklacı bulmak için iplerini uzatan titrek kuklalar gibi. Arzu arzuyu doğurur; bezelye bitkisi bir kafes arzular, böylece filizlenir; ardından her filiz de bir kafes arzular. Arzu, filizleri uzun ince bezelye sürgününden çıkarır ve kendini büyümüş, fil gibi kocaman olmuş hâlde bulur.

Filizlenmek sapmalı ve farazidir; müziği tam olarak duyamayan bir dansçı gibi, bezelye filizleri de tuhaf bir tutunamamazlık içindedirler. Bir kafese tutunmaları mümkün olmadığında, ancak öte yöne gidebilirler. Bezelyeler gibi deli bozuk, sonları belirsiz ve aklı havada, havai kişilikler, hayatta hiçbir hedef ya da amaca sahip olmamaktan değil, *duyu ötesi* bir amaca sahip olmaktan ileri gelir. Onların istediği şey kavrama güçlerinin ötesindedir –ta ki sivri yeşil tutamlarında onu elde edene kadar– bu yüzden de tavırları derbederdir. Sadece algılanabilir olan şeyleri isteyen kişilikler gerçekçidir, bok böcekleri gibi. Fakat titrek bezelye tarzındakiler, ötelerin izinde her bir tarafa eğilip çiçekli ve yapraklı bezemeler hayal ederek havadan lifler yollar, çünkü onlar algılanmaz olana kafayı takmıştır.

Gelgelelim sarmaşık kafesleri duyu ötesi olan tek şey değildir. Sorgulayan küçük kollarınızı anlaşılmaz evrene doğru kaldırdığınızda, kendinizi bağlayabileceğiniz bir kafes, ökse

otlarıyla yapış yapış bir ağaç, burnunu çeken bir domuz yavrusu, ya da sizi bir akrobat sanıp almak için uğrayan bir trapez sanatçısı bulabilirsiniz, ama mükemmel bir zamanlamanız ve bir mayonuz yoksa o zaman heyhat, ümitsiz bir vaka olursunuz.

Ya da hiçbir şey bulamazsınız ki bu durumda arzunuz sizi bozguna uğratacaktır. Arzu sizi kamçılayabilir de, bozguna da uğratabilir. Sadece bakınma aygıtınız sizi tepetaklak edene kadar arayabilirsiniz. Belki erişebileceğiniz mesafede bir kafes yoktur; çünkü her bitkiye bir kafes verilmez, tıpkı her gezegene bir halk ve her insana bir puding ve her pudinge bir kuş üzümü verilmediği gibi. Ya da hemen oracıkta, yanınızda bir kafes olabilir: Sizin için hazırlanmış, duyargalarınızın yaklaşıp sarmaladığı ama –tıpkı yakınında hiçbir şey olmayan bitki gibi pes ettiğiniz o özlemle yüklenmiş son âna kadar– hiç dokunmadığı bir kafes. Bir santim uzaklıktaki kafes, bir ay, bir mit, bir soyutlama olabilir. Filizlerinizi telkârî olarak uzatmış olabilirsiniz.

Eğer bezelyeden bezelyeye giden yol kısaltılırsa, bitkiler birbirleri için kafes olabilir, kuklaların birbirlerinin çevresine iplerini dolaması gibi *–beni kaldır, Bayan Mavi Barok Elbise; bana tutun, Ihlamur Ağacından Cüce.* Ama sonra, bu bezelye bostanı bir bezelye koğuşuna dönüşür, çünkü "küf, havanın yakın durmasından gelir." Kalabalıklar marazı azaltmaz, çoğaltır. 1 Mayıs'ta herkes mayıs direğinin etrafında dans eder, beraber ziyafet çeker ve veba ondan ona, ondan ona bulaşır. Çok insan çok veba, çok ağaç çok yangın, çok bezelye çok küf demektir. Bezelyenin pudramsı küfü sadece tek bir bezelyeye değil; bezelyeye ve bezelyeye ve bezelyeye bulaşır.

Bezelyedeki pudramsı küfün sporları rüzgâr tarafından üflenerek etrafta dolaşır –böylece halka açık bir yüzme havuzunun

içine ya da bir kümese ya da yeni boyanmış bir duvarın üzerine denk gelebilir. Aslında, bir bezelye bitkisinden başka her şey onlar için bir mezarlık olacaktır; yine de bazen hiçbir yere konamazlar ve hayaletlerle birlikte, yatacak yer bulamadan havada asılı kalırlar. Bazen bir spor serpintisi *Pisum sativum* bitkisinin ince, arayış içindeki kollarına girebilir. Sonra sporlar buraya yerleşir ve içi boş emme organları bitkiye acı çektirir; sonlu, yeşil kanını içerek onu pudramsı solgunluğa ve kıvrılarak güçsüzleşmiş bir hâle getirir; ama sporlar pipetlerinden azar azar, dikkatlice içerler, çünkü boş bir bardaktan nasıl içesiniz? Eğer bütün bu geniş, otlu dünyada, yani akşamsefaları, Japon tırfılları, defne ağaçları, papatyalar, frangipani ağaçları, pelin otları, maviş çiçekleri, yıldız çiçekleri, değnek çiçekleri, karda-kan çiçekleri, arapsaçları, yaban üzümleri, zıpçıktı çiçekleri, meşe ağaçları, gündüzsefaları, tekesakalı çiçekleri ve taçşahı çiçekleriyle dolu bu bahçeli dünyada, yaşayabileceğin tek şey olan bezelye bitkisinin üzerine konmuşsan, neden onu kurutana kadar suyunu çekip sonra havaya karışasın ki? Hava bir sorudur ve onun üzerinde yolculuk edenler sorularla yolculuk eder: Neyi ne zaman bulacağım? Kim nerede?

ÇOK ESKİDEN, havadan ve onun yolcularından çok önce, Muspelheim ve Niflheim adlı ateş ve buz diyarları arasında devasa bir boşluk varmış. Bu boşluğa Ginnungagap denirmiş; ağzı açık, karanlık ve boş bir uçurum. Fakat Muspelheimli Ateş Devleri, Niflheimli Buz Devleri ile savaşmak için Ginnungagap'ı geçince, hayat dolu erimelere neden olmuş; boşluğa savrulan köpüklü damlacıklar insana, bitkiye ve hayvana dönüşmüş. Bunlar çoğalıp boşluğu doldurmuş –ihtiyaç duydukları malzemelere kolayca ulaşabilenler için Yerküre katiyen

boşluğa benzemez; durmaksızın tam sayıları elleyen saatler gibi hoşnutturlar.

Fakat kimileri hâlâ Ginnungagap'ta yaşıyor, mesela düğün çiçekleri. Düğün çiçekleri bir arı ricasında bulunarak ağzı açık uçuruma doğru sarı, tozlu anterlerini gönderir. Bu uçurumda cennet kuşu çiçeği, mavi çanak yapraklarını ve titrek alevli turuncu taç yapraklarını, hem mavinin istikrarını hem turuncunun sihrini kullanarak güneş kuşlarını iki misli cezbetmek için hazırlar. *Pisum sativum* da kaçık filizlerini uçurumun içine doğru uzatır. Ama sürüsünü kaybettiği için uluyan bir kurdun *beni bul* nağmelerinin yanlış kurtları etkileyebilmesi gibi, bitkiler de hassas anterleri, taç yaprakları ve filizleriyle yanlış bir şeyi çağırabilir. Dolayısıyla düğün çiçeklerinin çanak yaprakları, güneş kuşları yerine mantarlanma, lapalaşma, sararma, çamurlaşma, kokuşma ve beneklenmeye neden olan hastalıklar kapabilirler.

Neden riske giriyorlar ki? Neden her hâlükârda deniyorlar? Sadece tam yağlı sütün ve çürümüş yumurta sarılarının ve balina yağının ve bakır arseniğin içine daldırılmış birinin zarar görmesi imkânsızdır. O zaman bir tohum neden çamurda sıkıca tutunarak güvende durmak varken atılarak o çekici, yerleşik kendiliğini cıvık mantara, pudramsı kabuklanmaya, filiz burnu çürüklüğüne, ekin bitine, ekin böceklerine, kangrene, gümüş deriye ve toprağın üzerinde artık bekleyen küçük serçelere sunar ki?

Bitkiler güvende duramaz. Işık arzusu, çimeni topraktan; ziyaretçi arzusu, kırmızı açelyaları sürgünlerden fışkırtır. Arzu, bitkileri çok cesur yapar, böylece arzuladıkları şeyleri bulabilirler. Ayrıca onları çok hassas yapar, böylece buldukları şeyi hissedebilirler. Sonuç, bal özlü İspanyol limonu ağaçları;

saçak özlü gelincik çiçekleri, yumuşak eflatun fırfır özlü pontederyalar, eğilen özleriyle laleler, tüylü çilli özleriyle yüksük otu ve çıldırtıcı tatlılıkta özleriyle yana yatmış bezelyedir. Ginnungagap'a doğru el yordamıyla ilerleyenler hissedebilmeli, yani çillenebilmeli, saçaklanabilmeli, yumuşayabilmeli ve eğilebilmeli. Ve eğer eğilebilirlerse düşebilirler, ki bu, kristal kuvarsların tık tık atan özlerinden farklı bir tasarımdır.

Nefis Ormandaki Radikal Ayılar

Bir zamanlar çok kibirli bir Babil Kralı varmış, bu yüzden ona hayvan aklı verilmiş ve otlaması için dışarı çıkarılmış. Yedi yıl boyunca, dört ayak üzerinde kırlarda dolaşmış ve hapır hupur çimen yemiş. Bir süre sonra sarayına, pahalı mor kaftanlarına, arpa birasına, şişte pişen çekirgelerine ve ona asil lülelerini geri veren kraliyet berberine dönmesine izin verilmiş. (Hayvan aklının yanında ona hayvan kuaförü de verilmişti.) Nebukadnezar'a hangi hayvanın aklının verildiği açıkça belirtilmemiştir, ama medeniyete ve güzel yemeklere dönüşünden duyduğu memnuniyete bakarak panda aklı olmadığını çıkarabiliriz. Yedi yıl boyunca panda aklına sahip olsaydı, sonrasında krallığına geri dönmeyi reddederdi; özgür, ele geçmez ve gözlerden uzak yaşamını sürdürmeye devam etmek için takla atarak uzaklaşırdı.

Takipçilere sahip olmak, pandaların hayallerini süsleyen bir paye değildir. Peşlerine takılmasını isteyecekleri kadar güvenilir ne bir sülün vardır ne de bir çalı domuzu. Pandalar, pandalardan bile ayrı yol tutarlar, tıpkı evrende gitgide birbirinden uzaklaşan yıldızlar gibi (hiçbir zaman, vedalaşamayacak kadar uzakta olamazsın). Fakat onların alanı ne sınırsızdır ne de sürekli genişlemektedir; en nihayetinde, daha fazla panda meydana getirmek için parçacıklara bölünemezler. Pandalar

yaklaşık her iki yılda bir kez bir araya gelirler; birliktelik her zaman akılların birlikteliği değildir.

Belki onlara seçme şansı verilseydi münzevi ruhlarına daha uygun düşen, göze çarpmayan bir post seçerlerdi. Hayranlar gizli hayranlar olabilir, belalar gizli belalar olabilir ama pandalar gizli pandalar olamaz, çünkü yeşil eğrelti otlarıyla, gri kayalarla, pembe orman gülleriyle ve kendi göbekleri, kulakları ve bacaklarıyla çarpıcı bir tezat oluştururlar. Onlar gösterişli ayılardır, müthiş göze çarparlar ki bu aslında yalnız yaşayan türler için bir avantaj olabilir: Senden daha rahat sakınabilmek için, canım. Kamufle olmuş hayvanlar sürekli birbirine çarpıyor olmalı.

Toplulukla, onun görevleri, zevkleri ve telaşlarıyla işi olmayan bir hayvan bütün gün ne yapar? Biraz ağaçlarda takılmaca olabilir, biraz puslu havaya dalıp gitmek, biraz da makara. Bazen panda bir dalın buz saçağını kırar ve eriyene kadar defalarca havaya fırlatır. Bazen, ayaklarını içe basarak bir tepenin üzerinden koşarken, ayağı takılır ve yuvarlanır, çünkü yuvarlaktır; bu hoşuna gidince tekrar tepeye çıkıp aşağı yuvarlanır. Yabani zambaklar ve çiğdemler toplayabilir, yemek için eğrelti otlarının arasına yatabilir ya da bir salkım söğüdün altına uzanıp ağzına doğru sarkan yaprakçıkları hapır hupur yiyebilir.

Pandalar, zamanlarının çoğunu bambu yiyerek geçirir Sağlam ve odunsu bir ot olan bambu, panda diyetinin yüzde 99'unu oluşturur ve pandalar günde neredeyse on dört saat bambu yerler. Sürekli bambu tüketmek zorundadırlar çünkü bambunun sadece yüzde 20'sini sindirebilirler. Onların pişmanlık oruçları bir gizemdir; pandalar kereviz azizleri gibidir: Herkes keyif içinde yumurta dolmaları, trüflü balıklar, küçük turta ve portakallar yiyerek masa başında şarkı mırıldananları dinlerken, dışarıda bir kereviz azizi, bir çalının arkasında elinde bir sepet kereviziyle oturmuş çatır çutur kereviz yer. Yeteri ka-

dar turtadan sonra yeme arzunu bir kenara koyabilir ve başka bir şeyin peşine düşebilirsin, mesela bir kovboyun peşine. Radikal kerevizcinin romantik maceralar yaşadığına ender rastlanır.

Etobur anatomileri ve otobur davranışlarıyla, pandalar sanki kadim bir anlaşmaya imza atmıştır. Sanki önceden diğer ayılar gibi iyi yaşamayı seviyorlardı; kan ve meyve suyu ağızlarına burunlarına bulaşıyordu ve kış boyunca yan gelip yatıyorlardı, ta ki bir gün transa geçip anlamlı bir mesaj alana kadar: "Siz, pandalar, ebedî dünyanın sınırlarında duruyorsunuz, ama aklınızı başınızdan alan yiyecekler ile büyülenmiş bir hâle geldiniz; şehvetin tatlı zehri damarlarınızdan akmakta. Geleneği ve iştah ile tutkunun güçlü çığlığını boş vermelisiniz. Bunun için zaman zaman, sahip olduğunuz iradenin tamamını göstermeniz gerekecektir; ama kendinizi tamamen bambu diyetine verip katı ve saf bir ilkeyle hareket ederseniz hayatlarınız arı ve asil olacaktır." Böylece ayıların radikal hizbi, Bambucular ortaya çıkmıştır. Günümüz Bambucuları baştan çıkarılmaya dikkate değer bir direniş gösterir: Taze balık sunan bir nehir yanından akıyor ve panda ne yapıyor? Sert çalıdan bir bambuyu almak için suyun içinden karşı tarafa geçiyor.

Ama irade böylesi bir kendini tutmanın nedenini tamamıyla açıklayamaz. Bambu kuvvetli bir yiyecek değildir; onu yiyen ayı da kuvvetli değildir. Nehirden balık aşırmak ve kış uykusuna yatmak ise enerji gerektirir. Eğer yedi ay boyunca uyuyacaksan cevizini, toynaklı hayvanlarını ve balını yemen gerekir. Bambucular bambu yemek için bütün kış uyanık kalmalıdır; bu arada bir daldan düşen safir pırıltısı karlara, buz saçaklarıyla kaplanmış kayalıklara ve yeşil bambu yapraklarına serpilen beyaz kara da tanık olurlar. (Hangi rüya kışla karşılaştırılabilir ki?)

Dünyanın sadece birkaç bulutlu-dağ kilometresini görmüş olan bir panda ne bilebilir? Deneyimlerden yola çıkarak yanılabi-

lirliği öğrenmiş olmalı. Buz saçakları erir, çiçekler solar, elle tutulamayacak kadar küçük yavrular elle tutulur, özerk bir hâle gelir ve bir gün yiyecek aramaya giden anne, yavrusunu almak için onu bıraktığı ağacın çatalına döndüğünde onu bulamaz. Mantarlar, ay ışığı, her şey geçicidir, bir tek şey hariç: bambu. Bambu asla bozulmaz, bambu sonsuzdur, turuncu mevsimde, beyaz mevsimde, yeşil mevsimde her daim yeşil kalır, bahar yağmuruna küçük tatlı filizler uzatır. Bambuya inanan ayı kutsanmıştır.

Şanslı pandalar için bu doğrudur: Bambu hiçbir zaman bozulmaz. Bambu yüz yıl boyunca ebedî olabilir; pandaların ebediyetinin dört katıdır bu. Fakat bambuların karakterinde yıkıcı bir kusur vardır. Otların birçoğu kademeli bir şekilde ölür, bir orkestra gibi parça parça –bir tromboncu gitse bile, kolektif hayat devam eder. Bambu ise bütünüyle, paldır küldür gider: Bir yüzyıllık kesintisiz mevcudiyetlerinden sonra, bütün çalı birlikte çiçek açar, birlikte ölür ve ölü bir orkestra gibi, ayaklarının üzerinde tekrar durabilmesi için yirmi yıl geçmesi gerekebilir.

Bu noktada bir hayvan akıllanıp bir Her Neyseci olabilir. Dünyada bunca yenebilir şey varken, neden, neredeyse özellikle, çok az besleyici ve birdenbire bozulabilen bir şey yiyorlar? Bambu bakla gibi yemesi keyifli bir şey olduğundan da değil –zira kıymıkları, onu yutanların boğazına saplanır ve onları kaşındırır. Bu kadim anlaşma keyfî ve saçmadır; bambu aptal bir ana yemektir; tekçillik ahmaklıktır. Pragmatistleri bir düşünün –spagetti bittiğinde, bir pragmatist masa süsünü yemeye başlayacaktır ve bu da bitince masa örtüsünü yiyecektir. Pragmatistlerin ilkeleri olmadığı için sayıları çoktur.

Fakat bambuların ihanetine uğrayan pandalar yine de bambu aramaya devam eder. Çünkü özelleşmiş açlık diye bir şey vardır, yani tek bir yemek için açlık duymak –özelleşmiş yalnızlık gibi. Bazen çok uzağa gitmek zorunda kalmazlar;

pandalar birçok bambu çeşidi yerler ve ok bambusu bozulsa bile, civarda büyüyen şemsiye bambusu olabilir. Bazen uzağa gitmek zorunda kalırlar ve bazen yanlış yönlere giderler –bir kereviz kaynağı bulmak için hangi yöne gitmeniz gerektiğini bilebilir misiniz?– ta ki postları artık üstlerine uymayana kadar. Serserilik eskiden hayvanlar için daha kolaydı, çünkü eskiden daha fazla orman vardı. Bir keşif gezisi verimli olmasa bile, ormanlı bir yoldu, tıpkı yerküreden cennete kadarki mesafenin samanlı bir yol olması gibi. Şimdi, orman arazilerinin ortasında, köyler, taş ocakları, dik yamaçlı mısır tarlaları, dans çadırları, battaniye sallayan korkmuş insanlar, mantar toplayıcıları ve uzak durulması gereken başka şeyler var.

Pandalar pragmatist olsun, makul düşünsün ve bir bambu boğulması sırasında başka seçeneklere geçiş yapabilsin diye, insanlar onlara yardım etmeye çalışmıştır. Hayvancıklar esaret altındayken boyun eğmekte, önlerine konulan yer elmasını, muzu ve balığı yemektedirler. Ama boyun eğme, dönüşüm değildir. Pandalar, özgür bırakıldıklarında, fırsatın yanından geçip giderek, bambuya duydukları mahvedici sadakatlerine geri dönerler, çünkü bu tepenin uzak bir tarafında Nefis Orman olabilir ve onlar bu ormanda milyon sütunlu bir tapınakta sırtüstü yatabilir, iki ön ayaklarında iki bambu kamışı önce birini sonra diğerini yiyebilir; yumuşak yaprak yığınlarını çiğneyebilirler. Geriye iki bin beş yüzden daha az özgür panda kalmıştır ve hepsi aynı gemidedir ve gemi bambudan yapılmıştır. Gemi batarsa hepsi karanlık suların içine doğru batacak ve dünyayı verseler başka bir gemiye geçmeyeceklerdir. Pandaların kendi aklı vardır, anlaşılmaz ve iflah olmazdır; kökleri bizim ulaşabileceğimizden daha derine iner ve eğer birini zerre kadar umursayacaklarsa, bu kişi insandan daha ele geçmez biri olacaktır.

Tehlikeyle Düşüp Kalkmak

"Öyleyse, Yerküre kime ait?" diye sordu ejderha katledilirken. "Bazen ejderhalara aitmiş gibi gözüküyor, başka zamanlar ise ejderhaları dizginleyenlere. Bazen karada esen harmattan rüzgârına aitmiş gibi gözüküyor, bazen de okyanus kıyısında esen sakin rüzgâra. Bazen, deniz onlara yol vermek için bölündüğünde kölelere, deniz bölünmediğinde ise denize. Bir ara, karabaşlı isketeye ve karabalığa; bir ara, demirhanelere ve dökümhanelere. Belki Yerküre tarafsızdır, tıpkı iki şehir arasında üzerinden geçilen ama hiçbir yolcuya ait olmayan bir köprü gibi." Bunlar, ölüme mahkûm olmuş bir ejderhanın gecikmiş düşünceleridir.

Kaplumbağaların akıllanması için ölümle burun buruna gelmeleri gerekmez. Yumurtaların neyi ne kadar anladığının bilinmemesine rağmen, derimsi yumurta kabuklarından dışarıyı koklayarak yolunu bulan küçük deniz kaplumbağaları, burasının kaplumbağa dünyası olmadığını hemen anlar. Bunun aksini düşünen yumurtadan yeni çıkmış bir yavru, kumlu yuvasından güçlükle çıkacak ve çıkar çıkmaz duracaktır: "Dünya benim alanım, güneş benim seyyar lambam ve yumuşak kabuklarımla ben alanıma yayılacağım ve hiçbir şey beni mahvedemez." Sonra neşeyle denize inecektir.

Fakat aslında yenidoğanlar yumuşak kabuklarının sertleşmesine zaman tanımak için, kumdan yukarı birkaç gün içinde, sakince çıkar. Yüzeye yaklaştıklarında duraklar ve güneşin batmasını beklerler; sonra telaşla suya doğru ilerler ve derinlere inmek için sığ suları döverler. Gece çökerken yalpalayarak Yalimapo Kumsalı'na giden yeni doğmuş kumlu kaplumbağalar salak değildir. Köpek, rakun, dalga, kedi balığı onları mahvedebilir ve ortada anne yoktur.

Yılanların hemen kavradığı üzere, dünya onlara da ait değildir: Engerek yılanları, yılan yakalama birlikleri tarafından testilerin içine tıka basa doldurulur ve zehirleri, panzehir elde etmek için aşağılayıcı bir biçimde sağılır. Kendi güçlerini etkisiz hâle getirmek için kullanılan testiye konmuş yılanlar kendilerini bağımsız hissedemezler. Beş metre uzunluğundaki kral kobra bile, uçarı kadınlar doğurganlık şansı toplamak için onu dudaklarından öptüğünde kendini tuhaf hisseder.

Kertenkeleler için un kurdu, tatlı patates ve salyangoz gibi *tek tük* yenebilir alt türler olsa da, kertenkelelerin *kendileri* de kuşlar ve vaşaklar için yenebilir bir alt türdür. Kertenkelelerin doğrultabileceği en ciddi tehditler bile ancak ortalama seviyededir. Sadece iki kertenkele türü –Meksika boncuklu kertenkelesi *Heloderma horridum* ile siyah ve şeftali renginde boncuklu Gila canavarı *Heloderma suspectum*– dişinde zehir taşır. Normalde yılanlar zehirlerini üst çenelerinde muhafaza eder; zehir buradan ayak bileklerine ve yılan yakalama birliklerinin kavanozlarına akar. Fakat *horridum* ve *suspectum*'un zehirleri alt çenelerindeki salgı bezlerindedir, bu yüzden ısırdıklarında zehir azı dişlerinden yavaş yavaş sızmalıdır. Sadece en güçsüz kurbanlar, *Heloderma suspectum*'un haklarından gelebileceği kadar uzun süre ısırılır; ballı lokma olanlar kaçar. Şeftali boncuklu canavar en yıkıcı bileşenine zorlukla erişebilir ve Yerküre'deki statüsü Savunmasız'dır.

Belki savunmasız yaratıklar –gilalar, deniz kaplumbağaları, kirpikli boa yılanı, Panama cüce boa yılanları, kararsız laleler, çamurlu-ayaklı pandalar, çamurlu-köklü fındık ağaçları– savunmasız olmayan yaratıklardan daha ilginçtir. Savunmasız olmayanlar keşif ve deneyden ne elde edebilir ki? Şeklen, kertenkeleler makarna kadar deneyseldir. Kanat gibi açılan damarlı yakaları ile uçan ejderhalar vardır. Bir öğünde binlerce karınca yiyebilecek kadar büyük olan molok vardır. Hepsi yalnızca dişi olan kamçıkuyruklar vardır; atık yapraklarda yaşayan ve bir geko susuz kalmadan ne kadar küçük olabilirse o kadar küçük olan Jaragua keleri vardır (o kadar küçük olmasına rağmen, kendini nemli tutabilmek için tehlikeli oranda yüzeye ve çok az iç kısma sahiptir). Pütürlü yakalı kertenkeleler ve suyun üzerinde yürüyen İsa kertenkeleleri vardır.

Sonra buruşuk *chuckwalla* kertenkelesi vardır. Büyükmüş numarası yapmak için genişlediğinde yırtılmamaya yetecek kadar buruşuk bir deriye ihtiyaç duyar. Mojave Çölü'nün çok eşli vejetaryen iguanaları olan *chuckwalla*lar, avlandıklarında kayada bir oyuğa sokulur ve sonra şişer. Vaşak, *chuckwalla*yı boğazına indirmek istemektedir ama bunun yerine *chuckwalla* kayanın boğazında sıkışır kalır.

Diğer kertenkeleler kripsis[5] yoluyla ya da uyum sağlayarak gizlenir, tıpkı 1846'ya kadar yıldızlar arasında gizli kalan Neptün gibi. Bazı kertenkeleler yaprağa benzer, bazıları ağaç gövdesine, bazıları dikene, bazıları böceğe. Kripsisin sırrı, size benzeyen şeylerin arasına, fakat kimsenin sizi görmeyi beklemediği bir yere yerleşmektir, tıpkı Willie Nelson'ın Litvanyalı köylülerle yaptığı gibi.

5 Ekolojide kripsis, bir organizmanın başka organizmalarca algılanmaktan ve bulunmaktan kaçınma becerisidir. Bu bir avlanma stratejisi ya da avcılardan kaçma amaçlı bir adaptasyon olabilir. Kripsis metotları arasında kamuflaj, gececilik, yer altında yaşamak, saydamlık ve taklit sayılabilir (ed.n.).

Ayrıca sadece ölü taklidi yaparak da kriptik olmak mümkündür; o şekilde, görülmeden herhangi bir yere gidebilirsiniz. Tek sorun kendi türünüzden dişilerin sizi göremeyecek olması ve döl veremeyecek olmanızdır. Gerektiğinde donuk, gerektiğinde parlak olmak en iyisidir, tıpkı *ani kripsise* imza atan mavi kuyruklu kertenkele gibi. *Ani kripsis*, kolayca çıkarıp atılabilen güzel bir parça gerektirir, mesela sarı-yeşil bir uçurtma ya da kavuniçi fırfırlı bir etek ya da parlak mavi bir kuyruk. Uçurtmayı neşeyle uçurun; eteği neşeyle giyin, neşeyle kuyruğunuzu taşıyın; ama avlanacağınızı hissedince aksesuarınızı bırakın ve sonra aynı neşeyle donuk olun, çünkü avcınız sizin bıraktığınız şeye saldıracak ve siz hem güvende hem de görünmez olacaksınız. Nefes kesen bir maviye bürünmüş kuyruğunu bırakınca, mavi kuyruklu kertenkele artık kahverengi, tasasız, az ve öz olacaktır.

Belki tehlikeyle düşüp kalkan hayvanlar, diğer hayvanlardan daha fazla özelliğe sahiptir. Vaşağa, dalgaya ya da kır kurduna cevap vermeye ihtiyacı olmayan bir hayvan, fırfırlara, yakalara, yumuşak ve hızlı ayaklara ya da çıkarılabilir mavi kuyruğa ihtiyaç duymaz; kayaların içine sıkışabilir olmasına ya da dikene benzemesine gerek yoktur. Tecrübeden azade, incelikli bir şekilde tuhaflaşmamış olarak yaşlılık çağına ulaşabilir.

Jackson bukalemunu Kenya Dağı'ndan Hawaii'ye tesadüfen getirilmiştir. (Bukalemunlarınız Afrika'dan postayla geldiğinde biraz kuru gözüküyorsa, onları canlandırmak için çimenliğinize bırakmak en iyi yol değildir: Çitinizi umursamadan ötedeki dağlarda çoğalabilirler.)

Jackson bukalemunları, embriyo keselerinin içinde, annelerinin yavruları bıraktığı yüksek ağaçtan düşerek doğar. Keseler yere düştüğünde yırtılır ve bukalemun yavruları biraz

sarsılmış olarak ortaya çıkar. Sonra ağaca tırmanırlar, çünkü ağaca tırmanmalık ayak parmakları vardır. Ağacın tepesinde su birikintisi oluşmadığından, burunlarından damlayan yağmur suyunu içmek için uzun dilleri vardır. Ayrıca toprağı ve gökyüzünü aynı zamanda gözlemek için birbirinden bağımsız olarak hareket eden göz küreleri, esnek bir ten renkleri ve yüzlerinde boynuzlu hısımlara karşı koymaya yarayan üç uzun boynuzları vardır.

Fakat Jackson bukalemunu boynuzlarıyla aynı zamanda *kendine* de karşı koyar. Bazen ağaç dallarında dolaşırken, şaşkın şaşkın bakınırken, tıslarken, sallanırken ve roket-diliyle eşek arılarını şaşırtırken, yanlışlıkla alnındaki boynuzları yakalar ve panikler, kendi çılgın yakalayışından kaçmak için çılgına dönmüş bir vaziyette kendisiyle boğuşur, kanat yapraklı ağaçta tek sürüngenli bir tımarhane. Güneş ışınları mavi deniz suyunun üzerinde parlayarak açık sarı muz ormanını, yeşil fırça çalılarını, pembeli turunculu guavaları sarınca ve çırpınan bukalemunun çevresinde onların renklerini karıştırınca, bukalemun ortamın ışığına ayak uydurmak için rengini değiştirebilir; yeşilden turkuaza, limoni yeşile, sarıya ve lekeli zeytin sarısına. Fakat bu gibi savaşlar bu gibi incelikleri saçma bir hâle getirir. Tutabilir olmanın sorunu kendinizi tutma ihtimalinizin olmasıdır. Kendi kendinizin başlıca belası olabilirsiniz.

Aptal Nilüferler

Birçok bitki gerçeklikle iş birliği yapmak için şekilden şekle girer. Eğer pencereden uzak bir rafta yaşıyorlarsa, ışığa doğru eğilip bükülürler, tıpkı sizin oturma odasının koltuğunda oturduğunuz sırada meraklı bir yabancının çamaşır odasından geçip etrafta dolaştığı zaman yaptığınız gibi. Veya topraktan çıkıp da kendilerini rüzgârla taşınan buz kristalleri ile boğuşurken bulursa, birçok bitki dik durma hayallerini gözden geçirir. Hayaletten başka her şey işin cabasıdır; dik duruş tamamıyla işin cabasıdır, hayaller tamamıyla işin cabasıdır. Hayaletinize tutunduğunuz sürece eğilmek sorun değildir.

Ama bazen bitkinin biri, farekulağı teresi örneğin, iyice delirir; toprağı delerek yapraksı filizlerini aşağı gönderip *gerçek dışılıkla* iş birliği yapmak için aşırı çaba sarf eder –sanki güneş aşağıda bir yerdeymiş, sizin sadece denemeye devam etmeniz gerekiyormuş gibi– ve kökleri yukarı kalkar, sanki fosfor meltemde barınıyormuş gibi.

Elbette herkes yolunu kaybedebilir; meşale dansında ayağı takılabilir ve kendi ateşini söndürebilir. Zavallı bitkiyi ters döndürmeyi deneyebilirsiniz *–köklerin aşağı, filizlerin yukarı gidecek–* çünkü bir kez bunun yararını görünce, neden reddetsin ki? Kökler bir kez zengin, turbalı suyunun tadını alınca

toprakta kalmak istemeyecek mi? Fakat bu bitki sıradan bir bitki değildir, yerçekimi yönelimli bir mutanttır. Yerçekimine cevaben dünyevi bir bitki, köklerini aşağıya ve baş kısmını yukarıya gönderir; bu bitki ise tam tersini yapar; bu, kaçık bir teknenin, ipeksi yelkenini suyun altında sürükleyerek baş aşağı yüzmekte ısrar etmesi gibi bir şeydir. Bitkiyi kaç kez dikersen dik, köklerini sökerek, ufak yaprakçıklarını yine toprağa doğru salarak, kendini yeniden diker; güneşi yer altında arayarak, hayal kırıklığını arayarak.

Krokodilopolis'te yol boyundaki genç mavikantaron çiçekleri daha bilgece bir edayla kendini gösteriyor –kökler aşağıya, filizler yukarıya– ve güzellikle donatıldığını hissederek şöyle diyor: "Annemin taç yapraklarına sahibim!" "Babamın liflerine sahibim!" Mavikantaronların geleceğinde ne buz vardır, ne bunama, ne de güneşi kavramak için eğilip bükülme ihtiyacı. Güneş, bazı ev bitkileri için olduğu gibi gizemli bir yabancı değildir onlar için. Daha ziyade, güneş *onlar* tarafından ayartılıyor, hatta büyüleniyor gibi gözükür, dolayısıyla şevkle onlara ışık tutar! Ah baş döndürücü mavi, ah göz alıcı mavi çiçekler! Belki, sürekli Strzelecki Çölü'ne gitmektense, o da geceyi onlarla geçirmek isterdi; fakat güneş hiçbir zaman geceyi geçiremez.

Mavikantaron çiçeklerinin bir kısmı konfeti yapımı, bir kısmı yorgun gözleri rahatlatan ilaçların yapımı ve bir kısmı da ölüleri yeniden canlandırmak için koparılacak. Ama hepsi bal arılarının birinden birine hayat verecek. İşte bu, gerçekçi bir mizacın uyumlu bir gerçeklik ile mükemmel birleşimi gibi gözükmektedir.

Yine de bu uyumlu, konfetimsi taç yapraklı çiçekler kutsal timsahın bu yıl yaşlılığa yenik düşeceğini, onu onurlandırmak için çiçeklerin ayaklar altında ezildiği korkunç bir geçit töreni

yapılacağını ve yeni bir kutsal timsahı görevlendirmek için çiçeklerin ayaklar altında ezildiği korkunç bir geçit töreni daha yapılacağını tahmin edemez. Coşku içindeki Krokodilopolisliler hayal kırıklığının peşinde koşmayan çiçeklerin üzerine basacaklardır. (Kokarca ezicilerin aksine, çiçek ezicileri farkındalıktan yoksundur.) Çok az çiçek ezilmeye dayanıklıdır; timsah değişimlerine denk gelen yıllarda gölette bir çiçek olmak, yol üstünde bir çiçek olmaktan daha iyidir. En coşkulu ibadetçi bile göletin etrafından dolanmayı akıl edecektir.

Kutsal keşmekeş şöyle dursun, nilüfer rizomları göletin dibindeki çamurda yatarak güçlerini toplamaktadır. Su altı rizomları için karmaşık olan bir biçimde, onlar suda batmaz: Göldeki yüzme alanınızı belirleyen dubalardan birini alıp onu aşağıya götürmeyi ve kumlu dibe gömmeyi deneyin. Nilüfer rizomları kendilerini yoğun çamura doğru çekmek ve saklanmak için geri çekici kökler geliştirir; ama bu suda batmama tabiatı olanlar, vakitsizce yüzeye çıkma riski altındadır, tıpkı füzesiz yola çıkan bir astronot gibi. Eğer yeterince derine gömülmezlerse, pürtüklü çıkıntılar kazara düşen bir tohumdan çıkar gibi çamurdan çıkıverir ve suyun üstünde yüzer –hâlâ nilüferdirler, ama asıl görevlerinden uzaklaştırılmış nilüferler. Birçok gizli çiçekçi kendini başka yollarla ifade eder –mesela, sepetçilik veya soygunculuk– ama göletle birlikte çalkalanan nilüfer kökleri, yüzme alanı belirlemek için bile kullanılamaz, çünkü kısa sürede sırılsıklam ve darmadağın olup batacaklardır. Bazen baskı iyidir. Eğer yumurtamda kalmış olsaydım tehlikeli bir yeşil ejderha olabilirdim.

Nilüferlerin çamurdan çıkmaları beklenir elbette, ama hazırlıksız astronotlardan ziyade, sırt çantası basamak ve kalaslarla dolu olan, tırmandıkça da kendi merdivenini basamak basamak kuran biri gibi. Bu tırmanma tertibatının üstünde,

kutsal bir metin gibi ikiye kıvrılmış geniş bir yaprak bulunur. Yüzeye çıkar çıkmaz yeşil helikopter böceklerini ve yaprak zararlısı nimfaları sevindirerek açılır. Nilüfer Yaprağı Günü birçok yorgun ve amaçsız organizmayı sevindirir: sümüklü böcekleri, parazitleri, su akreplerini, yay kuyruk böceklerini, midyeleri, küçük kız böceklerini, bitleri, sırtüstü yüzen böcekleri ve adası olmamış adalıları.

Nilüfer Yaprağı Günü'ne başlayarak nilüferler, yapraklarının üzerindeki ufak gözeneklerden aşağıdaki içi boş rizomlara doğru temiz havayı çekerler. Göze batmadan nefes alırlar (akordeonların aksine). Ama nefes alabilen bir bitki, boğulabilen bir bitkidir –nilüfer yaprakları su sıçramasına dayanıklı değildir. Bir fıskiye nilüfer göletine göç eder de nilüferler asla kuruma imkânı bulamazsa, yaprakları kahverengiye döner, boyunlarını büker ve bozulur. Ardından adalılar geziciliğe geri dönmek zorunda kalır.

Lotus çiçekleri üzerilerine su sıçratılınca tıpkı ördekler gibi suya batıp çıkar. Yaprakları suyu savar, dolayısıyla su, ufak tanecikler hâlinde yuvarlanır. Örslerini gölete fırlat, güllelerini, dev kayalarını: Lotus çiçekleri asla ıslanmaz! Ayrıca, lotus çiçekleri yüzeye ulaştıkları an basamaklarından vazgeçmek yerine –işte nilüferlerin yaptığı şey budur (aptal nilüferler)– saplarını yukarı doğru inşa etmeye devam eder. Lotus yaprakları göletin üzerinde iki metreye kadar bir yükseklikte durur, tıpkı soylular gibi. İşte bu yüzden lotus çiçekleri sele ziyadesiyle dayanıklıdır ve bu yüzden su aygırları kereviz bataklıklarından ziyade lotus göllerinde pinekler. Su aygırları buruşuk, yuvarlak, yeşil gölgeliklerin altında saklanabilir, yokmuş gibi davranabilir, ya da devasa ipuçları gibi dolanabilirler. Hassas pembe kulaklarını o ateş topu güneşten koruyabilirler. İşin tek kötü tarafı, usul usul salınan güneşlikler fırtınada tokatlara

dönüşür, etrafınızda Hawaii dansı yapan kızların pogo yapmaya başlaması gibi.

Aniden çıkan fırtınadan sonra aygırlar hararetli bir üne sahip sopranolar gibi etrafa saçılırlar, alınlarına yapışmış taç yaprakları ve gövdelerini donatan yeşilliklerle. Mısırlıların sonsuzluğa gittiklerinde yanlarında götürmeyi âdet edindikleri küçük hatıra eşyalarına benzerler; lotus çiçekleri, nilüfer yaprakları, çekirgeler, sazlar ve kamışlarla süslenmiş, kilden, küçük mavi-yeşil su aygırları.

Fakat su aygırları bütün bu vurdu-kırdıyı ve süslemeyi çabucak atlatır. Epeyce büyük yapılarından dolayı rüzgâra dayanıklıdırlar, tıpkı çamur taşı, mastodonlar ve Pomeranya Dükü Zemuzil gibi. Ağır sıklet olan için hava hoştur, devrilmez. Lotus çiçeklerine gelince, onlar rüzgâra dayanıklı değildir; saplarının içi boş ve uzundur, sihirli değnekler gibi. Fakat sihirli değneğinizi istediğiniz gibi kullanabilirsiniz. Başka dünyalara geçebilirsiniz; birinin uykusunu derinleştirebilirsiniz; mükemmel bal kabağını seçebilirsiniz (olgun bal kabakları, vurduğunuzda kof bir ses çıkarır); değneği ucunda yürekleri durduran pembe-turuncu bir çiçek çıkana kadar ileri geri sallayabilirsiniz; akşamları birlikte şarkı söylemeyi seven komşulara tempo tutmak için nota sehpasına vurabilirsiniz ya da onunla bir su aygırının gözünü korkutabilirsiniz. Sihirli değnekler kırılgandır ama sihir için kullanıldıkları zaman daha uzun süre dayanır.

Gerçi, bir fırtınadan sağ kurtulabilenler, yalnızca megafaunaları oluşturan dev hayvanlar değildir. Su marulu da fırtınayla pekâlâ başa çıkabilir, çünkü ona karşı durmaz; su marullarının gevşek ve sallanan portatif kökleri vardır. Lotusu çiçeklerinden eden, su aygırına çiçeklerle kamçı vuran ve ağaçların tepesinde sallanarak uyuyan yavruları düşüren rüzgârlı kötekler, su maruluna neşeli ayakların dansı gibi gelir. Su marulu,

kendi etrafında döner, zıplar, fırfırlı yapraklarını sallar, geçici bir heves gibi göletin çevresinde kayıp gider. Ve nereye giderse gitsin yeni kız çocukları olacağı için, su marulu hiçbir zaman sürgünde olamaz; onun son durağı söz konusu değildir.

Ama mevsiminki öyledir. Su marulu rüzgâra dayanıklıdır ama kışa dayanıklı değildir; suyun altında kamburlaşan *Veronica beccabunga*'nın ve soğuğa karşı duran toprak karga otunun aksine, su marulları çaresizce donar. Kış, onların acı sonudur. Su marulunun Florida'ya giden bir güney akıntısını yakalayıp, kışı bir sirk gibi Sarasota'da geçirmesi tahayyül edilebilir; ama su marulu Florida'da yasa dışıdır, dolayısıyla bir şekilde yetkilileri atlatmak zorundadır. Ah, hep böyle değil midir zaten? Nerede ölümsüzsen, orada yasa dışısındır aynı zamanda. Başka bir kış geçirme senaryosunda, bir çiftçi su marulunu içeriye alır, güney penceresinde bir kâsenin içinde yüzdürür, 15 santim yukarısına bir ampul asar ve ona düzenli olarak potasyum klorür vermeyi unutmaz. Fakat birçok insan böyle bir işin sorumluluğunu üstlenme becerisine kötümser yaklaşır.

Bir kâsenin içinde bir bağımlıya sahip olacaklarsa, çoğu insan minyatür bir lotus yetiştirmeyi tercih eder, çünkü onun çiçekleri, küçük pembe Yablochkov kandillerine benzer. Bütün lotus çiçeklerinde olduğu gibi, taç yaprakları düştükten sonra geriye, üzerinde her tohum için bir oyuk bulunan tabağımsı tohum başı kalır. Tabak kendini günlerce düz bir şekilde tutar, sonra devrilir ve tohumları etrafa dökülür. Bazı tohumlar tekrar pirinç kâsesine düşüp kaptaki mutlu hayatlarını yaşamaya devam edecektir. Bazıları pencereden dışarı fırlayarak arka bahçedeki su birikintilerinde çiçeklenmeye gidecektir. Diğerleri şekerle ve Hindistan cevizi yağıyla dövülüp kirpi şeklindeki çörekleri doldurmak için yapılan şeker macunlarına konabilir. Bir ya da iki tohum tesadüfen dünyadaki en derin

göle, Baykal Gölü'ne düşebilir. Baykal Gölü'nün dibinde filizlenen pirinç-kâsesi lotuslar gerçeklikle iş birliği yapmak için çok çabalayacaktır ki bu, eğilip bükülmemek anlamına gelir; uzayabilecekleri kadar yükseğe uzayıp mümkün olduğunca düz durmak anlamına gelir. Lotuslar 13 santime kadar uzayabilir, ama bu, yüzeye ulaşmaya yetecek bir uzunluk değildir. Güneşliklerini ya da kandillerini açamazlar. Sırt çantanızda on üç basamakla Ay'a gitmeyi bir deneyin bakalım.

Bir tane tohum da iyi kurumuş bir kuyuya düşebilir ve bin yıl orada yatabilir. Lotus tohumlarının öyle sert kabukları vardır ki çimlenmek için bu kadar uzun süre bekleyebilir, ta ki doğru zaman gelene kadar. Uyku hâlinde, nefis pembe taç yapraklı, bücür, açık yeşil ve sarı bir lotus olmak nasıl bir şeydir acaba? Belki uyku hâlinde bir toprak karga otu olmaya, ya da uyku hâlinde uçarı bir su marulu olmaya, ya da uyku hâlinde, sağlıklı bir dünyada kendine karşı gelmeye mahkûm olmuş yerçekimi-yönelimli bir mutant olmaya benziyordur. Kuru bir kuyunun dibinde uyku hâlinde olmak nasıl bir şeydir acaba? Belki rüzgârın saatte bin dokuz yüz kilometre hızla estiği Neptün'de uyku hâlinde olmak, ya da güneşin bir arkadaştan çok bir kundakçıya benzediği Merkür'de olmak gibidir.

Bin yıl uyku hâlinde olmak nasıl bir şeydir? Belki bir milyon yıl uyku hâlinde olmaya benziyordur. Ya da göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir sürede uyku hâlinde olmaya benziyordur. Bu esnada parlak mavikantaronların bin nesli çiçeklenir ve yolculukta çok fazla taşkınlık yapmasın diye arka bacakları kırılmış bir mavi-yeşil su aygırıyla birlikte, Yerküre'nin hatıraları olarak, açık mavi nilüferlerle birbirlerine bağlanmak için, birisinin omuzlarına şöylemesine atılmak için, saçlarına örülmek ve ince parmaklarının arasına sıkıştırılmak için koparılır.

Şaşkınlığın Şarabı

Suda görebileceğiniz bütün böcekler su böcekleri değildir. Bazıları bambularından düşmüş bambu böcekleri ya da kıyıdan sürülmüş kıyı böcekleri olabilir. Çevre kesin olarak belirleyici değildir çünkü tesadüfi olabilir; org başındaki insan mutlaka org sanatçısı değildir. Bir varlığı tanımlayabilmenin sırrı, arazisinin yanı sıra uzmanlığına da bakmaktır: Bisküvinin üzerinde akıllı olan bir böcek, su birikintisinde aptal olabilir.

Fırıldak böceği daireler çizebilir, koşabilir, havada süzülebilir ve suyun yüzeyinde kendi etrafında dönebilir. Aniden fırlayabilir, dönebilir ve kaşık benzeri dört arka ayağını saniyede altmış kez çırparak kıvrımlı yörüngeler katedebilir. Fırıldak böcekleri aslında fırıl fırıl dönmezler; küçük kavisler boyunca kürek çekerler; çünkü fırıl fırıl dönmek ya dönme kabiliyetini ya da birisinin sizi döndürmesini gerektirir. Esrikler ruh tarafından döndürülür ve foklar esnek omurgalarıyla kendilerini döndürebilir; ama fırıldak böcekleri gibi kın kanatlılar sadece kavis çizebilir, tıpkı çok küçük kürek takımları olan karpuz çekirdekleri gibi.

Suyun yüzeyi, zorlu ve bir o kadar kaygan olduğundan fırıldak böcekleri için ideal bir ortamdır. Fırıldak böcekleri hamur veya viskinin yüzeyinde fırıldak olamazlardı. Yapışkan

olurlardı, ya da batışkan. Ama suyun üzerinde fırıldak böceği aşırı derecede beceriklidir: Dört arka ayağıyla kürek çekmenin yanı sıra kanatlarıyla da boyna edebilir, uzun bir ön ayağının ya da sert bir kanat koruyucusunun etrafında dönebilir, iz bırakmadan suyun üzerinde kayıp gidebilir, ya da ani kıpırtılarla kabuklu hayvanların ve diğer besinlerin yerini saptamak için dalga halkaları yayabilir.

Fırıldak böcekleri ikincil tüketicidir, bu, sinek, larva ve su piresi gibi diğer tüketicileri tükettikleri anlamına gelir. Avlarını ekolokasyon yöntemiyle ararlar; bu durum, size söylenen her şeyi çaresizce tekrar etme durumu olan ekolaliden farklıdır. Yarasalar sineklerin yerini ekolokasyonla, yani çıkardıkları çıt çıt sesleri yoluyla ses dalgaları göndererek bulur; bir dalga sineğe çarpıp geri geldiği zaman yarasa sineğin nerede olduğunu ve etli mi gevrek mi olduğunu anlar. İnsanlar da ekolokasyon yapabilirler, mesela muazzam kanyon duvarlarına. Kanyon duvarlarında ekolali vardır.

Fırıldak böcekleri de çıt çıtçı yarasalarla aynı şeyi yapar, ama karın bölgeleriyle su yüzeyine vurarak yolladıkları dalgalarla. (Ne kadar küçük olursanız olun, dalgalarınız yayılacaktır.) Dalgalar su pirelerine çarparak geri döndüğünde, böcekler incecik, hassas antenleriyle onları algılar ve bu ufak kabukluların arkasından fırlar. Duyargaları olmasaydı banyo oyuncakları kadar kayıtsız olurlardı: Bir defasında, bir araştırmacı bazı fırıldak böceklerinin antenlerini söktü. Bunun üzerine kimisi kuvvetli bir biçimde kıyıya sürüklenmiş ağaç dallarına doğru, kimisi kuvvetli bir biçimde kıyıya doğru ve kimisi kuvvetli bir biçimde kuğulara doğru yüzdü

Fırıldak böcekleri gölette belli yerlerde toplanarak yerel balıklarla bir anlaşma geliştirirler: Uzak durun. Rahatsız edildiklerinde fırıldak böcekleri balıkları tiksindiren elma gibi bir

koku yayar. Dolayısıyla fırıldak böcekleri her zaman aynı yerde durursa, balıklar bu bölgelerden uzak durmayı bütünüyle öğrenirler. Fakat sabahın erken saatlerinde, fırıldak böceklerini belirlenmiş alanlarında bulamazsınız; bunun yerine, bütün gölette, dizilerce fırıldak böceği usulca kayar, tek sıra hâlindeki geçit daha fazla böcek katıldıkça uzar, tıpkı gün kararmadan hemen önce takımyıldızına dönmek için sıraya giren yıldızlar gibi.

Fırıldak böcekleri geceleri nereye gider de sabahları tekrar bir araya gelmek zorunda kalır? Gün boyunca iki yüz üyeli bir kardeşlik içinde yaşamalarına rağmen, geceleri yalnız olmak için etrafa dağılırlar, çünkü gece, onları avcı hayvanlardan gizler. Belki balıksız bir dünyada iki fırıldak böceği kardeş, aralarındaki bireylerarası mesafeyi biri Buradaki Göl'de, diğeri Oradaki Göl'de yaşayana kadar artırırdı.

Fırıldak böcekleri neredeyse bütün hayatları boyunca suda bulunur –nilüfer yapraklarının alt kısmına yapışık silindirik yumurtalar olarak; su altı yemlerini sinsice izleyen, püskül solungaçlı, kurt şeklinde larvalar olarak ve sonra kürekli bot yetişkinleri olarak. Bununla birlikte, pupayken, karınlarının alt kısmındaki kancalarla kıyı bitkilerine bağlanarak havada asılı kalırlar. Daha önceki bir evrede oraya kendileri bağlanmıştır; gerçek kanatlarını korumak için koruyucu kalın kanatlarını takarak, gizlice sert başlarını, katı alt çenelerini ve ikincil çenelerini kuşanırlar.

Gerçi, fırıldakların suda olmadığı başka iki durum daha vardır. Eğer göletleri kurursa, istemeyerek de olsa sulu bir gölet bulana kadar etrafta uçarlar. Kış görünmeye başladığında ve su çelik gibi –bükülmez, mikrometrik dalgaları iletmez, kürekli botlar için genel olarak korkunç bir bölge– olduğunda kışı çamurda geçirmek için dibe dalarlar. Orada diğer kayıtsız

varlıklar gibi olurlar, hepsi dallı budaklı sınıflandırma ağacındaki benzersiz bölümlerini bir kenara bırakmış, vıcık vıcık çamurun içinde birbirine karışmıştır. Özel duyargaları gereksiz, gerçek kanatları faydasız, küreksi ayakları bükülmez bir hâlde fırıldak böcekleri, bu bölgede yaşamakta bütünüyle uzman gözükmektedir.

Fakat uzmanlık ve bölgenin yanında, bir varlığı tanımlayabilmekte göz önünde bulundurmamız gereken bir şey daha vardır; bu da mevsimdir. Çamurdaki bazı hayvanlar çamura aittir; bazıları ise sadece sabretmektedir. Kimin kim olduğuna karar vermek için en iyisi ilkbahar ekinoksunu beklemektir –Güneş'in Ekvator'la kesişmesini, yağmurun toprağı yumuşatmasını, sıcaklık buzu ve hissizliği paramparça ettikten sonra parlak siyah kın kanatlıların çamur yatağından yukarıya, karanlık göletin içinden pırıl pırıl yüzeye doğru yüzmesini. Buzu suya dönüştürmek suyu şaraba dönüştürmeye benzer; çamurda geçen onca aydan sonra, yıldızların göz kırptığı suyun üzerinde fırıl fırıl dönmek, şaşkınlığın şarabını içmeye benziyor olmalı.

Ağaçlar Ağaç Olmayı Düşlediğinde

Ağaç beninci yaprağını çıkardıktan sonra büyümesini durdurmaya karar verdi. "Artık yeter," diye fısıldadı; gevşekçe ağaca tutunmuş ince dalları ve eski yuvaları aşağıya atmaya, kuşları silkmeye başladı. "Ben korkunç bir ağacım! Bin tane yaprak bunu kanıtlamaya yeter de artar! Ben yavaş ve sıradanım, yapraklarım da parlak değil. Hiç çiçek açmadım, hiç kayısı vermedim, hiç palamut vermedim. Defolun gidin kuşlar! Ben sahtekâr bir ağacım. Şu gereksiz dalları bir silkip atabilirsem direk olacağım." Olduğu yerde zıpladı, şiddetle döndü ve dallarını çıkarıp atma gayretiyle bazı fırlatma manevraları yapmaya çalıştı. Bazı yapraklar ve bir kelebek dışında pek bir şey savrulmadı, onlar da bir anda savrulma kuvvetinden muaf oldular ve havaya fırlamak yerine yavaşça uzaklaştılar. Bu yüzden ağaç kendini hızla toprağa çalmaya başladı. Dalları muhtemelen bu şekilde kırıldı, ama kopmadılar: Böyle lifli maddeler yerinden kolayca çıkmaz, kendisinden kolayca ayrılmaz. Dolayısıyla kırılıp çatlamış dallar ağaca asılı kalmıştı. Ağaç donakalmış bir şekilde büyüdüğünü hissetti. Büyüyerek yalnızca kendinden daha fazlasını oluşturacağını bilerek haykırdı:

"Güneş ışığından kaçmalıyım! Yağmurdan kaçmalıyım!" Toprağa gömülmeye çalıştı. Ama yayılan kök sistemleriyle ağaçların toprağın içine gömülmeleri, sökülmelerinden bile daha zordur. Bu yüzden sonunda ağaç paramparça olmuş dallarıyla birlikte bitkin bir şekilde orada, öğleden sonra güneşinde kalakaldı. Etraftaki diğer ağaçlar, ağacın delirişini pek yorum yapmadan izlediler. Bu dehşetengiz şeyin daha önce de, ağaçlar ağaç olmayı düşlediğinde yaşandığına tanık olmuşlardı.

Aşk

Hercaimenekşe[6]

3.000.002.012 yılında Andromeda Galaksisi, Samanyolu Galaksimiz ile çarpışabilir. Bu ihtimal ilk başta kulağa kötü bir şeymiş gibi geliyor, tıpkı iki kuş sürüsünün çarpışması gibi. Ama galaksi üyeleri uç uca değil, uzakça uçar. Bir galaktik çarpışmada yıldızlar gerçekten çarpışmaz –çapraz yürüyüş bandolarında olduğu gibi sadece boşluklar çarpışır. (Ah, bir galaksi gibi olmak, hasar almadan birbirine karışmak vardı. Ama o zaman, şimdikinden katbekat fazla gökyüzünden oluşmak zorunda kalırdık.) Yıldızlar arasındaki boşluklar öylesine geniştir ki yıldızlar çarpışmadan önce binlerce galaksinin bir araya gelmesi gerekir.

Ama klarnetçilerin arasındaki boşlukların aksine, bir galaksinin boşlukları bazen alev alabilir. Eğer birbirine geçen boşluklar patlarsa, Andromeda ile karşılaşmamız hakikaten de tatsız bir durum olacaktır. Ateşle harman dövmeye benzeyecek ve Yerküre'nin biyosferini altüst edecektir –aranan kaplumbağaları, esneyen tavşancıkları ve kirazlara gebe ağaçları. Sonrasında Yerküre

6 Hercaimenekşenin İngilizce karşılığı "love-in-idleness"tır. "Love" kelimesinin Türkçe karşılığı "aşk"tır; "idleness" ise "aylaklık, ciddiyetsizlik, uçarılık" gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılır. "Love-in-idleness" ifadesi aynı zamanda "uçarı aşk" veya "hercai aşk" anlamlarına gelmektedir (ç.n.).

normal rotasında ağır ağır dönecektir ama güzel topaklanmalarını, güzel yükünü kaybetmekten ötürü çorak, önemsiz olacaktır.

Yine de bütün bu zengin içerikle, uzaklara serpilmesine rağmen, yeniden maddeleşme er ya da geç gerçekleşecektir. Peki, ilk olarak Yerküre'nin hangi biyosferik öğeleri geri dönebilir? Oynamalarla meydana gelenler değil, çünkü başlangıçta oynayıcılar yoktu. Mesela, dâhiyane küçüklükte, dâhiyane pofuduklukta köpeklerin geri dönmesi için birçok yüzyıl geçmesi beklenebilir, yahut Babil'in Asma Bahçeleri'nin. Türevlerin türemesi yalnızca çok uzun zaman almaz, aynı zamanda, bir kez türetildiklerinde genellikle bakım gerektirirler. Küçük pofuduk bir köpek üretilmeden ortaya çıksa bile, onu şampuanlayacak, küçük dişlerini sargı beziyle ovacak ve patileri arasındaki ipeksi kılları temizleyecek kimse olmayacaktır. İpeksi patiler üzerinde yürümek zordur, küçük köpek kayacaktır ve kim bilir neyin içine –bir katran çukuruna mı? Benzer şekilde, bahçıvanı olmayan asma bahçeleri kısa süre içinde sarkık bir keşmekeşe dönecektir.

Yetiştirme alacamenekşe ile alacamenekşenin hercaimenekşe olarak da bilinen dağınık öncül çiçeği yabanmenekşesinden hangisinin harap olmuş gezegende daha tez vakitte yeniden ortaya çıkacağı mücadelesini yabanmenekşesi kesinlikle kazanacaktır. Tombul yüzleri ve canlı yanaklarına rağmen alacamenekşeler daha sinirli, baloncuklara daha çok benzeyen bir karaktere sahiptir. Alacamenekşeler gövde çürüklüğü hastalığına maruz kalırlar; düzenli olarak toplanmadıkları takdirde çürüyerek hırpani bir şekilde kopup düşerler. Bu yüzden alacamenekşeler geri gelmeden önce dünya onlar için sorumlu menekşe toplayıcılarını hazır etmelidir. Ama fazla gelişigüzel büyüdükleri, fazla kolay oldukları ve gevşek standartları olduğu için pencere önü çiçeklikleri devrinde pabuçları dama atılmış olsa bile, yabanmenekşelerinin bu görmemiş alışkanlıkları

pencere önü çiçekliklerini kaybetmiş bir dünyada onlara avantaj sağlayacaktır. Hercaimenekşe, ekin bitleri, arılar ve güvelerden bile önce davranabilir, çünkü bu kendisinden istifade edilen altı bacaklılar pencere önü çiçekleri için bir ön koşul olsa da, hercaimenekşe kendi tohumlarını kendi eker.

Dolayısıyla gecikmiş saksağanlar, gecikmiş kakımlar, tarla fareleri ve pamuk elmaları yeniden oluştuğunda, melankolik olmaları ve geriye bakmaları için herhangi bir sebep olmayacaktır –baştan itibaren şen olabilirler, çünkü hâlihazırda bolca yeşillik olacaktır. Şimdiye dek Gayriciddi olarak görülen o bitki, aklı havada, plansız, kıvırcık ot, o eğitilmemiş çiçek, hecraimenekşe zaten Yerküre'yi esenlikle kaplayacaktır; çarpışmadan önce nasıl ki sorgusuz sualsiz çoğaldıysa, sonrasında da çoğalacaktır.

Önemsiz bir Yerküre nin üzerinde önemsiz toprakta –çalı diplerinde, karlı kaya alanlarında ve yaban eriği bostanlarında– mutlu olan bir bitkiden başka ne büyüyebilirdi ki? Güvesiz bir gezegende ne cüret edebilir ki ortaya çıkmaya; sarp kayalıkları ve düzlükleri, kuzeyleri ve güneyleri, kuru çorak arazileri ve su çukurlarını, baharları, yazları, kışları ve sonbaharları tercih eden, bir parça toprak bulduğu her yerde, hatta yumuşak, açık yeşil bir kayanın çatlağındaki sulu çamurda bile kök salarak nerede olursa olsun sadece büyümek ve büyümek isteyen bir çiçekten başka? Diğer çiçekler nokta atış çiçeklerdir; hercaimenekşe karışıktır. Buz gibi düzenli değildir hercaimenekşe, eriyik su gibi dolambaçlı ve değişkendir.

Bu nedenle, Andromeda felaketinden sonra Yerküre dağınıklığı ortadan kaldırmaya başladığında, hercaimenekşe, ay ışığıyla birlikte, geri dönen ilk şey olacaktır. Çünkü aşk, ay ışığı kadar hercaidir ve onunki kadar ön koşulu vardır.

Çörek otu çiçeği[7]

Çörek otu çiçeği sıklıkla seyirlik çiçeklerin yanına dikilir. Çörek otunun da seyirlik tarafları vardır –orman kelebekleri gibi mavi renkli çiçekler– ama onları bileşik yapraklarının altında bulanıklaştırır. Bileşik yapraklar tutamının buğusundan çıkarılınca, *Nigella damascena* çiçekleri kâğıttan yapılmış üç katlı yıldızlara benzer. Oysaki *bulanık* mavi bir çiçek herhangi bir mavi bulanıklığa benzer: Çörek otu çiçekleri, bulanık squash topları olabilirdi, ya da bulanık mavi zehirli ok kurbağaları, ya da bitki yapraklarının içine tıkışıp havasız kalmış minik sapkınlar.

Suskun ve genellikle yeşil görünüşlü olan çörek otu çiçeği, gösterişçiler için mükemmel bir Komşu Bitkidir. Turuncu bir hanımçantası çiçeği, fuşya bir peygamber çiçeği, ya da fırfırlı parlak beyaz bir şakayıksanız, Komşu Bitki olarak yanınızda çörek otunu istersiniz. Böylece siz bir mücevher olabilirsiniz, o da sizin sahneniz olabilir; sizin cazibenizi desteklemesinin karşılığında, onu her sabah yüreklendirebilirsiniz: "Bugün dünyada en çok ihtiyaç duyulan şey, mütevazı, uysal, beğeniden feragat edecek ve yeşil yaprakların üzerine düşmesine izin verecek çiçeklerdir."

Kendi güzelliğini gizlediği için, çörek otu çiçeği, insanların şakayıklar arasında yeniden kendilerine gelebilmelerine izin verir. Fırfırlı şakayıklara bakarken düşünebildiğimiz tek şey fırfırlı şakayıklardır; mahmuz çiçeklerinde de aynı şey geçerli Eğer çörek otu çiçeği gibi aralara koyulmuş bir kenar bitkisi olmasa, düşüncelerimiz hapşırık gibi anlamsızlaşır: "Şakayık! Şakayık! Mahmuz! Şakayık!" Şakayıklar taç yapraklarını

7 Çörek otunun İngilizce karşılığı "love-in-a-mist"tir. "Mist" kelimesi "buğu, sis, duman" anlamlarına gelmektedir. "Love-in-a-mist" ifadesi "dumanlı aşk, buğulu aşk" gibi anlamlara da gelmektedir (ç.n.).

heyecanla fırfırlandırır; aşk buğuda büyür ve bizim şakayıklar üzerine düşünebilmemize izin verir.

Aşk neden buğulanmıştır, neden buğulu çörek otu çiçeği hâline gelmiştir, neden duruşunu gizlemektedir? Sahiden fiyakacı çiçeklere saygıdan mıdır? Çörek otu çiçeği, daha ziyade boğulmuş mavi suratı, onu aşağı çeken sirenin[8] çimen yeşili lüleleriyle çevrelenmiş, Göksu Nehri'nde boğularak ölen Friedrich Barbarossa'nın hatırasını yâd etmiyor mu? Yoksa çörek otunun çiçeklenme biçimi, filizlenen fakat örtüler altında eğilip büzülen çekingenleşmiş aşkların tecrübesine benzer bir tecrübenin sonucu mu? Bütün aşkların ve bütün çiçeklerin granitten taç yaprakları yoktur. Belki çörek otunun çiçekleri açılmaktan sakınmaya karar vermiştir, tıpkı yüzücülerin yılan göletinden sakınmaya karar vermesi gibi.

Bir defasında, çörek otu çiçeğini kozmik koşulların üzerindeki etkisini incelemek için uzaya giden bir gemiye koyduk. Öyle gözüküyor ki *karasal* koşullar sebebiyle çörek otunun mavi çiçekleri tüy gibi yeşil yaprak bulutlarının altına çekilmişti, çünkü Yerküre'de kendini teşhir eden çiçekler güneşten yanar, yağmurdan yıpranır, kırağıdan kırılır. Ama uzay naziktir; uzay aşkın kâğıdımsı filizlerini taç yaprakları büken rüzgâr darbeleriyle değil, barışçıl bir şekilde karşılar.

Evren'den Yerküre'ye döndüğünde, bizim çörek otu bitkisi değişmemişti. Belki orada bir haftadan daha fazla kalmış olsaydı, çörek otunun yıldız biçimindeki safirleri yeşil çekingenliğinden sıyrılıp tekrardan Güven ve Duruş kazanarak buğunun dışında bir aşka dönüşecekti. Gerçi kozmosun dinginliği içerisinde yüzyıllarca bırakılsa bile, uzaydaki çörek otu çiçeğimiz, sadece ve sadece uzaylı bir buğulu çörek otu çiçeğine dönüşebilir,

8 "Siren" kelimesi alarm sesi anlamının yanı sıra Yunan mitolojisinde, söyledikleri şarkılarla gemicileri ayartarak karaya vurmalarına sebep olan cazibeli yaratıklar anlamına da gelmektedir (ç.n.).

çünkü Yerküre'de çektiği onca acı yüzünden tıkışıklığından asla kurtulmayacak, buğusundan asla vazgeçmeyecektir.

Tilkikuyruğu Çiçeği[9]

Genel olarak bilindiği üzere, çiçeklerin, kuru saplara dönüşüp tek ziyaretçileri onları hatır hatur yiyen karacalar olmadan önce pembe ya da sarı dönemleri olur ve bunlar bir iki hafta sürer. Örneğin, ake çiçekleri bütün ışığını bir kerede harcar; o zamandan sonra meyve hizmetine ve tohum başı görevine geçer. Ama tilkikuyruğu çiçeği tomurcukken yakut kırmızısı, büyüyünce daha yakut kırmızısı ve sonrasında daha daha yakut kırmızısı olur.

Zevkli bir bahçe düzenlemesinde tilkikuyrukları köşelere yerleştirilir, zevkli bir elbise tasarımındaki püsküller gibi. Bu sayede kıpkırmızı tilkikuyruğu çiçeği, küstüm otları, nevruz otları, çalılıklar, yeşil kanatlı yabani orkideler, çördük otları, melek otları ve İzlanda yosunuyla dolu bahçelerin kenarlarında büyürken görülebilir.

Aynı zamanda "kanayıp duran aşk" olarak da bilinen tilkikuyruğu çiçeği, bahçe kenarlarına sadece püsküllümsü olduğu için değil, ekildiği yerde kalacağına, kendini yeniden konuşlandırmayacağına güvenildiği için yerleştirilir. Tilkikuyruğu çiçeği, bahçeciliğin amaçlarını benimser. Bunun tersine, bahçeni perilerle veya mavi kuşlarla çevrelemeye karar verirsen onlar, sadece köksüzlerin yapabileceği gibi, pozisyonlarından kaçacaktır. Aslında kaçmak için iki yol vardır: Mavi kuş yolu

9 Tilkikuyruğu çiçeğinin İngilizce karşılığı "love-lies-bleeding"dir. "Lie" kelimesinin Türkçe karşılığı "yatmak, uzanmak, durmak", "bleeding" kelimesinin karşılığı ise "kanama, kanayarak"tır. "Love-lies-bleeding" ifadesi aynı zamanda "kanayıp duran aşk" anlamına gelir (ç.n.).

ve karahindiba yolu. Mavi kuşlar saf değiştirir, baloncuklar ve şans gibi. Fakat karahindibalar sır gibi kaçar, yayılarak. Bahçeni çevrelemek için bir karahindiba ekersen, kısa süre içinde bahçen bir karahindiba panayırına dönecektir.

Tilkikuyruğu çiçeği ise her iki şekilde de kaçmaz. Ortalığa yayılmamak ve bahçeni bir püskül sergisine çevirmemek için enerjisini harcayarak konulduğu bölgede kalır; sıvışmadan ama kanayarak. Enerjisini kanamaya harcayan birçok kanayan canlı, sonunda baştakinden daha solgun bir hâle gelir. Bir yerleri delinen ispinozlar ve kum kuşları çabucak birçok tatlı kaşığı miktarında kan kaybeder ve sonra çalı süpürgesi gibi çöker. Küçük ispinoz kuşları delindikleri dakikalar içinde o kadar erken çöker ki kana sahip oldukları günleri sadece düşleyebilirler: Düşleyip duran ispinozlar.

Sonsuza kadar yapabileceğiniz bazı şeyler vardır. Yeteri kadar derin bir kuyu verilirse, sonsuza kadar düşebilirsiniz. Sonsuza kadar unutabilirsiniz, sonsuza kadar bozunabilirsiniz ve çok uzun bir süre gülebilirsiniz. Fakat uzun süre kanayamazsınız –ne siz, ne turunçgiller, ne sarı gagalı keten kuşları ya da saksağanlar, ne Jamaika ispinozları, hotozlu ispinozlar ya da mavi baştankaralar, ne de damarlarında sıcak, dönüp duran ve hücre taşıyan plazmanın çırpındığı herhangi bir yaratık. Ya deliğiniz iyileşecek, ya da içiniz boşalacaktır.

Sadece aşk sonsuza kadar kanayabilir; sadece aşk bitmek bilmeyen kana sahiptir. Sadece aşkın sarkan narin püskülleri kanasa bile güçlenir, kanasa bile daha parlak olur; gittikçe daha kırmızı olur, asla tükenmez, asla hayalet grisi olmaz. Belki aşk ancak tekmeyi yerse yamulmuş duran aşk olur ve birkaç gün içinde yeniden semirir. Fakat korkunç bir yara aldıysa ne iyileşebilecek –yaranın üzerini yedek dokuyla sarabilecek gibi– ne de kuruyacak gibi gözükür. Tilkikuyruğu çiçeğinin diğer adı

Amaranthus'tur; *Amaranthus* sonsuz ve solmaz anlamına gelmektedir ve *Amaranthus* bitkisi bozulup toprağa düştükten sonra bile, çiçekleri hâlâ en ışıl ışıl, en kanayan, en dökülen kırmızıdır.

Aşksarmaşığı

Aşksarmaşığı bir toprak delisidir. Yayılıncı bir bitki olan aşksarmaşığı, yılda binlerce tohum saçarak her mevsim on metre boy atar. Ormana tutunur, sarılır ve kendini ona dolar. Orman, orada mısın? Bütün gördüklerimiz şekillerden ibarettir; ıhlamur ağacı şekli, sakız ağacı şekli. Tümü, kontrol edilemez yeşil bir aşkla kaplanmıştır. Ah ağaçlar, yılların yavaş katmerlenmesinden, olgunlaşan yumuşak ve sarı iç kabukların koyu renkli sert göbek kerestesine dönüşmesinden sonra bir mevsimde yenik düştünüz! Bir zamanlar farklıyken, parmak uçlarınızda karmaşık dallarınız ve tomurcuklarınız seçilirken, şimdi sadece tırmanan bir aşkın payandası olmuşsunuz.

Sevgili insanlar, yeşil ve çılgın ormanda üzerinize akın eden aşkın hücumuna uğrayıp onun oluşturduğu şekillerden biri olmamak için, dalıp giden eşeklerinizin izini sürerken dikkatli olun; çünkü aşksarmaşığı en hızlı eşek izi sürenlerden başka herkesi ele geçirir. Oldukları yerde kalma delisi olan yosun ve mantar toplulukları, aşksarmaşığına karşı savunmasızdır.

Bütün yardakçılarımızı sıraya dizip, çivili çubuklarla, mızraklarla ve zehirle kuşatıp aşksarmaşığıyla boğuşmaya gönderebilsek bile, onlar da şekillere dönüşebilir, yeşil yapraklara dolanmış itaatkâr asker şekillerine. Güçlü kuvvetli ve zırhlı savaşçıların aşksarmaşığı tarafından pusuya düşürülme tehlikesi, narin su perisi Dryope'nin titrek bir kavağa dönüşmesi veya küçük, özelliksiz kumsal hayvanlarının deniz dalgaları tarafından

süpürülmesi tehlikesinden daha uzak değildir. *Clematis vitalba* hiçbir zaman çürük kahverengiye dönmez; tıpkı fanatik bir örgücünün hızlı iğnelerinden gelen bir taşkınlık gibi her zaman uzanmaya, sarılıp sarmalamaya devam eder.

Küçük taneliler ve tahıllar gibi işe yarar bitkiler nasıl da farklı! Onlar için yabani otları çekip çıkararak, tohumları itip içeri sokarak, gökyüzüne yalvararak toprağı sürmemiz ve çapalamamız gerekir; sonra *eğer* gökyüzü cömert olursa bebeklerimiz tohumlarından cılız cılız, nazlı nazlı çıka*bilir*. Eğer zamanınız varsa basit bir karşılaştırmalı botanik deneyi yapabilirsiniz: Bahçenizde oturun ve farklı bitkilerin size doğru gelme sırasının günlüğünü tutun. Belki on yıl sonra, turplar turp bakanlarıyla birlikte doğu yönünden sürünerek ilerleyecektir. Turplar aristokratlara benzer, maiyete gereksinim duyarlar. Bundan üç yıl sonra yabani ot temizleyicilerinin, sümüklü böcek kovucularının ve nemölçer taşıyan görevlilerin eşlik ettiği birkaç salatalığı fark edebilirsiniz. Ama çok öncesinde, çok çok daha öncesinde, çelimsiz aşksarmaşığı hızla gelip etrafınızı saracak, sizi yapraklayacak ve yoluna devam edecektir! Çelimsiz ve her yönde büyüyen aşk, bahçıvan filosu olmadan, şiddetli bir hücumla ve kendi sponsorluğunda haftalar içinde gelecektir!

Ve rüzgâr o kadar uzağa esebilseydi belki ay da aşksarmaşığıyla kaplanırdı, çünkü Yerküre'deki en solgun şeyler, aya en çok benzeyen şeyler –angarya iş yapanlar ve onların mezarları– bir kez aşksarmaşığının yöresine geldi mi sarılıp sarmalanır. Zira diğer şekillerin yanı sıra angarya işçi şekilli aşkı ve mezar şekilli aşkı görebilirsiniz. Eğer tohum taşıyan rüzgârların hepsi Yerküre'de hapis, ya da yıldızlar atmosferin bu kadar dışında olmasaydı, yıldızlar bile aşkın her yeri kaplayan planının içerisine sürüklenebilir, Acrux ve Spica'nın keskin sivri ışıltıları –Dryope yıldızları– yaprak dokumayla yumuşatılabilirdi.

Aşksarmaşığı her şeyi şüpheli, yeşil bir figüre çevirir. Bir zamanlar belirsiz olmayan mutfak dolapları, bir zamanlar zarif olan ananas kabartmalı kilise rafı, bir zamanlar şık olan şapkalık, hepsi üzerilerine hücum eden aşk yüzünden takribi bir hâle gelir. Aşkın tuzağına düşen artık derli toplu değildir, biçimli değildir, vurgulu değildir. Gizemli, yeşil, uzun ince bir yapıyla ilgili fikir yürüten biri merak edebilir: "Meyhaneci Tetzel mi? Fıçıcı Beanstan mi? Budala Wictred mi? Belki de bir ak ceviz fidesi?" Aşırı yeşillenen aşk, Yuva yı Yuvaydı'ya, Wiliwili ağacını Wiliwili ağacıydı'ya, Döşemeci'yi Döşemeciydi'ye dönüştürür. Her şey sabık hâle gelir ve bu bakımdan aşksarmaşığı, zamana ve yok olmaya benzer.

Buna rağmen belki de sabıklar özgürlüğe kavuşmak için o kadar yanıp tutuşmaz. Dışarıdan bıktırıcı bir kostüm gibi gözüken şey, içeriden farklı gelebilir. Belki de aşksarmaşığı sadece sarıp sarmalamaz, aynı zamanda telkinde bulunur, hatta dönüştürür. Belki de payandaları "Beni bırak, Aşkım, ben payanda değilim," diye değil, şöyle düşünüyordur: "Beni yeşillendir, Aşkım, üzerimde yeşillen, beni bırakma, serin ve sımsıkı ağırlığınla dola beni. Bir zamanlar bir başarıyken, şimdi bir başarı-otuyum, tam da ötedeki salak yabani otlar gibi gözüküyorum. Gene de beni onlarla bir yapan bu yapraklardan kurtulmayı asla istemiyorum, çünkü kalbim önceden macun gibiydi, şimdi ise yeşil, büyüme yeşili."

Kıpırdayamaz hâle gelmek için çeşitli yollar vardır ve hiçbir mevsim güvenli değildir. Mevsim kışsa, buzdan kıpırdayamaz hâle gelebilirsiniz; ilkbaharsa, kırmızı gagalı ispinoz kuşlarının müziğinden, şarkı söyleyen iparhanlardan, ya da tilki yavrularının tiz bestelerinden. Ve eğer mevsim yazsa, Dryope gibi, yaprak yaprak, tırmanan ve asmalara dolanan aşksarmaşığından kıpırdayamaz hâle gelebilirsiniz. Çünkü aşk, hücum eden aşk, her şeyi yapraklandırır.

Lütfen Denizhıyarına Bağırmayın

Kemiklere sahip olmanın iyi tarafı, bir şeye çarptığınız her seferinde yönünüzün değişmemesidir. Yönünüzü sıklıkla kendiniz belirlersiniz. Ayrıca, kemiklere sahip olmak, rüzgârda hışırdayarak salınmak yerine sesinizi ayarlamayı da mümkün kılar, tıkırdatma ve konuşmada olduğu gibi.

Fakat tıkırdatan kemiklere ve konuşturan kemiklere sahipseniz, sizden sadece hışırdamak yerine tıkırdamanız ve konuşmanız *beklenir*. Her kemik, sorumluluğu beraberinde getirir. Ayrıca, birinin kararlarını yine kendisinin etkilemesi, toplumsal açıdan stresli olabilir. Kemikli hayvanlar, güneye ya da doğuya da gidebilecekleri için neden kuzeye doğru gittikleri sorusuna sık sık cevap vermek durumunda kalır. Bunların yanı sıra yukarı gidebilen kızkuşlarının ekstra sorumluluğunu düşünün.

Öte yandan, denizanaları nerede olduklarından daha az sorumludur. Mukustan meydana geliyorsanız, büyük sorumluluk krizleri bile çok küçük bir etki yaratır. Denizanaları çanlarını titreştirir ama bu titreşim etkisi okyanusun etkisiyle kıyaslanınca çok küçüktür. Mesela rüzgâr denizcisi türü denizanası Pasifik Okyanusu'nun ortasında doğduğunda yelkeni ya sağa dönüktür ya sola. Bütün sağ yelkenliler Kaliforniya'ya, bütün sol yelkenli denizanaları ise sola gider.

Denizanası kendini bir yere doğru ittirmeyi becerdiği zaman, bu hareket sıklıkla yukarı ya da aşağı doğrudur; minik ve doğuştan serbestçe yüzen ters-düz denizanası gibi. Ama daha sonra iki santimetrenin üstünde büyür büyümez, baş aşağı döner, kendini doğrudan denizin dibine doğru iter ve deniz yosunu gibi kalkan beslenme dokunaçlarıyla kalıcı olarak oraya tutunur. Denizanasının sürüklenmemesinin tek yolu kendini bir yere dikmektir. İndiği yerde durdurulan, ters-düz denizanası, bir denizanasının akıntılardan bağımsız olabileceği kadar bağımsız olur.

Diğer denizanalarının birçoğu sürüklenmekten hiçbir zaman kurtulamaz. Genellikle, kumdaki ölü denizanaları yalnızca suyun dışına sürüklenmiştir. Suyun dışındaki bir denizanasının başına gelenler, bir düğündeki nedimelerin suya girince saçlarının başına gelenlere benzer. Denizanaları suyun içindeyken pembe ve yeşil çiçekli şapkalar, parlak akan yumurta sarıları ve aslan yeleleri gibi, suyun dışında kumsaldayken ise eriyen plastik torbalar gibi gözükür.

Gerçi plastik torbalar da bulundukları yer tarafından değişikliğe uğratılabilir: Suda ay gibi güzel olurlar, bu yüzden deniz kaplumbağaları, onları ay denizanası zannedip yer. Denizanası yerine plastik torba yemek, kaplumbağalarının gözlerini dokunaç sokması nedeniyle şişip kapanmaktan kurtarır. Fakat plastik feci şekilde sindirim güçlüğüne neden olur ve bu, yanılmış kaplumbağaları genellikle öldürür.

Plastik torbalar ay denizanası taklidi yapadursun, denizanalarının bizzat kendileri bazen salata olmak üzere Japonya'ya gider (tuhaf bir tatları var gibi gözükebilir, ama aslında mavi lastik bant gibi bir tatları vardır) ya da akvaryumlara transfer olur. Bir keresinde de, iki bin beş yüz ay denizanası, uzayda aya refakat etmek için seçilmişti. Uzayda plastik torbaların

içinde dokuz gün geçirdiler; oraya NASA tarafından gönderilmişlerdi çünkü yukarı ve aşağıyı algılayabiliyorlar.

Denizanalarının statokist olarak da adlandırılan ve yerçekimini algılayan reseptörleri uzayda olduğu gibi suda da oldukça yararlıdır, çünkü denizanasının yaşam döngüsü yerçekiminden büyük ölçüde faydalanır. Denizanaları yüzen yumurta ve yüzen spermlerin beraberce yüzüp polipleri oluşturduğu sonbaharda, orta suda doğar. Ardından polipler yere düşüp, denizin dibine monte edilmiş küçük boyunlar olarak yaşar. Ters-düz denizanaları gibi, polip bir noktada durağan olarak külçe gibi oturur. Oysaki hareketli hayvanlar deniz dibine tutunulabildikleri için denizin dibi onlara yukarıda, tutunamadıkları suda –herhangi bir yerde sizi dalgalara boğup etrafa saçan ve düşmanlarınızdan uzaklaştıran suda– her zaman mümkün olmayacak birçok dramatik hareket imkânı sağlar.

Deniz tabanı, birbirleriyle yavaş çekimde durmaksızın dövüşen –dövüşkenlik tempo tanımaz– mor, turuncu ve kırmızı yarasa denizyıldızlarının yaşadığı yerdir. Deniz tabanında ayrıca tüp şeklinde on beş bin ayağı olan ayçiçeği denizyıldızı, mor denizkestanesini ve kırmızı denizkestanesini yemek için takip eder. Kırmızı denizkestanesi genellikle daha uzun süre dayanır. Ayçiçeği denizyıldızına av olmayı ertelemenin bir yolu, arkanızdan gelirken onun ayaklarını yemektir. Ne yazık ki bahtsız denizanası polipleri, korkunç kurabiye denizyıldızına yem olmayı hiçbir şekilde erteleyemez.

Deniz tabanı aynı zamanda denizhıyarının potansiyel olarak dramatik yaşamının sahnesidir. Denizhıyarları vurmaz, birden parlamaz, ötmez veya kendilerini daha süslü biçimlere dönüştürmez. Ne de diğer hayvanlarla pek haşır neşir olur –haşır neşir olmak genellikle kişiye dram için önemli fırsatlar verir. Hayır, denizhıyarı çamur yer ve onun dramı münferit

ve mutlaktır. Her yıl, üç hafta süresince solunum ve dolaşım organlarını eritir, daha sonra da kendini yeniler. Tehlikeli olan şudur ki bu yenilenme sürecinde eğer ısınır ya da strese girerse, zavallı narin denizhıyarı patlayarak çorba kıvamındaki bütün iç sıvısını dışarı atar. Lütfen denizhıyarlarına bağırmayın.

Bahar zamanı, denizanası polipleri, boyunlarının üstünde medüz-tomurcuklarına dönüşecek ufak süslemeler oluşturur. Bu medüzler, deniz suyunda barışçıl deniz taraklıları ve durağan deniz cevizlerinin etrafında sürüklenmek üzere, tabandan, ortalığı karıştıran yarasa denizyıldızlarından ve patlayan denizhıyarlarından uzağa, yüzeye doğru çıkacaktır.

Denizanasının medüz evresi meşhurdur; durağan polip evresinden daha çok bilinir. Gelgelelim, aslında medüzleri hiçbir zaman filizlenmeyen, ama bunun yerine küçük, basit, süssüz benliklerini bir medüz kopyası şeklinde bir araya getiren bazı polipler vardır. Mesela, fizalya denizanası, tek bir birey gibi gözükür, Lev Tolstoy gibi; ama aslında koloni hâlinde birlikte yaşayan birçok bireyden oluşur, Lev Tolstoy gibi. Fizalya denizanası, ortak bir projedir –birçok ufak polip katılır– dolayısıyla poliplerin bazıları proje için yüzer, bazısı ürer, bazısı yer, bazısı da sallanan dokunaçlar olarak hizmet eder. Bir balinadan daha uzun, pırıldayan mavi bir halat olan sifonofor da böyle bir koloni projesidir.

Parıldamalarına gelince, birçok denizanası sadece dürtüldüğünde parıldar. Kendiliğinden aydınlanmaz. Ancak, denizanasının yeşil floresan genleri, dürtülse de dürtülmese de ışıldayan domuzcuklara başarıyla aktarılmıştır. Işıma ve ışımayı durdurma seçeneği her zaman bir arada bulunmaz; yeni domuzcuklarda, trüf mantarlarını kabartmak için kullandıkları, daima ışıyan burunlar ve toynaklar vardır.

Fakat istediği zaman parlayabilmesine, ya da istediği zaman sönebilmesine rağmen, denizanasının yapmayı durduramayacağı başka şeyler vardır, mesela zehirlemek. Denizanaları narin olduğu için çok zehirli olmak zorundadır –yemleriyle mücadele etmek için fazla narindirler. Eğer yemleri çırpınsaydı, bu denizanalarınının kıvrımlı, tiril tiril, sulu boya şeritlerini lime lime ederdi: O nedenle yemlerine bir kerede baş eğdirecek kadar zehirli olmak zorundadırlar.

Dişiniz yoksa ya da rota belirlemekte iyi değilseniz, altınızdan uzun, ölümcül şeritlerin sarkması çok işe yarar: Gene de, dişin aksine, ölümcül şeritler kurbanlarınızı hedef almanıza imkân vermez. Bu nedenle gece gündüz değdiğiniz her şeyi sokarsınız, yiyebileceğiniz şeyleri de yiyemeyeceğiniz şeyleri de; mesela sokulduğunda "kaçınılmaz sonun yaklaştığına dair bir his" yaşayan ve sonra yem olmak için fazla hızlıca batan iyi niyetli insanları. Denizanasının zehri, akrep ve huni ağlı örümcek zehrine çok benzer; hiçbiri bağımlılık yapmaz.

Bir de küçük gümüşsü yıldız balığı vardır ki denizanasının sürekli onu sokmasına dayanabildiği için bazı koşullarda onların daha sevecen, hatta anaç tavuklar gibi olduklarını ortaya çıkarır: Yıldız balığı yaşamının ilk aylarını bir denizanasının yumuşak ve zehirli dokunaç perdelerinin içinde çadır kurarak geçirir. Gümüşsü yıldız balığı büyük ihtimalle zehre dirençlidir, çünkü denizanasının dokunaçlarında yaşadığı gibi, aynı zamanda o dokunaçları yer. (Kendinizden daha büyük bir şeyi nasıl yersiniz: Kalın parçalar ısırıp koparark.) Buradaki makul soru şudur: Ev sahibi denizanası gerçekten misafirperver mi, yoksa tamamıyla hissiz mi? Nihayetinde, bazen balıklar sakalınızın arasından yüzdüğünde onları fark etmezsiniz ama bu misafirperver olduğunuz anlamına gelmez.

Denizanaları aslında *ne* hisseder? Dürtüldüklerinde parladıkları için, büyük ihtimalle dürtmeyi hissederler. Derinliği de hissediyor olmalılar; yüzerken gaz miktarını muhteşem bir şekilde değiştirerek derinliği ayarlayan Hawaii etekli sifonofor öyle gösteriyor: Eğer bir şeyi ayarlayabiliyorsanız, onu kesinlikle hissediyorsunuzdur. Ayrıca, eğer bir şeyden uzağa doğru yüzüyorsanız, büyük ihtimalle o şeyi de hissediyorsunuzdur ve denizanaları, denizaltı gezginleri ışıldaklarını onlara doğru tuttuklarında yüzerek uzaklaşır. Bazen ışığın içinde eridikleri bile olur: Erimek, algılamanın iyi bir işaretidir.

Denizanasının ışığı algıladığını varsaymak için başka bir neden de denizanalarının ışığın *içinde* yaşamasıdır, domates kurbağaları, ayılar ve çimen gibi. Çimen bile, yavaşça da olsa ışığı algılar; buna karşın tenyalar için ışık anlamsızdır. Işık kendi idrakine katkıda bulunur.

Denizanasının ışığı algıladığına dair diğer bir ipucu da ışığı *yaymalarıdır*. Bilinçlilik, elbette bazen yaymadan geri kalır; denizanaları da bildiklerinden daha fazlasını dışa vuran insanlar ve çiçekler gibi olabilir. Ama denizanaları ışığı bilerek yayıyor gibi görünür –hatta bazen bir denizanası parlayan bir dokunacını bir avcının üstüne bırakır ve geri kalanların ışıklarını söndürür ki herkesin dikkati birdenbire olağanüstü ve gösterişli bir kuyrukla göz alan avcıya yönelsin.

Sonuçta, yine de, denizanalarının ışığı algıladığına dair en iyi kanıt gözlerinin olmasıdır. Denizanalarının gözlere neden ihtiyacı vardır? Arılar, elbette dans eden diğer arıları görmek için göze ihtiyaç duyar; kuşlar yıldızları izlemek için göze ihtiyaç duyar; akıllı bombalar hedeflerine bakmak için göze ihtiyaç duyar ve avını sıkıca saran boa yılanları ormandaki minik sıcak hayvanları algılamak için kızılötesi görüşe ihtiyaç duyar. Akrepler ve kaplumbağalar göze ihtiyaç duyabilir de duyma-

yabilir de, keza sıfırdan on ikiye kadar göze sahip olan akrep vardır; kaplumbağalar ise bazen gözleri kapalı gezer.

Oysaki denizanaları, kuşlar gibi, ne uzaktaki meyve özü hazineleriyle iletişime geçmeye, ne de yıldızlarla yön bulmaya ihtiyaç duyar. Ama onların gene de gözleri vardır.

Birçok hayvan ya keskin *ya da* hassas gözlere sahiptir: Kedilerin gözünde ışığın en solgun izlerini bile toplamak için yanardöner, zarımsı bir tabaka vardır; ama o hâlde gözlerinde toplanan bütün bu saçılmış ışık kedilerin ince detayları algılamasını engeller. Şahinler ise ayrıntıları algılar ama titrek ışıkları toplamak için zarımsı bir tabakaları olmadığından, görmelerini sağlayacak bariz ışığı yollaması için güneşe bağımlıdır. Lütfunuz lanetinizdir ve lanetiniz lütfunuzdur. Ayrıntıları gördüğünüz için, ışık kırıntılarını göremezsiniz; ışık kırıntılarını gördüğünüz için, ayrıntıları göremezsiniz. Eşit derecede keskin ve hassas görmeyi arzu ediyorsanız çeşitli gözlere ihtiyacınız vardır.

Tıpkı kutu denizanası gibi, on altısı ışığa hassas ve sekizi keskin, kamera benzeri olmak üzere saplardan sarkan toplam yirmi dört göze ihtiyaç duyarsınız.

Bununla birlikte, bir beyne de ihtiyaç duyarsınız.

Ama belki de bu mümkün değildir; belki de, aslında, kutu denizanasının beyinsizliği onun muazzam görüş güçlerinin doğrudan bir sonucudur. Belki de böylesine mükemmel bir görüşü işlemden geçirebilecek ne hayvan ne de peygamber yaratılmıştır. Hiperkeskin *ya da* hiperhassas olmak yeteri kadar endişe vericidir; belki ikisine de sahip olmak, çok kısa sürede beyninizi eritecek ve sizi dünyanın dans eden devasa yeşil sularında saydam bir biçimde asılı bırakarak durgun kılacaktır.

Uçacaksınız

Bir keresinde bir arkadaşım ve ben bir marketin tüm otopark alanını ağır adımlarla yürüyen bir güveyi takip ettik. Gece vaktiydi –o saatlerde insanlar arabalarını durdurup bekleyemeyecek kadar yorgun olduğundan güveleri takip etmek için pek güvenli bir zaman değildi. Güveye: "Güve, neden uçmuyorsun? Kanatlarını neden heba ediyorsun?" dedim. Fakat kanatlı şeylerin yürümesine izin vermekte benden daha iyi olan arkadaşım, belki de tırtıl olmayı özlemiştir, dedi. Şuna karar verdik: Tırtıl evresinin güve evresinden önce gelmesi, tam tersi olmasından iyi bir şeydir; güveler, eğer isterlerse, otoparklarda uzun nostaljik yürüyüşlere çıkabilirler; tırtıllar ise hiçbir zaman Meksika'ya uzun nostaljik uçuşlar yapamazlar.

"Tırtıl, uçacaksın," der herkes tırtıllara. "Dönüşeceksin!" İnsanlar onları protogüveler ve protokelebekler olarak görür ve onların daha sıra dışı hâllerine dönüşmesi için sabırsızlık duyar. Bu elbette anlaşılabilirdir: Ağır ağır ilerleyen bu pastil gibi şey melek benzeri bir şeye dönüştüğünde, pastil zamanına ait her şey sadece ön hazırlık gibi görünür. Ama pastilin yaşadığı gerginliği bir düşünün! Ne türden bir yaratılış böylesine etkili ve eli kulağında bir yücelmenin baskısına tahammül edebilir? Tırtıllar, her şeye rağmen, tütün ve ipek otu

yiyerek, parlak bir gelecek karşısında gıpta edilecek bir vakarla sakin kalır.

Yine de endişelidirler –geleceklerinden olmasa bile, şimdinin unsurlarından endişe duyarlar, çünkü onlar miniktir ve pelüş kadar yumuşaktır; ezilebilir, yenebilir, boğulabilir, donabilirler. Ceviz boynuzlu şeytan tırtılı gibi birkaçı omurgaya sahiptir, hançerli güve tırtılı gibi bazısı da göz korkutan püsküllere; birkaçında kanlarının sulu kara dönüşmemesi için antifriz özelliği vardır, ama birçoğunda yoktur. Antifriz özelliğine ve göz korkutan püsküllerine karşın çoğu, tehlikeden sadece birkaç santim uzaklaşabilir. Tırtılın hızına yetişemeyecek bir tehlike pek de tehlike değildir ve sözünü etmeye değmez.

Koşamadıkları için (tırtılların sadece altı ayağı vardır –diğerleri sahtedir: Arka kısımlarının geride kalmasını ve sürtmesini engelleyen önemsiz bacaklardır), tehdit edildiklerinde başka şeyler yapmak zorundadırlar. Bazıları kendini rahatsız edici hâle getirir: Siyah dağlanmış, çıkıntılı tırtıllar, arka kısımlarından kötü kokan iki pembe dokunaç çıkarır ve bu dokunaçları ortalıkta sallar. Kral tırtıllarının kötü bir tadı vardır. (Böcek bilimciler bu "kötü" tabirini sıklıkla bir tırtılın tadını kastederek kullanırlar. Nadiren "kötü" ve "lezzetli"den daha belirgin bir şey söylerler. Tahminimce bunun sebebi, böcek bilimcilerin değerlendirmeyi kuşlara bırakmış olmaları ve kuşların oldukça ikicil bir bakış açısı olmasıdır.)

Vişne rengi kafası ile bacakları ve siyah-beyaz ekoseleri olan açelya tırtılı, rahatsız edildiğinde kafasını yukarı doğru bükerek arkasına yaslar, bir saç tokası gibi. Kuyruğunu ise S şeklinde yukarı büker. Dürüst olmak gerekirse, bunu yaptığında korkutucu olmaktan çok elektrik çarpmış gibi gözükür. Sarı boyunlu tırtıl da kendisini aynı şekilde kıvırır, bunun dışında, aynı zamanda akla *gerçekten* elektrik çarpmasını getirecek şekilde titrer.

Birçok tırtıl kendini, avcılarının yüreklerine korku değil kayıtsızlık salarak korur. Büyük akçaağaç tırtılı, ağaç dalı gibi gözükür; benekli Amerikan kelebeği tırtılı, kuş pisliği gibi gözükür. Bu, anakondaya benzemek kadar heyecan verici değildir, ama çok küçük ve kanatsız olduğunuzda hayatınızın temel amaçlarından biri *heyecan verici olmamak*tır. Heyecan verici olmamaktan bahsetmişken –tüylü tırtılların böcekler arasında en az gelişmiş savunma mekanizmalarından birine sahip olduğunu söylemenin yerinde olduğunu düşünüyorum, her ne kadar tepkileriyle kendimi fazlasıyla özdeşleştirsem de: Zor bir durumda kaldığında tüylü tırtıl tortop olur.

Tüylü tırtılların yem olmamak haricindeki diğer temel amacı, yemektir; sofralarımızı tırtıllarla paylaşmadığımız için şanslıyız. Filler buna tanıklık edebilir: Botsvana'da mopani kurtları fillerin bütün bir yıl boyunca yediği mopani yapraklarının on üç katı kadar yaprağı altı hafta içinde yer! Bu kadar obur yaratıklar olmalarına rağmen, tırtıllar müşkülpesenttir. Mopani kurtları, mopani yapraklarını tercih eder; açık kükürt rengi tırtıl, yabani sinamekiyi tercih eder; miskin turuncu kelebek tırtılı, sinameki ve yonca yer; kanat altı güzeli güvesi, söğüt yer ama karasöğütleri tercih eder. Yerküre için tırtılları memnun etmek ya da doyurmak zahmetsiz bir iş değildir.

Geçenlerde birçok kadının bir erkek için yarıştığı bir televizyon programının son beş dakikasını izledim. Kadınlar bir yem kovasında çılgınca birbirini gömmeye çalışan larvalar gibi davranıyorlardı, ya da birbirlerinin başını sokan, bacaklarını yiyen örümcekler gibi. Programın başını izlemeden, mantığını bilmeden, kazanan kadın için kutuda bir miktar para olduğunu tahmin ettim. (Başka hangi dürtü onları yarışmaya katılmaya teşvik edebilir ki? Tabii buna zorlandılarsa başka –ama bu kadar çok kadını alıkoyup onları böcekler gibi

davranmaya zorlamak yasal olamaz diye düşündüm kendi kendime.)

Buna rağmen, büyük tanışma yemeğinden sonra mır mır konuşurken filme alınan en genç yarışmacılardan birini gösterdiklerinde şaşıp kaldım: Hiç de paragöz değildi, gerçekten âşık olmayı istiyor gibi gözüküyordu. "Gözlerimiz buluştuğunda, aramızda özel bir şey olduğunu *anladım*! Ve içimde kelebekler uçuştuğunu hissettim, *uzun* zamandır böyle olmamıştı!" dedi kadın. "Ben kelebekler için yaşıyorum!" diye de belirtti.

Tahminince bu tatlı, dalgın kız bütün dünyadan binlerce böcek bilimciyi ona mektup yazmaya sevk etmiş olması gereken bu açıklamadan sonra pişman olmuştur: "Sevgili Tiffy, *Biz* de! *Biz* de kelebekler için yaşıyoruz!" Böcek bilimciler herkesin bildiği gibi kolayca heyecanlanırlar ve televizyon programlarına gelince herkesin bildiği gibi saftiriktirler. Ama bu söyleşi yayınlandığı sırada çocuğunun odasına girmiş olan daha ihtiyatlı, belki de Ukrayna'dan gelen bir böcek bilimcinin, ertesi sabah makul bir mektup postalamış olması mümkündür.

Sevgili Bayan Brown,

Dün gece televizyonda sizin programınıza tanık olduktan sonra, kelebeklere dair duygusal açıklamanızı yaptığınız esnada, kendimi size yazmaya ve bunu sormaya mecbur hissettim: Kelebeklerin birçoğunun, kanatlandıktan sonra sadece iki hafta ya da az yaşadığından haberdar değil misiniz? Peki, aylarını ya da hatta yıllarını yumurta, tırtıl ve pupa olarak geçirdiklerinden? İşte bu yüzden o çırpıntılı hissi uzun zamandır hissetmiyorsunuz, Bayan Brown: Kelebeğin yaşam döngüsü sürüncemelidir. *Eğer dediğiniz gibi gerçekten kelebekler için yaşıyorsanız ve göğüs boşluğunuzu bir kelebek bahçesi olarak vazediyorsanız, sabırlı olmalısınız;*

beslenmek için aylara ihtiyaç duyan kelebeklerin yumurtaları ve tırtılları için de yaşadığınızı; size birkaç gün çırpıntı hissi vermek adına kelebeğe dönüşmek için yıllarca bekleyebilen, sonrasında ölecek ya da göç edecek pupalar için de yaşadığınızı unutmamalısınız. Saygısızlık etmek istemem ama Bayan Brown, sizin hiçbir surette kelebekler için yaşadığınızı düşünmüyorum, aksine onların sunduğu çırpıntı hissi için yaşadığınızı düşünüyorum. Eğer mesele sahiden buysa, kelebekleri dışarı salıp, bunun yerine gidip zıplayan Meksika fasulyeleri almanızı önerebilir miyim?

Saygılarımla,

Dr. Osip Iwasykiw

Fakat sonuçta, insanlar kelebeğe ne kadar az bir zaman dilimi verildiğini ve tırtıla ne kadar geniş bir zaman dilimi verildiğini bilse de bilmese de fark etmez. Çünkü endişeli "Dönüş!" zorlamaları tırtılları asla etkileyemez. Nevruz otu bitkisine tırmanan, yaprağa ulaşmak için bir sap boyunca yürürken ayak basacak yerini bir şekilde kaybeden elma-yeşili küçük bir tırtıl kayarak sadece iki tığ ayağıyla asılı kaldığında, derenin üstünde rüzgâr onu ileri geri sallarken şöyle düşünmez: "Eyvah! Buz gibi suya düşeceğim! Bir balık tarafından mideye indirileceğim! Artık asla kendimi ipekler içine sarıp toz gibi, mavi-yeşil yanardöner kanatlarla uyanamayacağım, onlarla mavikantaron çiçeği ve mate tarlalarına uçamayacağım ve vahşi bufalonun gözyaşlarıyla beslenemeyeceğim! Yaşamım, yemem, tırmanmam –bunların hepsi anlamsız oldu!"

Bunun yerine, "Sallanıyorum, sallanıyorum, sallanıyorum," diye düşünür.

Tanrı

İbibik kuşu ve yarasa bu kelimeyi söylemez. Kartallar, akbabalar, ya da kara akbabalar da. Sırtlan, yabani keçi ve gece yaratıkları da bu kelimeyi kullanmaktan kaçınır. Oluklarda meşgul kakımlar gördüm, canları ne istiyorsa onu yapıyorlardı ama asla bu kelimeyi telaffuz etmiyorlardı. Bir dağ gelinciği birinin kucağından sıvışabilir, döşeme tahtalarını sırtını eğerek katedebilir, arka kapının altından sıvışabilir. Kaçan dağ gelinciklerinin dışarısının karanlığında ne yaptığını kimse tam olarak bilmez ama bu kelimeyi söyledikleri duyulmamış, ya da sessizce ağızlarında bu kelimeyi oluşturdukları görülmemiştir.

İnsanlar bu kelimeyi tekrar tekrar söyler ve onlar tekrar ettikçe ben kelimeyi daha az anlar hâle gelirim: Anlamadığım kelimeleri dinlemek taş yutmaya benzer. Kelimenin her tekrarında, yutmam için başka bir taş verilmişim gibi olur. Yetişemem, çünkü taş yutmak zordur ve geride kalırım. Ağzımı dolduran taşlar, kucağımda taşlar, cebimden düşen taşlar var; ağır ve sert taşlar üzerime gelmeye devam ediyor.

Bu kelime kimsenin görmediği birinden bahseder. Belki de insanların sürekli bu kelimeyi söylemesinin nedeni budur, sanki bir kelimenin tekrarı bahsedilenin yokluğunu telafi edebilirmiş gibi. Sürekli onun adını söylemenin onu memnun

ettiğini söylerler. Şarkılarda ismini geçirirler, birlikte bu ismi söylerler, yüksek sesle radyoda, tabelalarda yayınlarlar. Belki bu onu memnun ediyordur. Bilmiyorum. Beni memnun etmiyor.

Üzerime yığılan bütün bu taş gibi kelimelerle oturduğum bazı akşamlarda o kadar bunalırım ki artık kayıtsız bir hâle gelirim, taşları tükürürüm, kucağımdaki birikintiyi yere düşürüp yürür ve arka kapıdan çıkarım. Kaçan dağ gelincikleri dışarıdadır. İbibik kuşu ve yarasa dışarıdadır ve ben onları dinlerim; gölete girer, kara yılanbalıklarıyla yüzerim ve yılanbalıklarını dinlerim. Kır tavşanlarını, pekarileri ve Kanada turnalarını dinlerim, çünkü hepsi dışarıdadır. Fazlasıyla açığa vurulmuş sözün hakkında konuştuğu da oradadır. O oradadır çünkü onun sözcükleri oradadır.

Onun kelimeleri, konuştuğu kişilerin üzerine taş gibi yağmaz; kanatlanır, böğürtlenlerin arasından sıçrar, ya da göletlerde hüzünlü bir şekilde yüzerler. Ağaçlardan sarkarak, avlanmış böceklerle dolu midelerle uyurlar, ya da ormanda büyüyüp uzun, buyurgan ve yapraklı hâle gelirler. Onun birçok kelimesi, muhtemelen çoğu, asla duyulmamayı arzu eder –çamur evlerinde körlemesine kök saldıklarından, ya da dağların tepelerinde çoğaldıklarından, keşfedildikleri zaman korkar ve kaçarlar. Onun sözleri tekrar edip durmaz: Onun sözlerinin tek ortak noktası, tuhaflıkları ve kendileri olmalarıdır –oluklar, mağaralar, bataklıklar ve gökyüzü boyunca kendi yollarına devam ederler ve kelimelerinin bazıları onun adını tekrar tekrar duymaktan bıkıp, onun konuşmasını duymak istediğinde arka kapıdan kaçarlar, dağ gelincikleri gibi, benim gibi.

Hayvanlara Duyuru

Sağ kalabilmeleri için her canlı türünden bir erkek,
bir dişi olmak üzere birer çifti gemiye al.
—Yaratılış 6: 19

Ne yazık ki Hayvanlar, bu sefer hepinizi yanımızda getiremeyeceğiz. Geçen sefer gemide sekiz insan vardı ve sizden en az ikişer tane; ama o duygusal bir dönemdi ve Tanrı duygusal biriydi, pılı pırtısından hiçbir şeyi atmamakta ısrar eden, her şeyi saklayan tipler gibiydi. Her canlı türünden ikişer üyeyi gemiye almak, bin yedi yüz çeşit akrebin hepsini, bütün lekeli kara kurbağalarını, asabi yaban arılarını, kindar yılanları ve aklın almayacağı kadar lüzumsuz olan sayısız başka canlıyı almak demekti. Bu sefer yetki bizde: Kendi felaketimizi yaratıyor, kendi gemimizi tasarlıyor, Yaşayan Her Şey'i kapsamayan kendi konuk listemizi hazırlıyoruz.

Bu sahip olduğumuz ilk kadim gemiye sonradan *Fantezi* ismini verdik; bugün *Gerçeklik* denilen bir gemide seyahat ediyoruz. Gerçekçi olarak, lojistik olarak düşünürsek, sizler çok kalabalık ve muhtelif olduğunuz için her bir türünüzü kurtarmaya çalışmak çok karmaşık olurdu. Yatakhane düzenlemeleri bir kâbus olurdu, çünkü kimin kimi yiyebileceğini ya da kimin sosyal baskıdan ölebileceğini bilmiyoruz. Baştan şeker kuşlarını beslemek için meyve özleri ve reçel sinekleri için melekotu çiçekleri toplamamız gerekirdi; eğer küçük mavi zehirli kurbağalar

zehirlerini muhafaza edeceklerse onların beslenmesi için fazladan oribatid kurtları ve oribatid kurtlarının beslenmesi için özel yaprak dökümtüsü almamız gerekirdi.

Her hâlükârda, *kendi* işlerimiz ve harikalarımız için boş yere ihtiyacımız var. Birçoğunuzun miadı doluyor çünkü bizim makinelerimize öncelik vermemiz lazım: televizyonlarımıza, bilgisayarlarımıza, buzdolaplarımıza ve arabalarımıza, kamyonlarımıza, uçaklarımıza, otomatik zaman ayarlı mikrodalga ve ısı yayma özellikli fırınlarımıza. Gene de sizin bir kısmınızı beraberimizde götüreceğiz, özellikle butlu ve pirzolalı olanlarınızı (lütfen Canlı Tutulacaklar Listesi'ne bakınız). Fakat galagoları çağırmakla vakit harcamayacak, mayıs sineklerinin yavaş yavaş gelmesini ve kivi kuşlarının belirmesini beklemeyeceğiz. Hele kaplumbağalar ne olup bittiğini anlayana kadar ortalıkta kesinlikle dikilmeyeceğiz.

Eğer genetik türünüzün mahvından endişe duyuyorsanız ve isminizi Canlı Tutulacaklar Listesi'nde görmüyorsanız, sizi kurtaracak salların üzerine kendinizle birlikte biraz bitki örtüsü yığmayı düşünebilirsiniz. Siz, kendi sallarını bir araya getiremeyecek hayvanlar (sümüklü böcekler, yarasalar), ya da ince uzun bacaklarıyla çimle kaplı bir gemide delik açabilecek olan hayvanlar (hecin develeri, muslar), ya da otçul ve dikkatsiz olan (koyun) ve kurtarma salını kemirecek olan hayvanlar: Bilmelisiniz ki türünüzün yok olması ille de namınızın yok olması demek değildir. Hayal gücünde yaşamaya devam edebilirsiniz, melekler gibi –ama melekler gibi, sizin de basitleştirilmeniz muhtemel.

Hayal gücünde *layıkıyla* yaşamaya devam edebilmek için sizi gerçekten tanıyan, sizin vızıltılarınızın perdesini, gerdanınızın pas rengini, kara kafes otuna olan zaafınızı bilen birine ihtiyacınız var –siz zehirli sarı kurbağalardan iki tanenizi,

aralarında gürültüyle taşan bir akıntı, birbirine semafor usulüyle el sallarken izlemiş birine ihtiyacınız var. Holosen Çağı kapanırken, keskin işitme yetilerini insanoğlunu hissetmek ve ondan sakınmak için kullanan okapiler gibi aptal olmayın: Onlar birilerinin hafızasında yaşama şanslarını sabote ettiler.

Ama gene de en bilgili hayal gücü sahibi bile yanılabilir bir elçidir –sürüklenmesi, erimesi, dibinde çok çok mavi olması muhtemel bir buzdağı gibi. Hayvanlar, hiçbir şeyin sonsuza kadar yaşamayacağını bilmiyor musunuz? Holosen Çağı Koleksiyon Çağı ydı, Curcuna Çağı'ydı, Nuh'un Gemisi'nin mikrokozmosu olduğu çağdı: Sadece sekizi insan, otuz milyon yolculu bir mikrokozmos.

Gürültülü, kirli, tehlikeli, tuhaf, anarşik, verimsiz, kavgalı bir yolculuktu bu. Beraber yolculuk ettiklerimiz bizi pek çok kez çarpıp devirdi ve bazen gülmekten yerlere yattık. Ama şimdi Verimlilik Çağı'na, Aklıselimlik Çağı'na, Arınma Çağı'na geçiyoruz. Sizi selamlıyoruz Hayvanlar, ve zaptedilemez Holosen Çağı'nı da; ama gelecek bize ait.

II.
GÖKYÜZÜNÜN ŞEYLERİ

O Eski Keyif

Her pazartesi öğlen 12'de, Fry County'de tatbikat amacıyla Acil Durum uyarı sirenleri çalınır. Tam tamına altmış saniye boyunca tek bir yüksek, değişmez ton çalınır ve bunu Tehlike Geçti alarmı izler. Sonra bu alarmlar bir dahaki pazartesiye kadar pasif hâle gelirler ama oldukları yerde kalmaları gerekir: Eğer on santimetrenin üzerinde bir kar kalınlığı olursa, park kuralları yürürlüğe girer ve sirenler sabah 7:15'te ve öğlen 12:15'te çalınır. Sirenler bazen dolu fırtınaları, şimşek ve kuvvetli rüzgârlar sırasında da Hava Farkındalığı oluşturmak için kullanılır.

Bu sirenler şehrin etrafında 20 metrelik direklerin tepesine yerleştirilmiştir ve dönerek 3 kilometre yarıçapında bir akustik etki alanını kapsarlar. Fry County Acil Durum Yönetim Kurumu'nun altmış iki Acil Durum Uyarı Sireni vardır ve daha iyi kapsama alanı sağlamak için gelecek yıl dört yeni siren eklenmesi planlanmıştır. Pazartesi denemeleri sirenlerin iyi durumda olduğunu doğrular ama takriben beş yılda bir, sirenin biri takılarak sabah saat 4:30'da tekrarlı, titrek ve coşkulu bir sesle ötmeye başlar. Bunun üzerine, paniğe sürüklenen birçok mahalle sakini polisi arar. Arabamı *tam şimdi* mi sokağın öbür tarafına çekmem gerekiyor? Bir ot yangını tehlikesi mi var?

Polis onları hiçbir acil bir durum olmadığına ikna eder ve rahatsızlık veren sireni susturması için birini gönderir.

Bunun gibi ara sıra meydana gelen arızaların dışında sirenler bildirim cihazları olarak çok etkilidir, çünkü geçmişten gelen olağanüstü projeksiyon güçlerine sahiplerdir: Ne de olsa çiçeklerle kaplı Anthemoessa Adası'ndan ta çalkalanan dalgaların ötesinde, kilometrelerce açıkta seyreden gemilere seslerini duymaları gerekiyordu. Sirenlerin şarkısı, balıkları suyun dışına ve yıldızları takımyıldızlarının dışına çekebilirdi; şarkıları böylesine yüksek sesli, yüce ve sarsıcıydı. Ama kariyerleri bakımından çok uyanık müzisyenler değildiler. Açıkgöz müzisyenler adım adım bir takipçi kitlesi kazanmaya çalışır: İlk gösteriye on kişi gelir, memnun kalır ve geceyi sağ salim bitirirse, bir dahaki gösteriye on üç kişi gelebilir, bir dahakine de on sekiz, ta ki arkadaşlarını getiren arkadaşlarla beraber sadık ve daimî bir hayran kitlesi oluşana dek. Seyircinin daha fazla seyirci çekmeye devam etmesi için performansların havalı ama mülayim olması gerekir.

Fakat kapasiteyi bastırmak zordur: Eğer bir kedi perde rayından bir kişinin kafasına atlayabiliyorsa, kesinlikle atlayacaktır. Son dinleyicilerinin kumlu kemiklerini göz önünde bulundurarak, sirenler bir dahaki sefere daha az tahrip edici şekilde şarkı söylemeye yemin ederdi –kendi başlarına "Oh mis gibi lavanta yeşili, oh mis gibi lavanta mavisi"[10] ninnisinin daha sessiz versiyonlarını çalıştılar. Ama birisinin gemiyle seyir hâlinde olduğunu hisseder hissetmez, yeminleri buharlaşırdı: Coşkulu hissetmeye başlardılar; sesleri gürleşir, derinleşir, yükselir ve sonra her yere yayılırdı. Duyanları çıldırtıp lanetli kalplerini denize doğru çekerek, kendilerinden geçmiş gibi kıyasıya şakıdılar. Şarkı bittiğinde gemicilerin hepsi kendilerini denize atmıştı.

10 Tarihi 17. yüzyıla kadar giden bir İngiliz halk şarkısı ve ninnidir (ç.n.).

Yanlamasına takla atmak ya da strudel yapmak gibi şüphesiz öğretici olan yetenekler vardır; ama başka türden bir yetenek genel bir mahrumiyetle sonuçlanır. Şarkıyı duyan, hayatından, şarkıyı söyleyen, dinleyenlerinden mahrum kalır ve gemilerin hepsi gemicileri olmadan oradan oraya savrulur. Binlerce yıl boyunca, bu saçma şarkı ve onun getirdiği yıkımın döngüsünden çıkmak için bir yol yok gibi görünüyordu. Fakat Fry County'deki görevlerinin gösterdiği gibi, sirenler yetenekleri için yapıcı bir kanal bulmuşa benzer. Hatta en sorumlularından bazıları etrafta gezinen havaalanı güvenlik araçlarının tepesine yerleştirilir ve kuş-uçak çarpışmalarını engellemek için uçak pistindeki ufak siyah kuşları korkutarak uzaklaştırır.

Minimalist müziğe benzer şekilde şakımak zorunda olmaları onları rahatsız eder mi? Eskiden yeşil palmiye ağaçlarının altında sıcak bir kumsalda, Hindistan cevizi sütünde ıslatılmış tatlı çiçekler yiyerek yaşayan sirenler için –uzun direklerin tepesinde küçük metal platformlara konup sonunda bir dakikalığına bir nota çalabilmek için yedi gün beklemek sıkıcı mıdır? Sirenler, acil durum yönetimindeki işlevlerini esasen altüst ederek, şakımak için daha fazla bahaneleri olsun diye kasırga, fırtına veya herhangi bir felaket göndermeleri için hava tanrısına ve atmosferik olaylara hevesle dua eder mi?

Yoksa tuhaf bir biçimde mevcut istihdamlarının monotonluğunu telafi edecek bir dinleyici mi bulmuşlardır? Elbette, arabalarını yeniden park etmek veya büyük salonların odalarında toplanmak haricinde, sirenlere tepki verenler artık *insanlar* değildir; kurbağalar da değildir. Kurbağalar sirenleri duyduklarında kendilerini çamurlu su birikintilerine atmalarına rağmen, onlar bunu her hâlükârda yaparlar, çıldırdıkları için yapmazlar. Fakat sirenin şakımasından etkilenen kalpler *hâlâ* vardır, acil durum yönetimi çalışanlarını duymalarıyla birlikte

hezeyanlı, amansız bir tutkuya kapılan ruhlar. Her pazartesi, tam 12'de, Fry County'deki bütün tazılar akıllarını kaybeder, birden kendi vahşi ve acı verici yücelikteki şarkılarına başlayarak, kaçık budalalara dönüşürler. Eğer sadece bir bahçe yerine bir deniz olsaydı atlayacakmış gibi ses çıkarırlar.

Sirenler, öyle bir şarkı söylerdi ki insanlar onu yaşamın ötesine kadar takip ederdi. Onlar gök gürültüsü gibi özgür, kasırgalar gibi tehlikeli ve ateş gibi büyüleyiciydi. Bütün bu angaryaya, sanatsal kısıtlamaya, belediye dairelerindeki randevuların bıktırıcı faydacılığına rağmen, belki pazartesi güneş çıkıp gökyüzü altın maviye döndüğünde Acil Durum Sirenleri gözlerini kapatıyor, iç çekiyor, kendilerine sarılıyor ve görev istasyonlarında, oldukları yerde bir taraftan öbür tarafa sallanarak, o eski keyifle sallanarak ve öğlen tatbikatını bekleyerek şarkılarını mırıldanıyordur. İlçenizde hâlâ avlanabilir kalpler var oldukça, her hafta, Tehlike Geçti alarmının izlediği tek bir nota yeterlidir.

Safari

Geçmiş vuku bulduğunda, şimdiki zaman kadar acayip, anarşik ve vahşiydi. Olaylar yaygaracı su aygırlarının birden ortaya çıkışı gibi paldır küldür gelişti. Bununla birlikte, geçmiş geçtikten sonra günleri kafeslere kilitleyerek, cinslerine göre bir araya getirerek ve her biri için açıklayıcı tabelalar yazarak onu yönetmeye başlarsınız. Sentetik bitkileri ve boyalı savanlarıyla sıvanmış doğal ortamlar yaşayanlarını teşhir eder ve haritalar bir ziyarette bulunmak için makul, yol gösterici bir rota çizer. Anılarınızın size saldırmayacağından ya da ihanet etmeyeceğinden emin olmak için, onları derin hendeklerin, elektrikli şok kablolarının ve cam bariyerlerin arkasına yerleştirirsiniz –bu şekilde, ayrıca, hiçbir anı içeri sızamaz, ne de olsa hepsi parkta olmak için seçilmemiştir. Atıştırma yerleri inşa edersiniz ve özel tatillerde şarkı söyleyen Victoria Devri mankenleri tutarsınız. Böylece çılgın cangıl geçmişiniz hoş bir hayvanat bahçesine dönüşür. Böylece geçmişin kargaşası, geriye dönük bir düzen ve kaldırımlar edinerek medenileşir, onaylanır. Böylece güvenli, sefere elverişli ve ziyaret edilmesi eğlenceli bir hâle gelir; böylece içinden çıkmak da kolay olur.

Ama bazen, kendinizden emin bir şekilde kafesleri dolaşırken, göz altındakilerin ayak parmaklarını incelemeyi

bırakıp size arkalarını döndüklerini fark edersiniz: Tüylü gri sırtlarıyla eflatun kıçlarını ya da uzun püsküllü kuyruklu, pejmürde siyah kıçlarını. Ya da dışkılamaya başlarlar. Ya da yapma kütüğün arkasındaki köşede küçük sekizler çizerek dolanırlar. Ya da siz göründüğünüzde gözlerini bile kırpmazlar; şapkalı maketten "Neşeyle çalıyor, ding dong! Gökyüzünde çanlar çalıyor!"[11] şarkısı yükselirken, sıvadan bayırlarında parıldayan beyaz parmaklıklı tavana gözlerini dikerek öylece yatarlar.

Sonra böylesine sıkı bir kontrol altında teşhir edilenlerin samimi olup olmadığını merak edersiniz. Anılar, kendilerini yorumlayan paneller için kaygısız dekor nesnelerine indirgenmiş gibi gözükür. Bunların bazıları, gözleri alev alev, bir zamanlar izinizi bulup sizi yakalamamış, kulaklarınızda vahşi savaşçılar gibi hırlayarak üzerinize atlamamış mıydı? Şimdi nasıl bu kadar bastırılmış ve durgunlar? Bunun nedeni, onları dikdörtgen biçiminde düzenlemeniz, umutsuzlar çetesini bir amaç ve nedensellik ahdine dönüştürerek sıraya dizmeniz mi? Öğle yemeğine davetli kadınlar için düzenlediğiniz grup turlarınız mı? Yoksa bu ding dong şarkısı mı içeridekilerin mücadele gücünü böyle kırdı?

Anılarınız tekrar çekip gitseydi, denetlenmekten ve Biyografi'ye tabi kılınmaktan kurtulsaydı, istedikleri yerde durmak üzere bir kez daha özgür kalsaydı nasıl olurdu diye merak ediyorsunuz. Çabucak maymuncuğunuzu alıp hayvanat bahçesinde koşarak kafeslerin kilitlerini çözüyor, ana girişi ardına kadar açıyor, tutsakları çalılıkların yeşilliğine, gizlenebilecekleri mağaralara ya da eğer kanatları varsa havaya kaçmaları için serbest bırakıyorsunuz. Onların ardından da çıkıp kendinizi hafızanın insafına bırakıyorsunuz.

11 Bu sözler "Dingdong merrily on high" isimli bir Noel şarkısına aittir (ç.n.).

Safarinizde ilk gördüğünüz şey hiçbir şeydir. Sahip olduğunuz anılar, mecburi teşhirlerinin feshedilmesiyle, bir sis perdesinin ve sihirli misvak ağaçlarının derinliğine dalarak kendilerini sunmaktan vazgeçer. Hayvanat bahçesinde hayvanlar, hepsi uyuklasa bile, en azından sergilenmekteydi. Ama sonra uzakta iki akasya ağacının titrediğini fark edersiniz. Ağaçlardan biri sanki yeniyormuş gibi öne doğru eğilmiştir; diğer ağaçtan ise iki yumuşak boynuz yükselir ve uzun kirpikli kara gözler bakar. Yakalanması zor, hareketsiz anılar, zürafalar gibi, yumuşak pelüş boynuzlarını ağaçların üzerinden uzatabilir ya da uzatmaz. Eğer uzatmıyorlarsa, zihnin ağaç tepelerinin usulca titrediğini bilirsiniz sadece.

Anılarınızın hayvanat bahçesinde sadece semiz ve sağlıklı büyüyen kemirgenlere izin vermiştiniz, ama şimdi bir kütüğün altında kahverengi ve krem çizgili acınası bir yaratığı fark ediyorsunuz. Bütün fareler gibi bu fare de bir zamanlar parlak, şişman ve hayranlık uyandırıcıydı. Ne var ki, zamanla hasta ve rezil bir hâle gelerek çöküşe geçti. Şimdi bazen bir tohum için sendeleyerek çıktığı bir kütüğün altında, bir pişmanlık gibi karman çorman hâlde bekliyor; ama ölmüyor, çünkü fareler ve anılar sefil bir şekilde değişseler bile ölmekten hoşlanmazlar.

Fareden sonra, bir süreliğine, bir kümeste safariye çıkmış gibi hissediyorsunuz; tavuklar, yanınızdan aceleyle koşturan azimli ufak mavi tavuklar, etrafınıza üşüşen ufak sıkıcı tavuk sürüleri dışında başka bir şey görmüyorsunuz. Sizi hiç umursamıyorlar; tüysüz köstebek farelerin, hiçbir surette bir daha görünmemek, hassas pembe derilerini şiddetli güneş ışığından ve şiddetli havadan korumak için, toprakta kazdıkları deliklerin içine atlıyorlar. Bazı anılar öyle hassastır ki kendilerini gömerler. Birçoğu çok ketumdur, birçoğu sıkıcıdır, bazılarını ise zaman tahrip etmiştir.

Buna uygun olarak sesi kısılmış beklentilerinizle, çimenli parlak bir düzlük boyunca yürüyorsunuz ve sonra bir tepeyi geçerek bir gölete varıyorsunuz. Leylekler, balıkçıllar ve turnalar orada avlanıyor. Sizi görünce beyaz narin bir balıkçıl uçuyor. Bu bütün kuşları ürkütüyor; beyaz, kahverengi, siyah, sarı hepsi havalanıyor. Keskin dönüşlerle, biri diğerini takip ediyor, sallanan bacaklarıyla yere iniyor ve yavaş, coşkulu bir küme hâlinde yeniden havalanıyor. Onları ayıran kafesler olmadan günleri incelemek zordur, çünkü siz bir beyaz balıkçılı şaşırtır şaşırtmaz, barut rengi balıkçıllar, sığırbalıkçıllar, sarı gagalı balıkçıllar, küçük balaban kuşları, alacabalıkçıllar, tüylü boyunlu leylekler, flamingolar ve kaşıklıbalıkçıllar da şaşırır ve sonra gökyüzü rengârenk olur.

Bunun üzerine, bir kalabalığa dönüşmeyecek yalnız bir hatıra aramaya başlıyorsunuz, bu yüzden her çakalhurması ağacına dikkatlice bakıp, çaprazlama giden bir daldan aşağıya sarkmış gül motifli uzun kuyruğu ve kaba yuvarlak patileri arıyorsunuz. Ama ağaçtan yapraklı ağaca ne kadar dikkatlice bakarsanız bakın, ne onu görebiliyorsunuz, ne de rüyalar görürken homurdanmasını duyabiliyorsunuz. Onun, o tatlı ve tehlikeli hayvanın, hep çok yakında olacağını düşünmüştünüz ama ne kadar isterseniz isteyin, yine de onu çağırmayı beceremiyorsunuz. Ağaçlardaki anılar ne kadar da inatçı, oysa odalar onları ne kadar da donuk ve mahmur bir hâlde sunuyor!

Sonra bir nehri geçiyorsunuz ve suya adımınızı atar atmaz dört minik yosun yeşili kaplumbağa size doğru yüzüyor; daha sonra komşu birikintide yaşayan yüzlerce kaplumbağa da aynı şeyi yapıyor. Gagalarıyla sizi çimdiklemiyorlar; sadece size doğru akın edip bacaklarınıza yapışıyor ve âdeta şöyle diyorlar: Bizi hatırla, kaplumbağaları hatırla; sanki sizden hepsini yanınıza almanızı, kollarınızda yüzlerce kaplumbağayı taşımanızı istiyorlarmış gibi.

Bütün unutulmuş şeyler kendilerini size adamak için yanıp tutuşmuyor. Minik kaplumbağalar tarafından sıkıştırılsanız bile, sizden kaçan üç gri şekil görüyorsunuz. Kaya gibi gri bu şekillerin esnek bacakları ve kıvrılan boynuzları var, ama onların ne olduğunu bilmiyorsunuz. Anılarınızdan hiçbiri kafeslerinden salındığı zaman açıklayıcı plakalarını yanına almadı; bazılarıysa yakalanmaktan kurtulmak amacıyla gittikçe daha uzağa kaçıyor, ta ki karıncayiyenlerin deliklerine saklanana kadar.

Belki bazı insanların zihinleri kütüphane, anıları da kitap gibidir, çıkışlar açık bırakılsa bile anılar hâlâ alfabetik teslimiyet ile raflarında oturur. Belki bazı insanların anıları mobilya gibi kullanışlıdır: oturmak için sandalyeler, çalışmak için masalar ve miras bırakmak için küller. Belki de birçok sıradan anının arasında, bazı insanlarda her birkaç yılda bir kızışarak zihinlerinin tamamını yakan, söndürülemeyen bir alev vardır. Sizinkiyse, vahşi hayvanlara benzeyen, kendi çizdiği yolda yürüyen anıların mesken tuttuğu zihinlerden: mahcup zürafalar, kararsız fareler, amaçsızca dolanan kuşlar, yaygaracı kaplumbağalar, birkaçı sizi rahatsız eden ve pek çoğu sizden kaçınan hayvanlar.

Eğer azade anılarınız arasında yeteri kadar uzun yaşasaydınız, onların tezahürlerini görmeyi, çamurdaki kırılmış ağaçlara bakarak oradan hangi filin geçtiğini veya kayanın üzerindeki gümüşsü izi takip ederek orada hangi salyangozun süründüğünü anlamayı öğrenebilirdiniz. Timsahlar üzerine kafa yorarken birden dönüp sizi bacaksız bırakmasınlar diye korumanız gereken kritik mesafeyi öğrenebilirdiniz. Anılarınız üzerine yaptığınız yoğun ve mükerrer değerlendirmeler sonucu, onların doğasına dair bir şeyler anlayabilirdiniz. Fakat ne kadar yaşarsanız o kadar çok anınız olur, bu da idrakin her

zaman deneyimin gerisinde kalacağı anlamına gelir. Ve anılar birbirini etkilediği için, her yeni anı etkileşimlerin daha da çetrefilleşmesi anlamına gelir: Bazı anılar arkadaşça diğerlerinin kuyruğunu ısırır, bazısı kanatır ve bazısı diğerlerinin peşini sonuna kadar bırakmaz.

Vahşi ve değişken günlerinizin açık arazisinde yalnız bir şekilde, uzakta dikilen bir şey görene dek fundalık boyunca kocaman, yuvarlak, üç parmaklı ayak izlerini takip ediyorsunuz. Gördüğünüz şeyin öne doğru devrilecekmiş gibi gözükmesine sebep olan çok büyük bir boynuzu var. Uzun bir süre hareketsiz dikiliyor; neden bu kadar hareketsiz duruyor? O da züraf alar gibi isteksiz mi? Ya da fare gibi bakımsız mı? Hasta gibi gözükmüyor, ama fareler için kürk, yanılabilirliğin erken bir göstergesi iken, bir gergedanın yıkımı uzun süre deri altından gerçekleşebilir. Daha sonra rüzgâr kuvvetlenir, gergedan kokunuzu alır ve koku alan bütün gergedanlar gibi boynuzunun yönünde koşarak hareket eder –işe bakın ki size doğru. Siz dürbününüzün arkasında oturup onun hakkında makul teoriler formüle ederken, uzaktan tuhaf ama iyi huylu bir anı gibi gözüken şey birdenbire saldırıya geçebilir ve sizi, hatırlayanı, lime lime edebilir.

Artık gitmek, topallayarak uzaklaşmak, mahalli terk etmek istiyorsunuz; sağı solu belli olmayan bu varlıklar arasında tüfeksiz, uzmansız ve kamyonsuz bir maceraya atılmak ihtiyatsız bir plandı. Fakat sınırların olmadığı yerden nasıl çıkabilirsiniz? Hayatınızı oluşturan bileşenlerin tamamını özgür bıraktınız, onlar da zihninizdeki çiyleri dağıtmak, toprakta aranmak ve göletlerde pineklemek suretiyle zihninizin tamamına yayıldı. Bu anılar arasında bangır bangır öten, sizi tepetaklak edip ayakları altında çiğneyebilecek olan anılar var, hortumuyla bileğinizden tuttuğu gibi sizi havada sallandırabilecek

olan anılar da; sivri dişli olanlar, çıldırmış olanlar, çimenlerde saklanan kaya antilopları gibi küçük, savunmasız olanlar ve her tarafta zıplayan, fundaların altında uyuyan ve kuyruklarını birbirine dolayıp beraberce kıvrılan diğerleri.

Belki de hakikaten en akıllıca davranış, öfkeli olanları yatıştırarak, acayip olanları sürgüne göndererek, kalanları da bir düzene sokarak anılarınızı zapt ve tecrit etmekti; ya da belki bir aslanı zaman zaman tekerlekli bir kafese girmeye ikna etmek ve komşuların onu görmesi için şehirde fazlasıyla dolaştırmak. Belki de en iyisi, sadece hapsedilen anılarınızın *gölgelerinin* size dokunmasına izin vermekti; gölgeler genellikle kaynaklarından daha güvenlidir, mesela baltalar, buz saçakları ve kirpilerinkiler. Ama anılarınızı uyuşukluktan çürür hâlde görmek çok sıkıcı olmaya başlamıştı; boğucu kavanozlardaki örümcek arılar bile bıkmıştı. Nasıl salıvermeyebilirdiniz ki onları? Hatta yalnızca korkunç hâllerini tekrar görmek için Hortlakların Hayvanat Bahçesi'ni bile serbest bırakmak baştan çıkarıcı olmaz mıydı? Tükenmişlik hortlaklarda ve zebanilerde bile en katlanılmaz durum! Her halükârda, özgürleşme geri döndürülemez –bir Afrika domuzu, bir kez serbest kaldığında yeniden zapt edilmeye razı olur mu hiç?

Artık öğleden sonrayı geçmeye başlıyor. Güneş çalı söğüdü ağaçlarının arkasından vuruyor; taze, canlı ve yeşilli sarılı yapraklar rüzgârda titreşiyor. Bodur, yuvarlak sağrılı ve sert Mohikan yeleli bir zebra sürüsü söğütlerin arasından haldır huldur geliyor ve çevrenizde daireler çizerek koşuyor. Çizgili ve dik yeleleriyle onlar da elektrik çarpmışa benziyor ve toprak enerjileriyle sarsılıyor. Yeni filizlenen ışıltıda döne döne, toprağa vurarak koşuyor ve siyah beyaz, siyah beyazlarıyla sizi kıpırdayamaz hâle getiriyorlar. Sıska ve heyecanlı tay donakalıyor, sonra tıknaz ve gümbürtülü annesinin peşinden koşturuyor,

sonra tedirgin bir şekilde tekrar donakalıyor. Anılarınızın durup dururken ortaya çıkıp sizi bu şekilde dörtnala çevrelemesi tuhaf gözüküyor. Anıların olması da tuhaf, olmaması da; zaman ve uzamın sizi bu kadar göz alıcı ve sarsıcı bir şeyden koparmış olması tuhaf; zihninizin şu an zaman ve uzamı tamamıyla yok sayması tuhaf.

Siz günlerinizin bir kısmını bile seçemeden güneş gidiyor olacak. Antiloplar, karınca yuvası olabilir. Görüş imkânsız hâle geldiğinde pasif bir uyuşukluk hissedebilirsiniz, biraz da rahatlama. Ama tam güneş batmadan önce, ışık daha yoğun bir hâle gelecek, anılarınız canlanacak, borazan gibi ötecek, tepinecek, avazı çıktığı kadar bağıracak, klakson çalacak ve daha beyaz dişli, daha yeşil tüylü, daha kahverengi kürklü, daha keskin boynuzlu, daha yumuşak ve daha vahşi olacak; sanki zamanın ince katmanları yok olmuş ve bütün geçmişiniz yeni baştan vuku buluyormuş gibi –şimdi kadar yeni bir geçmiş. Bu son güneş ışığı, kırmızı-altın sarısı aslanlara, uzun şeritli kuyruklarıyla havada süzülen yaldızlı turuncu kuşlara ve esneyen ıslak kazık dişli su aygırlarına dönüşürken, anılarınız gözlerinizi yakacak ve bulanıklaştıracak. Anılar dikenlerini boğazınızdan aşağıya dökecek, pençeleriyle sizi saracak, feryatlarıyla kulaklarınızı dolduracak ve mevcudiyetlerinin aşırılığıyla kanınızı zıplatacak ve hızlandıracak.

Sonra küçük günlerinizden biri, bir yalıçapkını gibi suların üzerinde uçarak, zihninizin parlak opak yüzeyinin altına, en eski, deniz altındaki anılarınızın yüzdüğü yere dalacak. Burada, hiçbir anlamı olmayan, normalde atıp kurtulacağınız, ufak ve kadim bir anı yakalanacak. Fakat havayı kamçılayarak, ışıl ışıl, minik, yok olmaktaki gümüşsü bedeninden greyfurt renginde parlak su damlaları saçan bu unutulmuş ve su altı edilmiş mesele, bir kuşun gagasında sudan çıkarılınca birdenbire

sizin için dünyaya bedel olacak –yaştan, mantıktan ve irfandan daha öte bir anlam taşıyan, uzun süredir kayıp bu pırıltılı zaman dilimi.

O zaman güneş ve güneşin ışığı tamamen kaybolacak. Her biri diğerinden daha ağır olan üzeri örtülmüş yüz darbenin içinde karanlığın ağırlığını hissedeceksiniz. Günlerinizi zaptetmek için artık hiçbir yol kalmayacak; yıldızlar çıkacak ama onlar sadece kendilerini aydınlatacak. Hâlâ kol gezen, hâlâ uçan, hâlâ yırtıcı ve hâlâ civarda olan anılarınızı görmeniz için yeterli ışığı yaymayacaklar. Bazen talep ettiğimiz gibi bir merhameti yıldızlarda bulamayız ve onları bencil olmakla suçlarız. Ama ne? Hiçbir düşüncesiz yıldızın kendini aydınlatmamasını mı tercih ederiz –günlerimizin en korkunç kasvet içinde bizden kaçmasını? Güzellik de bir tür hayırseverlik değil mi? Ve yıldızlar en güzel kor taneleri değil mi? Yıldızlar, en nihayetinde, altında günlerimizden feragat ettiğimiz, titrek, ışıl ışıl ve beyaz-altın sarısı alevlerden bir gök kubbe bahşetmiyor mu bize?

Merdivenler

Çok uzun zaman önce, bir pencereden en uzun ağaçların tepelerini görmüştüm. Buradaki ufak sekizgen pencereler göz hizasının bir metre yükseğine yerleştirilmiş, dolayısıyla kuşlara ve kar yağışına bakabiliyorsunuz ama aşağıdaki çimene, buz tabakalarına ya da şenlik ateşlerine bakamıyorsunuz. Fakat günlerdir bir kuş göremedim; dışarısı sadece mavi. Yıldızlar benim şenlik ateşim; mavi benim yarı saydam toprağım.

Pencerelerin dışındaki rüzgârın kanıtını görmek ne güzel olurdu –bir toz hortumu ya da rüzgârda uçuşan kavak tüyleri. Yıldızlar rüzgâra fazla dayanıklı. Rüzgâra ve yerçekimine tabi olmayı özlemesem de, enfes tezahürlerini özledim. Bazen bir şelale görmek için Alis gibi düşeceğimi hayal ediyorum; geriye doğru dalar ve tüm o merdivenlerden aşağı inerdim fakat benim yükselişim, bir düşüşün çaresiz mahiyetini taşıyor: Ben yükselen Alis'im.

Yerçekimi bu yükseklikte karşı konulmazlığının çoğunu kaybetmeye başladı. Yüksekten korkan insanlar, *yeteri kadar* yükseğe tırmandıklarında artık düşme tehlikesinin olmadığı bir noktaya ulaşabileceklerini akıllarına getirebilirler. Eğer şimdi bir kuğu dalışı yapmayı deneseydim, bunun ekstrem bir tarafı olmazdı –sallanan bir yay yaparak yavaşça iki adım aşağıya,

ellerimin üzerine inerdim Bu, üzerinde yaşayanları yerde tutmak için ucu ucuna yetecek –ama ancak istiyorlarsa– bir kütleye sahip olan çok küçük bir gezegende yaşamaya benziyor. Çok küçük gezegenler nazik bir şekilde karşı konulabilir yerlerdir.

Bu gezegen ne karşı konulabilir ne de nazik. Aslında merdivenleri çıkmaya başlamadan önce bütün hayatım boyunca beni yamyassı olarak üzerinde tuttu. Kütleli bir gezegene yapışık, solgun, zayıf bir su otuydum.

Dolayısıyla evimizin arkasındaki ormanda üzerinde "YUKARI" yazan küçük altın tabelalı kuleyi keşfedince, "İşte bu benim için," dedim. Kulenin içindeki merdivenler koyu kırmızı, kalın bir halıyla kaplı ve duvarlarda açık fildişi renginde zambak desenlerle bezenmiş altın rengi duvar kâğıdı var. Tırabzanlar koyu renk ve duvarlardaki kandillerin ışığında parıldıyor. İçerisi dinginlik ve küf kokuyor; birkaç saatte bir ayakları aslan pençesi şeklinde oyulmuş, azametli bir sandalyenin olduğu bir düzlüğe geliyorum. İlk başta her yedi sekiz adımda bir duruyordum; şimdi bu sandalyeler için hemen hemen hiç durmuyorum.

Çok yakında yukarıdaki bir pencereye doğru süzülebilecek; aşağıdaki mum gibi beyaz bulutları olan mum gibi mavi yerküreye bakabilecek; daha sonra yolun geri kalan ve zahmet gerektirmeyen kısmı boyunca yükselip merdivenin tepesine çıkabileceğim. Ayağımın altında ezilen çimenin tazeliğini özleyeceğim; yaban arılarının sokmasını özleyeceğim; bir o yana bir bu yana salınan, duraklayan, havaya zıplayıp uzaklara uçmadan önce etrafa bakınan soluk yeşil peygamberdevesini görmeyi özleyeceğim. Fakat kim... *kim*... her şeyi özlemez ki?

Uç Uç, Benim Küçük Bal Arım

Her gezegenin üstünde, bir uydunun yörüngede sonsuza dek dönebileceği bir yükseklik vardır. İnişli çıkışlı milyonlarca kilometre içinde, dar bir daimîlik geçidi bulunur. Bir uydu bu oluğa ulaşabilirse, asla tuğla duvar gibi yıkılmaz, ya da bir ruh hâli gibi uzaklaşıp gitmez; yerleşik hâle gelir; gezegenle tamamen aynı hızda dönerek, gezegeninin hep aynı mevzisinin üzerinde kalarak, çorak araziler, Brazavil ya da Büyük Kırmızı Leke gibi döner; böylece gezegen ne uydunun gerisine düşer, ne de onu yavaşlatır. Bu eş zamanlı yörüngeye kilitlenmemiş uydular, onları aşağı ya da yukarı yönlendiren bir etki altındadır.

Yasa bu konuda çok katıdır; hiçbir özel koşul yoktur ve bütün uydular görevine sadık olarak yasayı uygular. Ama yasanın iyi takipçilerinin en sonunda anladığı gibi, tam olarak sizin ve gezegeninizin kütlesince belirlenmiş bir rotada dönmezseniz, yasa sizi defeder ya da aşağı savurur. Güneş sistemimizde sadece tek bir uydu, gezegenine sonsuza dek bağlanarak eş zamanlı yörüngeye erişmiştir: Plüton'un uydusu Charon. Diğer 168 uydu erişememiştir.

Mars, isimlerinin anlamı "panik" ve "terör" olan iki küçük uyduya sahiptir. Phobos, bir tane hayli şiddetli ve birçok ortalama

şiddette darbe almış bir patatese benzer. Mars'ın etrafını son hızla sekiz saatte döner ki bu Mars'ın dönüşünden üç kat daha hızlıdır ve Mars'ın onu geriye doğru çekerek yavaşlattığı anlamına gelir. Yavaşlatma bir uydunun irtifa kaybetmesine neden olur; sonunda Phobos kendi gezegenine çarpacak, yahut yerçekimi tarafından çekilip dağılarak akabinde tozlu bir halkaya dönüşecektir. Mars'ın diğer uydusu Deimos yavaş ve daha dışarıda bir uydudur –dışarıda ve daha dışarıda bir uydu. Bir gün uzayın, köhne uzay gemileri ile tükenmiş küçük yıldızların içine sürüklendiği karanlığında tangır tungur gezen hurda bir uydu olacaktır.

Yani hızlı uydular yavaşlar, yavaş uydular hızlanır ve sadece zaman kesitleri sırasında gezegensel münasebetler daimî görünür. Bizim birçok kesitteki uydumuz –Ay– yavaş bir uydudur. O yüzden hızlanmakta, yukarı doğru düşmekte, bir tekerleğin yavaş yavaş çivisinden çıkması gibi her yıl 3,8 santimetre uzaklaşmaktadır. Hadi şimdi Ay üzerine düşüncelerimizi yansıtalım; çünkü Ay uzun zamandır bizim üzerimize yansıyor.

Yerküre, Ay ve Güneş arasındaki ilişkiye dair fikir sahibi olmak için iki arkadaş bulun; kendinin farkında olan ve kendine has bir havası olan arkadaş Yerküre, baskıcı arkadaş da Güneş olsun. Eğer belirli aralıklarla aydınlanmalar yaşıyorsanız, bazen gözden kayboluyorsanız ve iç yaşamınız yavaş yavaş tükenmişse, siz de Ay olun. Sonra geniş bir alan bulup Yerküre'den üç adım uzaklaşın ve Güneş'i 400 metre uzağa yollayın.

Işığınızın Yerküre'ye ne kadar sürede ulaştığına dair fikir sahibi olmak için, bir şarkıdan bir dize söyleyin, mesela "Uç uç, benim küçük bal arım". İşte bu, ay ışığının ne kadar sürede yol aldığını gösterir. Yerküre de yer ışığını temsilen size aynı dizeyi söyleyebilir. "Uç uç, benim küçük bal arım." Güneş ise,

güneş ışığı kadar kuvvetli bir şarkı söylesin; Güneş'e güneş ışığının Yerküre'ye gelmesi için geçen süre olan sekiz dakika uzunluğundaki "Ona sefalar verdim" şarkısını söyletin. Ayrıca Yerküre Güneş'e, Güneş Ay'a ve Ay Güneş'e temsilî uzunlukta şarkılar söyleyebilir.

Şarkı söylemeye devam edin, herkes dönsün ve en küçük olan iki arkadaş, kendilerinden bir büyük olan yuvarlaklığın yörüngesine yerleşsin. Şimdi siz, Ay, Yerküre'nin etrafında dönerken çevresini sanki bir değirmen atı ya da bir düşünceymiş gibi kusursuzca dolaşmayın. Siz bir düşünce değilsiniz; siz Yerküre'nin ağır mavi sularını bir aşağı bir yukarı kabartıyorsunuz! O hâlde Yerküre'nin çevresinde asimetrik olarak dönün, küçük bir yardımcı gezegen gibi; hem siz hem Yerküre barimerkez denilen ortak kütlenizin merkezinin etrafında bir yörüngede dönüyorsunuz. Tabii ki, Yerküre ve siz kütle olarak eşit olsaydınız, barimerkez ikinizin tam arasından geçerdi; Yerküre ve siz hayatlarınızı sosyal dengede kurardınız, bir atlıkarıncadaki horoz ve domuz gibi. Ne var ki, Yerküre kütlesel olarak Ay'ın seksen bir katı olduğundan, barimerkez de Yerküre'ye seksen bir kat daha yakın: Dolayısıyla merkezinde olmasa da, barimerkez Yerküre'nin *içinde*. Bu, Yerküre'nin kendi içinde bir noktanın etrafında döndüğü anlamına gelir. Yerküre, üzerine çullanan Ay'a yavaşça kafa sallayan bir kendini-döndürendir.

Peki, Yerküre kütlesel olarak Ay'ın seksen bir katı gibi gözükmüyor –aslında genişlik olarak sadece dört katı. Bu algısal zorluğu irdelemek için Ay ile ilgili sahnelememize ara verip felsefeye danışacağız. Şimdi filozoflar dizinimize başvurup, "hakikat ancak içe bakışla bilinebilir" diyen ve İçselcilik olarak bilinen felsefeyi seçelim. Yerküre'nin neden bu kadar merkezî, Ay'ın ise neden bu kadar dalkavukça davrandığını anlamak

için metreleri ölçmeyelim de içsel farklılıklara bakalım. Yerküre devasa değil, Ay da küçük değil, ama Yerküre'nin çekirdeği var, Ay'ın yok. Daha doğrusu eğer Ay'ın çekirdeği varsa, fark edilemez küçüklükte ve atıl, donmuş bir fare gibi.

Ay'ın ürkek bir çekirdeği olduğunu nasıl biliyoruz? Gerçekten Ay İçselcisi olmuş herhangi biri var mı? Şimdi burada bir felsefe yaratacak ve adını İmgesel Dışsalcılık koyacağız: Bu düşüncede, *dışa* bakarak *içi* hayal ederiz; çünkü insanın yüzü genellikle kalbini gammazlar ve boş bir yüzey, boş bir merkeze delalet edebilir (gerçi bu, timsah yumurtaları için geçerli değildir). Ay, soğuk yüzlüdür, Yerküre'nin yüzü ise tasasız bir parodidir –bir tarafta çığlık atan tavus kuşları, öbür tarafta sağanak yağmurlar ve her yerde bahar dalları olan bir cümbüş. Böyle bir gösteri ancak Yerküre'nin bir uydusu olmasının yanı sıra minik uçucu molekülleri de tutmasını sağlayan nikel yoğunluğunda bir çekirdeğe sahip olmasıyla mümkündür. Çünkü bu zıplayan, titreyen moleküller Yerküre'nin perileridir ve onları tutmak uyduları tutmaktan daha zordur. Periler diyarının çok sert bir çekirdeği var.

Terk edilmiş ve ıssız hissedenler adına, aklına hiçbir şey gelmeyenler adına, kireçli tozdan ışının kırılmadığı siyahlığa doğru gece gündüz bakanlar adına, şırıltılı su yollarını, kar hortumlarını, telaşlı yaban arısı yuvalarını, geriye doğru kayan yüzgeç ayaklıları, sert karnabaharları, yüzüz kaplumbağaları ve Rapture resiflerinde biriken kırmızı askerbalıklarını bahşeden pelüş mavi kafalı komşularını izleyenler adına: Her yerdeki faydasız insanlar adına, Ay'ın sonsuza dek eski püskü ve atık taş yığınlı bir regolit[12] olması mı buyurulmuş? Ay, Yerküre'ninki gibi bir dehayı hiçbir zaman meydana getiremez mi?

12 Regolit, katı kayayı örten, gevşek, heterojen, yüzeysel maddelerin oluşturduğu tabakadır. Toz, toprak, kırık kayalar gibi maddeler içerir ve Yerküre, Ay, Mars, bazı asteroitler ve Yerküre'nin ebatlarına yakın diğer gezegen ve uydularda bulunur [ed.n.].

Ya Güneş gibi molekül emanetçileri? Güneş rüzgârı, Güneş Sistemi'ne bir parçacıklar plazması saçar. Bunların bir kısmı Ay'ın üzerinde birikemez mi? Çünkü *bütün* atomlar uzaklaşamaz; mesela, ksenon ağır ve yavaştır. Parlak eflatun rengiyle, yanıcı olmayan hoş bir atmosfer yaratabilir ve yavaş da olsa, sesi mümkün hâle getirirdi; böylece herkesin sesi birkaç oktav alçalır ve deniz aygırlarınınkine benzerdi. Ayrıca ksenon anesteziktir, dolayısıyla orada oturanlar gamsız ve dişçiliğe uygun olurdu. Fakat elementleri getiren rüzgâr onları alıp götürür; Ay'daki atmosfer düşünebildiğimiz en seyrek boşluktan bile daha seyrektir.

Haleler kafaya iğne ve tokalarla takılamaz. Diken kuyruklu kuşlara, mor sırtlı güneş ışınlarına, gri karınlı kuyruklu yıldızlara, kadife alınlı öfani kuşlarına ve uzun kuyruklu sansarlara ev sahipliği yapan Marañón ormanları dışarıdan yönetilemez. İhtişam dışarıdan yönetilemez. İhtişam ancak fazlasıyla yoğun, kaçınılmaz bir şekilde çekici olan ateşli, erimiş, çılgın bir aygır gibi bir kalbin çarptığı bir bedenle yekvücut olacaktır, bu yüzden çerçevenin boyutunun pek bir önemi yoktur.

Tabii ki, kalbiniz *çok* ateşliyse, Güneş gibi çekici bir fırın olursunuz, ihtişamlı ama bir eğlence gemisi değil. Güneş'in ihtişamı şiddetli ve sabittir; onun bütün özellikleri alevli ve bütün sesleri patlamalıdır. Güneş mütemadiyen patlayan milyonlarca bomba gibi, öyle gürültülüdür ki, suya dalan kuşlar, yere düşen incirler veya matematikçilerin homurdanmaları gibi çok ince sesler duyulamaz. Güneşte bütün özel nitelikler, büyük gürültülü sarılık içinde yok olup gider.

Ay'da hiçbir şey hiçbir zaman ses çıkaramaz; bir harpsikordist, tuzla buz olan bir pancar yahnisi kâsesi, saatte yüz yirmi altı bin kilometre hızla yere çakılan ve yeri küçük bir yıldız parçası gibi parlayacak kadar ısıtan, çakıl büyüklüğünde gök

taşları bile ses çıkaramaz; üç yüz yirmi kilometrelik kraterler ve yeni dağ sıraları yaratarak, Ay'ı aralıksız bir şekilde titreterek ana karayı parçalayan devasa gök taşları bile –sağlam bir çekirdeği olmadığı için Ay çok sarsılabilirdir; bir kez titredi mi, titrer durur. Ama mutlak bir sessizlik içinde parçalanır, titrer ve parlar, çünkü ses kuşlar gibidir ve havasız yol alamaz.

Yüzüne bakarak, Ay'ın kalbinin küçük ve ölgün olduğu sonucunu çıkarmıştık; ama yüzünün nitelikleri yok denemez; en uyuşuk yüzün bile nitelikleri yok değildir. Ay'ın görünüşü, dereler, tepeler, kraterler, yarıklar, koyuluk ve açıklıklar nedeniyle örgülü ve darmadağınıktır. Gerçi, bazı gök taşı kaynaklı yara berenin dışında, çehresi üç milyar yıldır değişmemiştir; eskiden kalma bir gücün hatıralarını taşır. Bir zamanlar, Ay içten içe doluyor, kendi eriyişinin kuvvetiyle volkanlar şeklinde dışarı pörtlüyor, derinlerindeki içsel değişimler nedeniyle dış yüzeyini çatlatıyordu. Şimdi çok çok uzun zamandan beri aynı donuk ifadeyi takınıyor, doldurulmuş bir antilop gibi. Ay, asla dolmayan bir göz, asla ötmeyen bir çaydanlıktır ve gezegenlerin en güzelini gölge gibi takip eder.

Yörüngeler kataloğunda birçok çeşit yörünge vardır. Biri, pencereden fırlatılmış bir hamur köftesinin yolunu tarif eden kesintili bir yörüngedir; hamur köftesinin yörüngesini zemin kesintiye uğratır. Açık yörünge olarak bilinen diğerinde, hareket eden bağımsız bir nesne başka bir kütleye doğru çekilir, onun etrafında kavis çizer ve bir daha dönmemek üzere uçup gider, bir dakika gibi. Bu sadece yerçekimsel bir karşılaşmadır ve yalnızca nesneyi yeniden yönlendirir. Başka bir yörünge çeşidinde ise, bir kaya parçası, gözü doymaz kara deliklerin ve Jüpiter gibi gazlı, devasa uydu yakalayıcılarının habersizce geçip gittiği yüzyılların ardından, motor kalpli küçük bir kürenin yakınına geliverir; bu kürenin etkisini hissedip, daha

yakınına çekilip, etrafında bir tur atacak kadar yanaşır, sonra bir tur daha, bir tur daha ve ondan sonra hiçbir zaman, milyarca yıl durmaz. Bir zamanlar kendi başınayken, şimdi terk edilmiş hâlde bulunmuş bir bebektir. Birinin başkasının etrafına bu şekilde sarılması kapalı yörünge olarak adlandırılır.

Aslında Ay'ın başlangıcı bir sırdır: Belki Yerküre'den bir parça koptu ve yörüngeye girdi; belki Ay korkunç bir çarpışma ile oluştu; ya da belki aslında kendi ilerlediği yoldan sapmış, akıntıya kapılmış bir avareydi. Nasıl olduysa Ay başladı ve işte şu şekilde bitecek: Bir milyar yıl içinde Yerküre onu yüzde 15 daha küçük gözükeceği kadar uzağa itmiş olacak; üç milyar yıl içinde daha da küçük gözükecek; beş milyar yıl içinde, Güneş bir kırmızı dev olacak ve çocuklarını yutacak. Yerküre'nin Ay'la olan bağı, sona erecek kadar uzun sürmeyecek.

Evrenin –bu çılgın tekerlek ustasının– düzeni, bir tekerlek üzerinde yaşamamızı tayin etmiştir; üyeler birer tekerlek, ışık saçan cisimler tekerlek, tekerlek gibi geçen günlerle yıllar ve gece gündüz etrafımızda tekerlek gibi dönen gölgeler; sanki her şey döne döne doğruyu bulacakmış gibi. Eğer hâlâ Ay rolünü üstlendiğiniz yumuşak çimenli arazideyseniz, bir an için, arkanızdaki ayak izlerine bakmalısınız. Güneş olduğu yerde döner, o yüzden onun yolu sadece bir noktadır ve Yerküre Güneş'in etrafında uzun bir elips oluşturur; ama sizin yolunuz dolambaçlı bir zikzaktır, çünkü dönen bir gezegenin etrafında dönüyorsunuz. Sizin eğriniz, deniz ördeklerinin eğrisi gibi. Küçük alacalı deniz ördekleri, denizminarelerini ve mavi midyeleri kayalarından çıkarmak için soğuk gri-yeşil sulara dalıp, sert kış dalgalarının yüzeyine geri dönerek, salınan deniz dalgalarının üzerinde yüzer, denizin kendisi ise süzülen Ay'ın büyüsü altında aşağı yukarı kabarıp durur.

Parılda Pırıl Pırıl

...evrensel doğanın bir parçası olduğumuzu ve onun düzenine uyduğumuzu hatırlayarak.
—BARUCH SPİNOZA

Bir süre, Spinoza'nın kızıştırıcı fikirleri yüzünden, onun yanına ancak üç arşınlık mesafeye kadar yaklaşılabilirdi; ona yaklaşmak bir yangına yaklaşmaya benziyordu. Kuru meyve ticaretini bırakmak zorunda kalmış ve daha münferit bir iş bulmuştu. Spinoza 1677'de, kırk dört yaşındayken, teleskop lenslerini taşlama işinden kaynaklanan camsı tozu soluduğu için şiddetlenen bir akciğer hastalığı sonucu hayatını kaybetti. Aynı yıl, Britanyalı Edmond Halley, Eta Carinae'yi ilk kez fark etti. Görünüşte –ne çok parlak, ne çok sönük– dört kadir[13] parlaklıkta sıradan bir yıldızdı. Dördüncü kadir, beşinci kadrin 2,5 katıdır, beşinci kadir de altıncı kadrin 2,5 katıdır ve böylece devam eder: Yedinci kadir, teleskopsuz gözle görülmek için çok sönüktür.

Yıldızları çalışan birçok öğrenci, araştırmalarına Güneş'le başlar, hani şu pencerenizin dışındaki, her sabah sizi uykunuzdan çekip çıkaran ve bütün saksı çiçeklerinizin yamuk büyümesine neden olan muteber sarı yıldız. Ama ben bu yıldız yerine, değişken olduğu ve önümüzdeki milyon yıl içinde sönebileceği için Eta Carinae'den başlamayı öneriyorum.

13 Kadir, bir yıldızın parlaklığını ifade eden gök bilim terimidir (ç.n.).

Eta Carinae 1730'da iki kadirlik parlaklık yayıyordu, sonra bu parlaklığı dört kadre düştü (1780), daha sonra ikiye yükseldi (1801), sonra gene dörde düştü (1811), sonra *bire* çıktı (1827), sonra ikiye düştü, daha sonra *sıfıra* çıktı ve sonra *daha da* parladı ta ki 1843 Nisan'ında *eksi bir* kadirde parlayana kadar. 1843'te gökyüzünde Sirius (ve Güneş) dışındaki bütün yıldızlardan daha fazla parladı. Diğer yıldızlar pırıl pırıl parıldar; her pırıltı bir diğerinin aynısıdır. Ama şarkınızdaki küçük yıldız Eta Carinae ise, şarkınızı şöyle söylemelisiniz[14]:

"Parılda parılda PARILDA *Parılda* parılda
parılda. PARILDA küçük yıldız",

Çünkü şarkınızın dinamiği, söz konusu nesnenin kadrine kusursuzca uygun olmalı; değişken doğalı bir parıldayana dair değişken bir şarkı söylemeli.

Eğer dersimize gündelik bir yıldızla, mesela Güneş'le başlamış olsaydık, hikâye şu şekilde ilerlerdi: Beş milyar yıl önce bir gaz ve toz öbeği, yerçekimi muazzam bir boyuta ulaşana kadar, gittikçe daha fazla gazı ve tozu kendine çekti. Gaz ve toz öyle basınçlı bir hâle geldi ki atomlar ergimeye, ışık ve ısı yaymaya başlayarak bu cisme yıldız sıfatı verilmesine sebep oldu. Yıldız on milyar yıl parlar, sonradan kırmızı bir dev veya beyaz bir cüceye dönüşür. Gelgelelim, siz yıldızın on milyar yıldır parladığı kısmın ortasında doğduğunuz için, yıldızın bozulmaz olduğunu zannedersiniz. Siz bir güvesiniz, yıldız da siz. Fakat bütün kargaşası, çarpıntıları, patlamaları ve göz alıcı dalgalanmalarıyla Eta Carinae, böyle faraziyelere müsaade etmez; siz bir güvesiniz, yıldız ise Yaratıcı Don Kişot Beyefendi'dir.

14 Yazar, "Twinkle, twinkle, little star," dizesiyle başlayan çok bilinen bir İngiliz ninnisine atıf yapmıştır. Türkçe'de bu ninni aynı melodiyle "Daha dün annemizin kollarında yaşarken" sözleriyle söylenmektedir (ç.n.).

Eta Carinae bizim Güneşimiz olsaydı, Merkür, Venüs, Yerküre ve Yerküre'nin eşsiz kardan adamlarını girdabına çekerdi; zira Eta Carinae Güneş'ten yüz kez daha büyük ve dört milyon kez daha parlaktır. Daha küçük, kanaatkâr yıldızlar zamanla çok eski, dayanıklı ufaklıklara dönüşürken, devasa haylazlar yaklaşık bir milyar yıl içinde kendini yakarak tüketir, süpernova hâlinde patlar, sonra sönüp gider. Işıkları kapatın, parti bitti.

Eta Carinae 1843'te bir süpernova gibi parladıktan sonra, bir süpernova gibi sönüp gitti ve 1900–41 yılları arasında sekizinci kadre kadar düştü. Herkes ya yerde uyuyakalmış ya da eve gitmiş gibi görünüyordu. Ama sonra parti yeniden başladı ve şu anda Eta Carinae dördüncü kadirde parlıyor –daha doğrusu, M.Ö. elli beşinci yüzyılda, çünkü yıldız yedi bin beş yüz ışık yılı uzakta. Bir galakside yaşamak, sokağın aşağısındaki evin dört bin yıl önce yandığı ama sizin bunu üç bin yıl daha öğrenemeyeceğiniz bir mahallede yaşamaya benzer.

Gerçek bir süpernova, ardından gelen durgunluk ile saptanabilir. Gerçek bir süpernova olma sürecinden geçen bir yıldız yüz yıl yeniden canlanmaz; atomlarına ayrılmış, toza dönüşmüştür. Eta Carinae *süpernova kılığında bir dolandırıcıdır*. Dolandırıcıların sizi kandırmak için fırsat kolladığını söylerler, ama birçok dolandırıcı büyük ihtimalle hareketlerinin coşturduğu ve hüsrana uğrattığı beklentilerin farkında değildir. Asla bacalardan inmeyen, hediyeler bırakmayan ve kurabiyeler yemeyen Noel Baba kılıklı dolandırıcılar, muhtemelen sadece havada kızakla gezmekten hoşlanıyor, her ne kadar Ren geyiklerini ciddiyetsizce kullanmak doğru olmasa da

1995'te Hubble teleskopu, kendi sonunu atlatmaya ve kendine rağmen hayatta kalmaya çalışıra benzeyen çılgın araştırma konumuzun bir fotoğrafını çekti: Kıpkırmızı bir yıldız tozu

ışıltısı, her biri bizim güneş sistemimizden daha büyük, ışığı yansıtarak patlayan iki mavi-beyaz lop ile onları ayıran mavi-mor lazerlerden oluşan ince bir diski çevrelemektedir; yarı saydam eflatun bir tutuyla sarılmış, uç uca iki karnabahar. Bu muhteşem şeklin, Eta Carinae ve ikinci bir yıldızın krizleri ile bu yıldızlara ait rüzgârların sarsıcı çarpışması sonucu oluştuğu düşünülüyor. Rüzgâr-rüzgâra çarpışma, hapşırık-hapşırığa çarpışmaya benzer ama daha şiddetlidir. Akkor karnabahar balerini, toz ve keskin ışıktan oluşur; iki malzemeden birini kaldırdınız mı artık lazer bir tutu içinde hafifçe raks eden semavi bir sebzeniz olmaz. Toz, ışığın en iyi ortamıdır ve ışık, cüce Roborovski hamsterları ile birlikte tozun en hararetli kiracısıdır.

Uzaydaki tozun, Yerküre'deki tozdan farklı olarak, biz onu görene kadar çok iyi aydınlatılmış olması lazımdır. Yerküre'nin tozu en loş ışıklandırmada bile kendini gösterir. Yerküre'deki toz, yeşili daha az yeşil ve camı daha az camsı yapar, yani şeyleri özlerinden eder. Tozla kaplanmış bir melek, bir yumru gibi gözükür.

Tozun bulutlara yağmur yağdırmak için gerekli malzemeyi sağladığı doğrudur: Yağmur damlaları ancak bir şeyin çevresinde oluşabilir; bir zerre bir şeye ihtiyaç duyarlar. Fakat daha fazla toz daha fazla yağmur değil, daha küçük yağmur damlaları anlamına gelir. Çok tozlu yağmur bulutları, yalnızca ince yağmur damlaları bahşeder ve suyla dolu bir şekilde sürüklenmeye devam eder. Daha fazla toz daha az yağmur anlamına gelir ve daha az yağmur daha fazla toz. Toz her gün daha da tozar. Fazla toz kuşları kaçırır; bir kuş arkada kalırsa, yuvasını dikenli telden yapmak zorunda kalacaktır. Fazla toz, tavşandan tahrip olmuş çiftlikler ve belasını bulmuş domatesler anlamına gelir. Toz fırtınasındaki parçacıklar birbirine

sürtündüğünde, uyuyan nemli domatesleri öldürmeye ve karartmaya yetecek miktarda statik elektrik açığa çıkar. Fazla toz, nemli akciğerlere de aynı şeyi yapar; nefesi keser.

Tozun daha az insafsız olduğu, süpürge ve bezlere boyun eğdiği daha yağmurlu bölgelerde bile, genellikle ondan tiksinilir, çünkü toz düzenli değildir ve bu sebeple estetikten mahrum olduğu düşünülür. Bizim ışığımız, belli belirsiz, seyrek ve yayılan şeylere karşı nazik değildir. Bizim yumuşak, rahat ışığımız, süslü kıvrımları ve üst üste binmiş fırfırları olan düğün pastaları gibi dikkatle düzenlenmiş ve biçim kaygısıyla şekillendirilmiş şeyleri güzel gösterir.

Tozun akkor bir şeye dönüşmesi için, ölümcül yıldız fırtınaları meydana gelmelidir. Eğer böyle bir yıldıza, bu derin ve tehlikeli ışığa yeteri kadar yakın olsaydık, şu an isteksiz ve eksiltici olan tozumuz ışık saçıyor olurdu; biz de bu görüntüden mest olurduk –yaldızlarla damarlanmış zümrüt yeşili şeritler, koyu kırmızı ışıltılarla dolu elmas yağmurları, açık mavi, mor ve buz yeşili astral gösteriler, parça parça yanıp sönen ışık limanı, nasıl olabilecekse o hâlde toz, tozun saf özü.

Vahşi Kim Bilir Ne

Birkaç yüzyıl önce, yıldızlar zamanla daha çok bağdaşan şekillerde yeniden gruplanıyordu. Yıldızlar hâlen her gece kuğu, keçi ve ayı görüntüleri sergiliyorken, Yerküre sanayileşmiş, mekanikleşmiş ve elektriklenmişti. Dünyanın insanları, yıldızlara temalarını güncellemelerini, ileri düzeyde baskı dükkânları ve elektrik jenaratörler tasarlamalarını tavsiye etti. Yumuşakbaşlı yıldızlar bu tavsiyeye uydu ve gökyüzü istenen standardı yakaladı; yıldızlar sofistike ve dünyeviydi; ama daha sonra dükkânlar dükkânların yerini aldı, makineler makinelere üstün geldi ve küflü antikalarla bezeli gökyüzü geride kaldı.

Ondan sonra yıldızların isimleri kaldırıldı; onlara isim yerine numara verildi. Pergel ve iletkiler resmetmeleri için ikna edilmiş ve neredeyse bir ızgaraya yerleştirilecek kadar sıkı bir düzene sokulmuşlardı ki tüm bunlardan usanıp eski temalarına geri döndüler: köpekler, ejderhalar, sığırtmaçlar, ayılar. Dikkat et, dünyevi trend –bir kimse size bir yere kadar güvenebilir, ama ona çok fazla baskı yaparsanız, onun üzerinde şimdiye kadar sahip olduğunuz tüm gücü kaybedersiniz, o da birden alevlenerek bir ayıya dönüşür.

Gökyüzündeki ayı bazen bir kepçe, bir karides, ya da hükümetle karıştırılırken yerdeki ayı için bu nadiren söz konusudur.

Gökyüzündeki ayıyla yerdeki ayı arasında birkaç farklılık vardır –bir kere yerdeki ayılar gececi değildir; ne uzun kuyrukları vardır, ne de yılda bir kere onları pişiren ve yiyen acıkmış baştankaralar[15] tarafından sinsice izlenirler. (Baştankaralar iyi aşçılardır ama genellikle tencereleri yoktur.)

Büyük, yıldızlı ayı, düztaban patileri üzerinde etrafta dolaşan hemen hemen bir sonbahar yavrusunun boyutunda olan küçük bir yıldızlı ayı tarafından takip edilmektedir. Geç sonbahar, Yerküre ayıları ile onların çocuklarının taze elma ve balının tükendiği, yığınla fermante olmuş elmayla karşılaşıp onları silip süpürebilecekleri ve yollarının ayırdını kaybedebilecekleri zamandır. Yerdeki ayılar, ayakları yerden en çok kesilebilen ayılardır.

Sonra gökyüzündeki ayılar gelir. Ayıdaki birçok yıldız ayıyı terk ediyor: Bu yıldızlar Büyükayı Hareketli Grubu'na[16] ait. Havada hepsi aynı tarafa doğru süzülen ve birbirlerine göre konumlarını mükemmelce koruyan kırmızı bir dizi böğürtlen görürseniz, onların aynı görünmez ve sürüklenen çit üzerinde büyüdüğünü zannedebilirsiniz. Bazen havuzda, ayaklarını suda rastgele oynatan insanlar arasında gizli bir senkronize yüzme takımı vardır; bu takımdakiler şarkı söyleyip gülümseyerek bacaklarını sergilemez ama hepsi aynı tarafa doğru yönelir ve aynı kütleye sahip olmasalar bile içsel bir benzerlik taşırlar. Havuzda hareket ettiklerinde, bazen çeşitli toplumsal kümelerin parçası gibi gözükürler, ama dikkatle bakarsanız birbirlerine bağlı olduklarını ve ortak bir yönelimi paylaştıklarını fark edebilirsiniz, belki de kaydırağa doğru bir yönelim.

15 Yazar daha çok Kanada'da yaşayan Mikmak Kızılderilileri'nin Büyükayı takımyıldızına dair bir hikâyesine gönderme yapıyor. Hikâyeye göre yıldızların oluşturduğu cezve şeklinin haznesi, yedi avcı tarafından takip edilen ayıyı temsil ediyor. Avcılardan en yakın olan üçüne kuş isimleri verilmiş; biri de Baştankara. Baştankara ayıyı pişirecekleri tencereyi de taşıyarak geliyor [ed.n.].

16 Büyükayı takımyıldızı (ç.n.).

İşte Büyükayı Hareketli Grubu buna benzer. Görünüşte ayının, züräfanın, sakanın, tavşanın ve hasat perisinin üyeleri olan bu yıldızlar gizlice Büyükayı Hareketli Grubu'na bağlıdır. Kardeş böğürtlenler gibi, Büyükayı Hareketli Grubu'nun yıldızları aşırı derecede yüksek oranda itriyum seviyesiyle kimyasal olarak türdeştir ve aynı buluttan gelmiştir. Sagittarius'a doğru yavaşça sürüklenmektedirler; sürüklendikçe ayıdan, züräfadan, hasat perisinden, Kraliçe Berenice'in saçlarından, Apollo'nun kadehinden, bir yılanın kıvrımlarındaki adamdan ve yılanın kendisinden eser kalmayacaktır. Bunun gibi birçok kimliğin daha derin bir bağlılığa dâhil olan bileşenlerin geçici gruplaşmaları olduğu zaman içinde görülür. Kadehime güle güle, ayıma güle güle; kimlik, yerini daha derin bir kimliğe bırakmalı. Züräfama güle güle, kızıma güle güle; yerel birliktelik gök kubbe boyunca seyahat edenlerin birlikteliğine dönüşür.

Yıldızlar, düşünceler gibidir, kaçınılmaz değildir. Yayılmış düzensizlik içinde bir şey kaynaşabilir de kaynaşmayabilir de ve uzayda süzülen zerreler birbirlerini çok kaçınılabilir bulur. Mikroskobik bir hayvancığın yerçekimi alanından kaçmanın nasıl da kolay olduğunu düşünün. Birleşme gerçekleştiğinde, buna genellikle bir dış güç neden olmuştur: Bir yoğunluk dalgası, yakınlardaki bir süpernova ve çarpışan iki galaksi, zerrelerin dönmesine, birikmesine, çöken gruplar oluşturacak biçimde yoğunlaşmasına neden olur; bir zamanlar yabancı olan, haydan gelip huya giden bu zerreler şimdi aynı girdaplı, kızgın ateşli, yüksek basınçlı projenin içine çekilirler –sadece sıkıştırılmaz, ayrıca birbirlerinin *içine doğru* bastırılırlar, evvelden birbirini iten protonları eriyerek birleşir, dört hidrojen bir helyumu oluşturur. Bu şiddetli birleşmelerden, evrendeki en az şiddetli, en duyarsız şeyler doğar –her saniyede trilyonlarcası vücudunuza akın eden nötrinolar. Onların bir kademe daha

duyarlısı vücutlara, tarantulalara, altın ve gümüşe, heyelanlara, toz yumaklarına, kınamaya, söylentiye, geçip giden peynir arabasına karşı duyarsızdır, ama nötrinolar bütün bunlara ve *papatyalara* karşı duyarsızdır.

Nükleer füzyonun nötrinolar haricindeki diğer yan ürünü ışıktır. Bütün bedenler ışık saçar ama bütün ışımalar görünür değildir: Yıldızlar görünür ışık saçar; gezegenler, eşekler ve kanepeler kızılötesi dalgalar yayar. (Eğer kanepeniz görünür ışık yayıyorsa DERHÂL KALKIN!) Uzayda yoğunlaşan bazı birliktelikler, görünür ışık yayabilecek büyüklüğe hiç ulaşmaz; sadece yoğunlaşırlar. Bir yıldız kendinden yeterince biriktirene kadar parlamaz; ama bir kez biriktirdi mi de parlamaktan kendini alamaz; bir kez parlamaya başlayınca da kendini yanıp tükenmekten ve yıldız rüzgârlarına kapılıp uçmaktan kurtaramaz. Bazı yıldızlar öyle rüzgârlıdır ki her yüz bin yılda bir, bir Güneş miktarında kütle kaybederler –bu hesapla, eğer 45 kiloysanız, iki yoktoyılda[17] kendinizi tamamen kaybedersiniz.

Ayının arkasındaki kırmızı dev Dubhe, Büyükayı Hareketli Grubu'nun üyesi değildir. Hatta ters istikamette sürüklenmektedir. Ama Dubhe evrende yalnız değildir: Kendisine eşlik eden Dubhe B yıldızı vardır. Eğer adınız Ruby'se ve size eşlik eden bir yıldıza sahip olmak isterseniz, adı Ruby B olan birini bulun, onu bir kayışa bağlayın ve daireler çizerek sallayın. İlk başta bütün işi kendiniz yapıyor gibi hissedeceksiniz, fakat bir süre sonra Ruby B size karşılık vermeye başlayacak ve siz Rubyler karşılıklı sallanan bir sansasyon olacaksınız.

Evet, bir araya gelmek ve Hayır, birbirinden uzağa uçmaksa, Evet artı Hayır, bir daireye eşittir. Birbiri etrafında dönen iki yıldız Evet ve Hayır'ın, yerçekiminin ve eylemsizliğin

17 Yazar saniyenin katrilyonda biri kadar olan süre anlamındaki "yoktosaniye'ye gönderme yaparak yoktoyıl kelimesini kullanmıştır (ç.n.).

güçlerini aynı oranda hisseder. Eğer Evet güçlü gelseydi, çarpışırlardı; Hayır güçlü gelseydi vahşi kim bilir neye doğru kopup giderlerdi. Karşıtlıkların bir arada olması bir motordur, bir hareket makinesidir.

47 Ursae Majoris'in –ayının arka pençelerinin arasındaki bir yıldız– çevresinde dönen üç ikircikli gezegen tespit edildi. Evpatorya Radar Üssü'nden oraya da üç mesaj gönderildi. Mesajlardan biri, önünde el sallayarak çalınan bir müzik aleti olan tereminle icra edilmiş, gençlerin hazırladığı bir müzik programıdır. Uzaylılar için İlk Teremin Konseri "Egress Alone I to the Ride"la başlar ve "Kalinka Malinka'yla biter. Elbette müzik hedef kitle tarafından her zaman anlaşılamaz –dinleyicinin, bunun gibi ansızın ortaya çıkan bir müziği beğenmesinin icap edip etmediğini anlaması zordur. Uzaylılar, Uzaylılar için Konser'i dikkate almayabilirler; o zaman bu boşuna yapılmış, uzay besteleri nafile gönderilmiş gibi gözükür: Parçalarına ayrılmadan önce uzun bir yol katetmesi gereken Kimsecikler için İlk Teremin Konseri.

Fakat bir şeyin, parçalarına ayrılana dek dikkate alınma ihtimali her zaman vardır. Uzaylılar teremin konserini küçümsese bile, belki daha uzakta, Güneş Sistemi'nin dışında bir baklagil gezegeninde, iki dönüm çamurlu arazi ve bir kayıp domuz sahibi bir fasulye çiftçisi bir gece geç vakit domuzunu "Dewey, geri gel Dewey!" diye çağırarak aramak için dışarıda olacak, "Kalinka Malika"nın ezgileri ona ulaşacak ve afallamış bir şekilde yukarıya, vahşi kim bilir neye doğru, bu esrarlı hazzın geldiği yere bakacak. Şarkı, onu duyanındır.

Yıldızlar, gezegenimsi bulutsular ve uzak galaksilerden oluşan Aydınlık Ayı, kara delikler, toz ve gazdan, gezegenlerden, uydulardan ve cücelerden oluşan bir Karanlık Ayı'yı bünyesinde bulundurmaktadır. Kara cüceler tohuma kaçmış

yıldızlardır: Bütün hidrojenleri ve helyumları harcanıp bütün elektronları atomlarından koparıldığı için soğuk, tükenmiş ve görünmezdirler. Gene de şu anda kara cüceler ışıkları gittiği için değil, etrafta hiç kara cüce olmadığı için görünmezdir. Şu anda kara cücelerin var olması için, evrenden daha yaşlı öncüllerinin olmuş olması gerekirdi. Ne kadar geniş bir han olsa da belki de evren, kendinden yaşlı olanları, diğer konukları telaşlandırmasınlar diye kabul etmez. Kara elflerin öncüllerinin olmamasını saymazsak, kara cüceler kara elfler kadar farazidir.

Kahverengi cüceler de kara cüceler gibi sönük ve soğuk olmalarına rağmen, bu durumun nedeni tükenmiş olmaları değildir –ancak bir zamanlar tüketecek bir şeyin vardıysa tükenebilirsin. Kahverengi cüceler her zaman kahverengi cücelerdi; sönük olarak yola çıkar ve daha da sönükleşirler; hiçbir zaman şeftalisi olmamış şeftali çekirdekleri gibidirler. Ama bitmiş yıldızlar bile gezegene sahip olabilirler, yaşanabilirliği şüpheli olsa bile. Bir kahverengi cücenin uydularına sunabileceği şey istikrardır –sıcak genç yıldızlar yerçekimlerini saçıp savurarak, takipçilerini kızartarak patlayacakken, kahverengi cüceler sonsuza kadar istikrarlı ve çekicidir. Ama bütün bunlara rağmen, kahverengi cüceler hiçbir zaman çok sevilmemiştir; ev sahibi yıldız çok sevilmek için öncelikle aşk merdivenlerine yerin altından çıkmaları için yeterli güveni vermelidir. Onların gezegenlerindeki aşk merdivenleri hiçbir zaman yerin altından çıkmaz; sincapların altında oynayacağı aşk merdivenleri ve birlikte oynayacağı sincaplar yoktur.

Eğer algılamadan görmek varsa, o zaman görmeden algılamak da vardır. Eğer Ruby B görünmez olsaydı, sizin anormal sallanışınızdan onun varlığını çıkarsayabilirdik. Kahverengi cüceler, süper-Jüpiterler ve kara delikler görülemiyor olsa da varlıkları, görünür komşularında yarattıkları anomalilerden

çıkarılabilir. Aslında birçok uyumsuz davranış görünmez refakatçilerden kaynaklanır, fakat zımni varoluş mutlak bir varoluş değildir. Ayağı takılan herkes görünmez bir bandikut faresine takılmamıştır. Güneşimiz, gezegenimizin periyodik felaketlerine neden olan Hasım adlı kahverengi cüce bir refakatçiye sahip olmayabilir.

Birçok normal davranışın da görünmez olan şeylerden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır, mesela galaksilerin yıldızlarını sapan taşları gibi fırlatmaması. Bir galaksiyi bir arada tutmaya yetecek kadar madde yok gibi gözüküyor; çok hızlı dönüyorlar –dıştaki yıldızlar çeşitli yönlere fırlayabilir, kayış kopsa siz ve Ruby B'ye olacağı gibi. Galaksilerin döndükleri hızda dönüp hâlen yerçekimi açısından sahip oldukları istikrara sahip olabilmeleri için, bizim gördüğümüzden daha fazla maddeyi bünyelerinde barındırmaları gerekir –yaklaşık olarak yüzde 80 fazlasına. Galaksilerin ceplerinde birkaç numara vardır.

Bu daha küçük ölçeklerde de doğru mudur? Görünür bir parça dışında herkes büyük ölçüde görünmez midir –sihirli mantarların sihirli kısmı ve ötücü kuşların ötüşü gibi? Belki birinin görünürlüğü ve görünmezliği arasındaki denge, kandaki tuz ve su arasındaki, bozulduğunda hassas ve kritik olduğu açığa çıkan dengeye benzer: Görünmezlik eksikliği çeken insanlar buruşmaya müsait kâğıt bebekler gibidir. Diğer insanlar ise tersi bir soruna sahiptir: Ne bir bisikleti monte ederken, ne mercimek çorbası yaparken, ne mum ışığında yeşil yünden bir kazak örerken görülürler, ne de sabah ikinci kat pencerenizden aşağıya bakarken onları karda katır kutur yürürken görebilirsiniz.

Baştankara'nın biraz doğusundaki Fırıldak Galaksisi, yaklaşık olarak yirmi iki milyon ışık yılı uzaktadır, bu yüzden onu yirmi iki milyon yıl önceki hâliyle görürüz: Safir yıldızların

kuyruğuna köpüklü çizgilerin takıldığı, sarımsı-pembe, hışırtılı, lambamsı bir şampanya gölü. Uzay şampanyası serttir –Fırıldak şampanyası bir trilyon yıldızı parlatmaya yetecek kadar serttir. Şu anda Fırıldak Galaksisi'nde olup Nebraska'ya dönüp bakabilseydik, bu da seyirlik bir manzara olurdu –yirmi iki milyon yıl önceki at yaşamı, ceviz ağacı yaşamı ve ördek yaşamı– her ayağında üç parmağı olan ufak ve acemi atlar, kendi kafasına göre takılan ceviz ağaçları, otlara su sıçratarak ve bir ayı köpeği tarafından hiçbir şekilde pusuya düşürülmemeyi dileyerek gölete dalan ördekler.

Fırıldak Galaksisi'ne Coşku hâkim gibi gözüküyor. Aslında oradaki birçok yere tek başına bir ruh hâkimmiş gibi gözüküyor, diğerleri tutunacak bir yer bile bulamıyor –mesela Özgüven tarafından yönetimine el konulan kuyruklu yıldızlara bakın, ya da Sabır'ın yönetimi altında gevşeyen intergalaktik uzamlara. Aslında Merkür bile pek değişken değildir. Ama Yerküre'de, Sevinç, Suç ve Kasvet bir toprağı paylaşıyor. Elbette hiçbiri özündeki açgözlü doğayı değiştirmedi; ruhların ne kadar acımasız olabileceğini hâlen görebiliyoruz, Neşe'nin bir köpeğe sahip olduğunda hayvanın inlemesine ve kuyruğunun kırılmasına aldırmadan kuyruğunu bir duvara tekrar tekrar çarpması gibi. Bir günde birçok kez, bir ruh hâli kafada canavarca bir hâkimiyet kurar; ama o bizi öldürmeden yerini başkası alır ve bu şekilde dizginleri devreden hiçbir hükümdar mutlak olarak adlandırılmaz.

Belki on üç milyar yıllık tecrübeden sonra, despotlar bile despotizmin duyarlı olan herkesi yok ettiğini, istedikleri asıl şeyin topraktan çok, duyarlı toprak olduğunu, çok fazla elektriğin onu taşıyan kabloyu yaktığını, buz, toz ya da ateşin çoraklığında Korku ya da Havailiğin yeşermesi için bir altyapı olmadığını anlamaya başlar. Eğer siz Ketumluk olsaydınız,

ikamet etmek için sözde bir yıldızı mı, yoksa onu İçtenlik ile paylaşmak zorunda olsanız bile, bir kimsesizi mi tercih ederdiniz? Bu yüzden, onlar da olabildikleri kadar nazikçe bir arada ikamet ederek olabildiğince nazikçe kendilerini tutarlar. Yarı saydam yeşil kurtlar, hafif bir rüzgârda liflerin üzerinde kıvrılarak ağaç dallarından sarkar. Erkek karacalar, boynuzlarının kadifesini ovarak temizler. Güneş yağmurun içinden parladığında damlalar berrak altına döner.

Rahatsız

Teyzem Stella'nın rahat kuş tüyü yorganı Teksas'tan nihayet geldi ama yorgan yanık kokuyor ve içinden tüyler çıkıyordu. Arabanın kapısındaki küçük ampul onu yakarak üzerinde küçük bir delik açmıştı. Bantladım ama tüyler gene de kaçıyor, çünkü tüy uçmak ister. Yorganın tek istediği içinde küçük bir yanık deliği açılmasıyken Stella, elli üç yıl boyunca her sabah yorganı titizlikle katlayıp plastik fermuarlı kılıfına kaldırmıştı. Güle güle dikişler, diyor tüyler: Biz havada süzüleceğiz!

Stella teyzemin kabına sığmayan tüylerinin hepsini kaybettiğimde, antik gül rengi yorganı kumla dolduracağım ve deliği çift yara bandıyla kapatacağım. Temiz, güzel Jamaika kumu kullanacağım. Kum hiçbir zaman uçup gitmez, beni de elim boş bırakmaz. Kumun altında uyumak eğlenceli olacak.

Bir gece yara bantları sıyrıldığında kum, deliği bulacak ve dökülecek. Ellerime dökülen bir avuç dolusu kumla uyanacağım. Güle güle dikişler, güle güle eller, diye haykıracak kum: Ben döküleceğim!

"Zalim delik!" diye haykıracağım ben. "Dik kafalı yorgan, bütün tüylerimin kaçmasına izin veriyorsun, bütün kumumun kaçmasına izin veriyorsun! Sana nasıl güvenebilirim? Durmadan seninle mi ilgilenmek zorundayım, benim belalı yorganım,

durmadan yeni bir şeyle mi doldurmak zorundayım seni? Zaten hepsi de sonunda uçup gidiyor ya da dökülüyor. Kesinlik ve devamlılık olmadan yaşamak zorunda mıyım? Bundan sonra sana Rahatsız[18] diyeceğim!

Sinirle bakkala koşacağım ve bir sürü çikolatalı nane şekeri alıp yorganımı bir sürü nane şekeriyle dolduracağım. Azimle tamamını doldururken, "Eğer bir deliğin olursa, seni bir çikolatalı nane şekeri dispanserine dönüştereceğim. Sen içindekileri salıverince (her zaman yaptığın gibi), ben bir ödüle kavuşacağım," diyeceğim. Bu kendi yatağını yiyen koyunlardan ilham alan hin bir plan olacak. Ama yeteri kadar hin olmayacak: Çikolatalı nane şekerleri, çimenin aksine erir ve sıcacık uyuyan bir insanı yapışkanla kaplamaktan çekinmez.

Çikolatalı-nane-şekeri İnsan olarak uyanacağım, yolda maalesef kum ve tüyleri kendime çekerek kapıya doğru tökezleyeceğim. Çimenlikte dikileceğim, yıldızlara bakacağım ve "Yıldızlar! Yorganımla sorun yaşıyorum! Siz çok huzurlusunuz! Nasıl sizin gibi huzurlu olabilirim?" diye sızlanacağım. Yıldızlar bu soruyu milyon kere yanıtlamış oldukları için, anlayışıyla birbirlerine bakacaklar. Sonra da bana dönerek göz kırpacaklar, "İnsan, sen hiçbir zaman bir yıldız gibi olamazsın. Senin için her şey uçacak, dökülecek ve eriyecek. Senin için huzura en yakın şey kahkaha atmaktır." Bunu doğru bulacağım. Çimenlikte kahkaha atan herhangi bir kumlu, tüylü, çikolatalı-nane-şekeri insan olarak orada dikileceğim.

18 İngilizcede "yorgan" kelimesinin karşılığı "comforter'dır. Yazar, Türkçede "rahatsız, huzursuz edici" karşılığı olan "comfortless" kelimesini kullanarak kelime oyunu yapmıştır (ç.n.).

Kâhin

Eskiden hayatımız hakkında önemli bir sorumuz olduğunda, topraktaki bir deliğin üzerindeki tripoda tünemiş kâhini ziyaret edebilirdik. Ona bağlılığımızı göstermek için ballı kurabiyeler getirir ve sorardık: "Bu gece nehri geçmeli miyim?" "Kalbimde neden bir sıkkınlık var?" ya da "Cyril'le evlenmeli miyim?" Kâhin, toprağın buhar çıkarmasını bekler ve daha sonra buhardan coşmuş bir şekilde cevaplardı, "Yeminler kâğıttan ayaklar gibidir," "Keçinin tuzlu suyu sevdiği yeri bul," ve "Çok uzakta bir söğüdü kanatla." Mesajları ancak rüzgâr çanlarının çıngırdayan mesajları kadar anlaşılırdı.

Ama şimdi ne zaman tripodları ziyaret etsek onlara tünemiş kameralar buluyoruz, kâhinleri anımsatan neredeyse hiçbir şey yok –onlar, tavsiyesini sorduğumuz birçok kişi gibi gerçekçi düşünürler. "Nehri yarın geçmelisin çünkü bu gece bütün feribotlar dolu." "Canın sıkkın çünkü yeterli riboflavin almıyorsun." "Cyril koca olarak iyi bir seçim. Toplumda aktif rol alıyor ve hiçbir suçtan hüküm giymemiş." İşte böyle somut cevaplar; bazen insan eski yaratıcı cevapları özlüyor. Neden konuşma tecrübeden her zaman katbekat mantıklı olmak zorunda?

Rüzgâr çanlarını temizlemek için indirdiğinizde belki fark etmişsinizdir, rüzgâr esmeyi bırakmaz, ya da flütünüzü bir

kenara koyduğunuz zaman nefes almayı kesmezsiniz. Ne rüzgâr esmek için rüzgâr çanlarına ihtiyaç duyar, ne de insan nefes almak için flüte; kâhinler kendi idraklerine dayanarak değil, Yerküre'nin sızıntılarını aktararak konuşurdu. Medyumlar olarak onlar birer ortamdı, coşkulu aracılardı –aracı kadınlar artık olmadığına göre, belki aldığımız mesajların Pythia'nın anlaşılmaz sözleri kadar gizemli ve büyüleyici olduğu Yerküre'nin kendisi bir otorite olabilir: Uçan bir kurbağa ya da tilki, bataklıktaki Teksas çamur güzeli çiçekleri, güvey fenerleri, çırpılmış yumurtaya benzeyen ama gezgin olan ve tostla iyi gitmeyen krom sarısı sünger. Tanrı elinizin altındayken bir rahibeye kimin ihtiyacı var ki?

Özellikle de kültüre meydan okuyan ve kavrayışın ötesine geçen mantarlar kehanet gibidir. Şayet somut, fazla somut konuşmalardan bıkarsanız, sorularınızı ormana sorabilirsiniz. Çamurun içinden soluk kahverengi mantar burunları çıkar; çürüyen kütüklerden ise kırmızı iğne başlı bıyıklar; yalancı kurt mantarları ve gerçek kurt mantarları, minyatür konuşmacılar için köpükten kürsüler, genel zarını yırtıp atan kırmızı kauçuk yumurtalar, kirpikli portakal kabukları, turuncu-sarı jelibonlar, parlak yeşil mantarlar, ölü adamın parmakları, sarı beyin mantarı, pösteki mantarları, kendini sıvılaştıran mantarlar, mantar kaosu.

Mantar kaosu her zaman görülemez; Yerküre'nin birçok sızıntısının içinden bazıları yüzeye çıkmaz. Trüflerin yer altında gizlenme gibi bir alışkanlığı vardır: Onları ayırt etmek için bir trüf köpeği ve fındık korusu gerekir. Diğer mantarlar görünmez sonuçlara sahip ve görünürdür, mesela ruhsallığı tetikleyen sihirli mantarlar, amansız bir acıya sebep olan horoz mantarları, öte dünyaya sevk eden ölüm meleği mantarları, böceklerde anlamsızlığa neden olan sarı sığilli kırmızı başlıklı

mantarlar, ya da ağaçların kalbini çürütüp içlerinden çıkan sevimli pembe yeşil fırfırlı hindikuyruğu mantarları.

Uzarken bazı ağaçlar daha fazla uzunluğa, anlamsız bir uzunluğa yoğunlaşmak için aşağıdaki dallarından vazgeçerler. Alttaki dışlanmış dallar, arkalarında derin yarıklar bırakarak kırılır. Kışın açlıktan ölen karacalar, yemek üzere ağaçların dallarını koparır ve dalın taşıyamayacağı ağırlıktaki kar ve buz da bir uzvu ağacından ayırabilir. Bir ağaç güneyden gelen birkaç saatlik güneşle kış uyuşukluğundan çıkabilir –bahara inanma isteği, uyku ya da aklıselimlikten daha güçlüdür. Isınan kısım şişer ve kabuğun altında yeşerir; sonra güneş tepenin arkasına gider ve aptal yeşil donar, kırılır. Hindikuyrukları, bölgeyi kazmak için süratle gelen kın kanatlı sürüleriyle birlikte bunun gibi yarıklardan beslenir ve onları çürütür. Bir zamanlar ağaçla dolu ağaç, bir bakmışsınız deliklerle dolu. Deliklere beton dökmek iyi değildir. Kendi yaralarınıza beton döker miydiniz?

Görevi süzülmek olan pelikanlar, görevi eğilmek olan çayır otları, görevi örümcek ağları üzerinde atmosferin üst taraflarına taşınmak olan örümcek yavruları –hepsi rüzgâra sanki rüzgâr onların karısıymış gibi aşina. Ama görevi dikilmek olan ağaç için rüzgâr yalnızca yoldan geçen biriydi; ormanda gezintiye çıkan Mr. Umpleby ve köpeği gibi. Daha sonra aksilikler ve mantarlar üst üste geldi, ağacın gövdesinde aralıklı olarak baştan aşağı delikler açarak rüzgâr için yol açtı ve uzun süre dışarıda tutulan unsurların içeri girmesine olanak verdi. Şimdi ağaç, hava, ayı ve çayır faresiyle dolu. İşte böyle böyle sağlam bir ağaç, bir kanal, bir aracı, bir vasıta hâline gelir.

SON SÖZ:
YUVARLAK YERKÜRE MESELESİ

Her birimiz bir kafeste büyümüş bir ağaç gibiydik. Komşularım ve ben tavanların altında ince bahçe kapıları ve ince kapılar ardında tıkılmış, istiflenmiş ve doğadan duvarlarla ayrılmış olarak uyuduk; uydular ve gezegenlerden gelen bütün ışık, kirli havanın içinde fark edilmiyordu. Bir yıl öncesine kadar, gün boyu doğa namına karşılaştığımız şeyler kaplarda saklanıyor ve kahvaltı kılığına giriyordu. Çoğu zaman doğaya ihtiyacımız olmadığını düşündük; bazı zamanlar, gürlediğinde ya da sallandığında, doğayı *istemediğimizi* düşündük. Bazı zamanlarsa neye ihtiyacımız olduğunu ya da ne istediğimizi bilmediğimizi düşündük.

Doğayı kötü şeylerin beklediğini duymuştuk, okyanusta aşırı avlanma ve gökyüzünün kirlenmesi gibi, ama şehrimdeki insanlar pek korkutulabilir değil: Geleceğe dair, Yerküre'nin mahvının tamamlandığı –beton evlerinde son birkaç bitkin haftasını geçiren insanların olduğu– filmler izlemiştik ama bu koşullar bize pek de tuhaf gelmemişti. Zaten doğa bitmiş gibi yaşadığımız için, korkutulmamız çok zordu.

"Yuvarlak Yerküre dönemi ancak bu kadar sürebilirdi nasıl olsa," dedik. "Yerküre eskiden düzdü ve şimdilik yuvarlak, ama tekrar düz olacak –pat diye düşen ve çınlamayan bir çan gibi soluk ve düz."

Bu yüzden de birinin bizi çevreyle ilgili paniklemiş ya da dikkatli, hatta rahatsız olanların safına katmaya çalışması faydasızdı. Sessizliği, genişliği, ternöv köpeği, balinaları bize yan galaksideki Ufpuf Gezegeni'ninkiler kadar yabancı olan Yerküre Gezegeni'ni kaybettiğimizi kabullenmiştik. Onun öldüğü düşüncesinin bazı kimseleri acılı çığlıklara boğduğu "Yerküre"den anladığımız, düşsel ya da çok uzaktaki bir şeydi.

Ama kabullenmiş insanlar bu çığlıklara insanı çileden çıkaracak kadar tepkisiz kalabildiği hâlde, bazı bakımlardan onları büyülemek çok kolaydır: Hamam böcekleri ve granit yemeyi bekliyorsanız, ekmek sizi mest eder.

Benim dairemin karşısında, şehrin nihayet iki yıl önce, arkasında çöp dolu zavallı bir meydan bırakarak parçaladığı ve götürdüğü güçsüz bir bina vardı. Ardından, bir yıl sonra orada bir park yapmaya başladılar. Park da ilk başta acınacak hâldeydi ve bitkiler bu kışa henüz bebek olarak girdiğinden, komşularım ve ben birkaç ay doğayla haşır neşir olamadık. Fakat baharda topraktan ve sopamsı ağaçlardan körpe ve yenilmez ince yeşil parmaklar çıktı ve biz –aceleyle yanından geçip gidiyor olsak bile– parkı fark etmeye başladık, çünkü tek tük parçaları yolumuza çıkıyordu.

Mayısta, birkaç küçük eflatun kelebek yolun sıkıntısını dağıtmaya başladı. Otobüse binme yolumda cadde, cadde, cadde; eve dönüş yolumda cadde, cadde, cadde; otobüse binme yolumda cadde, cadde, cadde, cadde, kelebek. *Kelebek*, aklını kaçırmış gibi gözüken havai ve kıvrımlı bir şey. Uçuşu çok enerjikti ama garip ve elverişsiz uçuş biçimleri nedeniyle az ilerleme sağladı. Tebrik kartlarında olduğu gibi, hafif, sakin, özenli bir havada süzülüş değildi. Bu kelebek müthiş heyecanlı gözüküyordu. Sanki kısa bacakları üzerinde sürünürken aniden açık mor kanatlar edinmiş bir yaratıktı ve birisi ona eğitimden bahsetmeyi unutmuştu.

Bir sabah, ufak, paniklemiş bir kuşu yolun kenarında ileri geri koşarken gördüm, kaldırım taşı ona aklını kaçırtacaktı. Zamanından önce yuvasız kalmış olmalıydı –uçamıyordu, zıplayamıyordu, sadece hızla koşabiliyordu ve bu yüzden endişeli enerjisinin tümünü yatay olarak açığa çıkarıyordu. Kaldırımdan aşağı düşmüştü ve tekrar çıkması için hiçbir yol yoktu. Durdum ve onu kaldırdım –küçük, sıska ve yumuşak kuşu– çimenlikte etrafa koşarken bıraktım. İnsanların doğaya ihtiyacı var ya da yok, ama şu kesin ki *doğanın insanlara* ihtiyacı var: Bir adamın yolunu kaybetmiş yeşil-kahverengi bir kın kanatlı böceği caddeden kaldırıp parka geri koyduğunu görmüştüm ve yoldan kaldırılmayan kın kanatlılar da gördüm: Onun böceğinin ve benim kuşumun kesinlikle insanlara ihtiyacı vardı.

Ama belki doğanın bize, bir rehinenin onu kaçıranlara ihtiyacı olması gibi ihtiyacı vardır: Doğa onu yok etmememiz, çiğnememiz, betonla kaplamamamız, kesmememiz için bize ihtiyaç duyar. O hâlde durup doğanın ihtiyaçlarını karşıladığımız için kendimizi pek takdir edemeyiz: Bir tehlike yaratıp ve sonra kurbanlarını kurtaran şaibeli kahramanlarız; hayvanları ve ağaçları kendimizden kurtaranlarız

İnsanlar da zaman zaman aynı şekilde doğaya ihtiyaç duyar: Yangın, yılanlar ve fırtınalar bizi kolaylıkla kemik torbasına çevirebildiği için, onların merhametli olmasına ihtiyaç duyarız. Ama eğer insanlar ve doğanın birbirine ihtiyaç duymasının tek nedeni bu yıkıcı güç olsaydı, her ikisinin de nazik olması için bir neden olurdu fakat ikisinden biri yok olduğunda bedbaht olmak için pek bir neden olmazdı. Her şeye rağmen, doğa bizde nezaketten daha fazlasını uyandırıyor gibi gözüküyor.

Uzun bir süredir pazar günleri, tekerlekli sandalyeye bağlı komşum Demetrio'yu yürüyüşe çıkarıyorum. Park açılmadan önce, gazete bayisine uğrayan, birbirini ziyaret eden, ekmek

alan insanlara bakıyorduk. Mademki artık sokağın karşısında çiçekler açıyor, biz de kırmızı dalgalı çiçeklere bakıyoruz; Demetrio hayretle bakıyor, âşık olmuş gibi, bir çiçeğe âşık olmuş yaşlı bir adam gibi

Kütüphanemizde Caspar David Friedrich'in "Deniz Kenarında Keşiş" adlı tablosunun bir gravürü var. Tablonun büyük bir bölümü gökyüzü, kuzeye bakan parlak buz mavisi bir gökyüzü. Buzun üzerinde dalgalı siyah okyanusa bakan küçük bir figür var. Hiçbir gemi geçmiyor ve hiçbir gemi karaya yanaşmıyor. Üzerinde seyredilecek bir deniz değil. Kabarıp adamı aşağı çekebilir; rüzgâr şiddetle esip onu suyun içine düşürebilir; buz kırılıp kendisiyle birlikte onu da sürükleyebilir. İçinde bulunduğu sahne on binlerce keşişi korkutup sessizliğe gömmeye yetecek güce sahip; gene de tablonun ismi "Denizden Kaçan Keşiş" değil ve izleyiciye arkasına dönen şekilde resmedilse de, orada çığlık atarak dikilmediği kavranabiliyor. Doğa, korkutma gücünün yanı sıra başka bir güce de sahip

Keşiş tablosu, insan keşmekeşinden yoksun olduğu için arkaik, hatta anlaşılmaz olarak görülürdü; ama mahallemizde oranların tersine çevrilmesine, şu anda kırılgan ve sessiz olanın muazzam bir insan okyanusuyla çevrili doğa olmasına rağmen, tablodaki duygu bizde yeniden canlandı; çünkü sokağın karşısı yeşillenince, arzuyla mıhlanıp kalıyoruz: Kelebeklerden vazgeçip kesintisiz caddeye geri dönemeyiz. Sükûnumuzu kaybettik, çünkü Yerküre hâlâ yuvarlak ve Yerküre hâlâ çınlıyor.

Tuhaf Hayvanlar ve Olaylar Sözlüğü

YER SIÇANI Küçük, gözleri görmeyen bir hayvan; kendinden memnun bir şekilde çamurda yaşar; aynı zamanda Köstebek olarak da geçer. Medeka balıklarının yakınında yaşayabilir.

FASULYE KRALI ŞENLİĞİ Herkesin bir gecede mümkün olduğu kadar şişecek ve sersemleşecek kadar çok yediği içtiği ve bir şanslı kişinin pasta diliminde fasulye bulduğu kış ortası şenliğidir.

İNSAN BAŞLI ATLAR Okçulukta uzmanlaşmış –yarı-insan yarı-at– iki cinsli yaratık. Diğer herkes gibi, iki cinsli yaratıklar aynı zamanda kendi kokuları konusunda uzmandır.

MUAZZAMSI ("Muazzam"dan farklı olarak) "Büyüksü", "genişsi" ve "devasamsı"yla yaklaşık olarak aynı anlama sahiptir. Kimsenin bu kelimelerin kelime olmadığını söylemesine izin verme; bütün kelimeler kelimedir.

TOKSODONLAR Şayet bir şey yok edilemez bir şekilde yaratılmış gibi gözüküyorsa, bu bodur, sağlam ve iri toksodondur. Gene de yuvarlanan çalıların akıbeti onlarınkinden iyi olmuştur. Bunu biraz düşünün, kamyonlar.

ZAYIF KEÇİ SENDROMU; DELİBAŞ HASTALIĞI Bazı keçiler kalplerini bataklığa, bezelyeye ve köpürdeyen sulu sepkene kaptıracak kadar çok yaşarlar, bazıları ise yaşamazlar.

QUAGGA Yuvarlak kahverengi kalçalarından düşmüş daha kaygan çizgilere sahip olması haricinde bir zebraya benzeyen otobur hayvan. Quaggaların kendileri de kaygandır ve kayıplara karışmışlardır.

MUSPELHEİM; NİFLHEİM Hani bir buz küpünü mumun alevine tuttuğunda bir petunya gözükür ya: İşte, Muspelheimlılar ve Niflheimlılar'ın kaynaşması da bu basit birleşme etkisinin kozmolojik göstergesidir. Snorri Sturluson'un geçmişe yönelik kehanetinin belirttiği üzere.

EJDERHA ÖĞÜRTÜCÜLERİ Bazı kahramanlar kılıç yerine diş fırçası kullanır, "ejderhanın dişlerini fırçalamak" için orada olduklarını söyler ve diş fırçasını ejderhanın sıcak dilinin öğürtücü arka kısıma doğru saplarlar.

DEMİRHANE VE DÖKÜMHANELER İlk olarak dökümcü, demiri madenden eriterek ayırır, sonra bir otomobile dönüştürmek için onu dövecek olan demir ustasına gönderir. Bundan sonra otomobil cilalandığı cilahaneye gönderilir ve oradan da paslandığı pashaneye.

KROKODİLOPOLİS Memphis'in yakınındaki hayvan mücevherlerine, timsaha tapan Mısır şehridir. Kutsal timsah Petsuchos'un kendi tapınağı, yüzme havuzu ve kumsalı vardır, takriben her yetmiş yılda yeni, hoş bir bedene sahip olur.

NİLÜFER YAPRAĞI GÜNÜ Yumurtadan çıktığımız andan beri, ruhlarımız bu görkemli tezahürü hasretle bekledi. Ona dair önsezilerimiz belirsiz olsa da, hortumlar, dalgalar ve dev dalgalar için yaratılmadığımızı hissediyorduk, *biliyorduk*. Ve nilüfer yaprakları açılmaya başladığında, "Aha, aha," dedik.

AĞIZ DALAŞI Ne? İtaatkâr askerler gibi profesyonel dövüşçüler, serpilen sarmaşıklarla görüşlerini paylaşarak, deliller göstererek, pozisyonlarını savunarak *tartışmaya* mı girecek? Hiç zannetmiyorum.

TURP BAKANLARI Kodamanın önde gideni olan turplar, bir dediklerini iki etmesinler diye sadece en iyi uşakları işe alır. Turp Bakanlığı güzel ama zahmetli bir görev, elde etmesi epey zor, en iyisi doğuştan gelmesi.

KAÇINILMAZ SONUN YAKLAŞMASI Bazı kaçınılmaz sonlar seni yeninden çekiştirir, bazıları parıldayarak yanından geçer ve bazıları sana diz çöktürür.

DR. OSIP IWASYKIW Kesinlikle pedagojik hevesi olan biri. Köpek beyinlerinden Neanderthal dinine kadar her şeyin açıklanmasını istemiyorsan, pedagogların yanındayken söylediğin şeylere dikkat et.

PILI PIRTI Ivır zıvır; hiçbir işe yaramayan, faydasız nesneler; seramik kurbağalar, zebra heykelcikleri, kristal tavus kuşu desenli incik boncuk kutuları; kurbağalar, zebralar, tavus kuşları.

VERİMLİLİK ÇAĞI; AKLISELİMLİK ÇAĞI; ARINMA ÇAĞI İcatlarımız artık verimlilik ve aklıselimlik, üretkenlik ve öngörülebilirlik açısından bizden ileri. Ah, biz de insan yapımı olmayı ne kadar isterdik! Geri kalmamıza, darmadağın kalmamıza sebep olan ne? Hayvansal engeller, içten ve dıştan. Bu engelleri ortadan kaldırınca makinelerimize gittikçe daha kusursuz bir biçimde benzeyerek onlarla aramızı kesinlikle kapatacağız.

KUMLU KEMİKLER Bay Kumlu Kemikler küçük bir felaketten daha fazlasını yaşamıştır. Kumun kemiklerle bir araya gelmesi düşünülemez. Bir şey, büyük ihtimalle pervasızca şarkı söylemek, onun sığınağı olan derisini eritmiştir.

ÖĞLE YEMEĞİNE DAVETLİ KADINLAR Hiçbir samurayın topuzsuz dışarı çıkmaması gerektiğine göre, hiçbir kadının da hayvanat bahçesi giriş kartı olmadan dışarı çıkmaması gerekir. Malezyalı bir geyik domuzunun alımını kutlamak için bir hayvanat bahçesi kafesinde önceden planlanmadan yapılan bir öğle yemeğine ne zaman davet edileceğini kim bilebilir ki!

HORTLAKLARIN HAYVANAT BAHÇESİ Loir-et-Cher, Fransa'da. Sıkıcı. Mezar kazması yasaklanmış hortlaklar tek kelimeyle mıymıy.

KOR TANELERİ Yıldızlar; kar taneleri kadar geçici ama onların geçiciliği uzun süreli.

PERİLER DİYARI Yerküre, hayaller ülkesi.

MOLEKÜL EMANETÇİLERİ Güneş ve hepimiz molekül emanetçileriyiz, bize emanet edilen molekülleri devredene kadar idare ediyoruz. Her emanetçi gibi biz ne onların mülkiyetine sahibiz, ne de idare ettiğimiz şeyi kimin alacağına karar veririz.

UYDU YAKALAYICI Sadece uydu değil –Jüpiter; ördek, ölüm mangası veya uçan herhangi bir şeyi yakalayalabilir.

YARATICI DON KİŞOT BEYEFENDİ Don Kişot çok fazla okumuş ve delirmişti, zira edebiyat, insanlık denilen deliliği pekiştirir/artırır. Eğer sen de çok okur ve insanlığını azdırırsan bir güve bile senin değişkenliğini fark edebilir.

YENİDEN GRUPLANMAK En son bulgulara istinaden genellikle yıldızların ve insanların yaptığı şeydir: Kendini yeniden düzenlemek. Oysaki kirpiler önde gelen trendler karşısında kendi dört ayakları üzerinde durmalarıyla yeniden gruplanmayanlara örnektir.

KEPÇE Büyükayı'nın uzun kuyruğu, aynı zamanda bir yıldız kümesi olan Büyük Cezve'nin sapıdır: Yıldız kümeleri, takımyıldızlardan daha az belirgindir, yıldız örüntüleri hiyerarşisinde takımyıldızının altındadır. Bir kaz bile yıldız kümesi oluşturabilir. Takımyıldızları yıldız kümelerinden daha üstündür ve yıldız kümeleri de yıldız işaretlerinden[19].

VAHŞİ KİM BİLİR NE Bilinmeyen herhangi bir şey, mesela doğmamış bir bebek. Günün birinde vahşi bir mağara kâşifi de vahşi bir Luteryen de olabilir ama şimdilik sadece vahşi kim bilir ne.

19 Asteriks: yıldız imi ya da işareti [ed.n.].

BAKLAGİL GEZEGENİ *Baklagil* aslında "fasulyemsi" demektir. Eğer uzayda uzaylıların olduğunu varsayacaksak, o zaman lütfen yetiştirmeleri ve yemeleri için uzaylı fasulyelerin de olduğunu varsayalım.

UFPUF GEZEGENİ Bu gezegende balinalar, koyu yeşil ağaçlıklar ya da çarpışan dalgalar var mı bilmiyorum ama bu dünyada, bir çayırlık ve bu çayırlığın üzerinde solan ve öldüğünde kıvrılan çimenler varsa, onu seven biri mutlaka vardır, sadece bir cırcır böceği bile olsa.

Teşekkür

Teşvik edici yönlendirmeleri için Karl Wilcox, Susan Lohafer ve David Hamilton'a teşekkürler. Okuma ve yazma üzerine aydınlatıcı sohbetleri için Kerry Reilly, Mia Nussbaum, Erica Bleeg, Kirsten Giebutowski, Mara Naselli, Heal McKnight, Maggie McKnight, Alicia Holmes ve Ginny Wiehardt'a; yaratıcı görevler için Brigid Hughes'a; süreç boyunca bu makaleleri okurken gösterdikleri incelik ve bilgelik için Eula Biss ve Sean Hopkinson'a teşekkürler.

Cömert ödülleri için Rona Jaffe Vakfı ve Whiting Vakfı'na teşekkürler. Ormanda ve dağlarda geçirdiğim yaz için Blue Mountain Center ve Jentel Vakfı'na teşekkürler.

Makalelerime olağanüstü özen gösterdiği için Jin Auh'a ve bu kitabı dünyaya getirdiği için Patrick Thomas'a minnettarım. Sözlerimi bestelediklerı için Mike Niebauer, Tim Bennett, Jay Bennett, Rick Franklin ve Dave Thomas'a ve sözlerimi hayata geçirdiği için Nate Christopherson'a teşekkürler.

Bunu veya başka bir kitabı asla okuyamayacak olmalarına rağmen, bana tutkuyla yaşamayı öğrettikleri için yaratık arkadaşlarıma ve yaratık arkadaşlarım için –özellikle Annabelle ve Beanstan– teşekkürlerimi sunuyorum.

Uzun ve zengin arkadaşlıkları için Carrie Fry, Jody Hechtman ve Aviya Kushner'a ve derin sulara nasıl atlayacağımı bana gösterdiği için Yiyun Li'ye teşekkürler.

Bitmez tükenmez sevgileri için anne babam Benjie ve Sharon'a tüm kalbimle minnettarım; Büyükayı'ya dair iyi fikirleri için erkek kardeşim Bj'e teşekkürler; Deb'e, Jonathan ve Judy'e, Lori ve Mark'a, Jennifer'a, Audrey'e, Lorna ve Rick'e, sevgili büyükbabam ve büyükannem Jack ve Frances Hardwick'e ve Helen Leach'e –sahip oldukları muazzam sevinç kapasitesi için tüm aileme teşekkürler.

Ve Matthew, beni ciddiye aldığın için teşekkür ederim.

ÖYLE ŞEYLER Kİ

"Ben bir Trappistim, tıpkı ağaçlar gibi," diye düşündü zambak; kendisini esintiye bıraktı ama yine de ona tek kelime bile etmedi. "Ben bir Trappistim, tıpkı zambak gibi," diye düşündü dere; inci gibi parlak turuncu balıklarla dolup taştı ama onlarla sohbet etmek istemedi. "Bizler Trappistiz, tıpkı dere gibi," diye düşündü yağmur damlaları, bulutların tatlı suyuyla göleti doldururken veya düşmüş bir kirazın suyuna karışırken yahut da toz toprak içinde hareketsiz dururken; hiçbir yerde kendilerini tanıtma gereği görmediler. "Ben bir Trappistim, tıpkı yağmur gibi," diye düşündü ağaç; suskun yağmurun, ılık yapraklarından toprağa süzüldüğünü hissetti; ıslak kuşlar geri döndü, ağaç ise hiç konuşmadı. "Ben bir Trappistim, tıpkı ağaçlar gibi," diye düşündü Trappist ormana doğru yürürken. Zambak, dere ve balıklar ve yağmur onu duygulandırdı; o ise hiçbir şey söylemedi.

Sessizlik yemini etmişlerdi.

Amy Leach

onokl
Edebiyat

9 786059 159498